

4640010220201

Байлдаанһаа
бусаагүй
эсэгийнгээ дурасхаалда

9 н.

1921 оной
декабрин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!
Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
майн 10
Четверг

№ 18 (21866)
№ 18 (781)

Хабарай
һүүлшын хүхэ
Луу харын 20
гарагай 5
www.ynen.ru

**Агуу Илалтын
67 жэлэй ойдо**

**ЭРЭЛХЭГ
СЭРЭГШЭ,
МЭДЭЭЖЭ
ЖУРНАЛИСТ**

«Буряад үнэн» сониндо хүдэлһэн фронтовигуудай дундаһаа мүнөө Бата Будаевич Дашиев гансаараа мэндэ ябана.

Бата Дашиев 1925 оной модон хүхэгшэн Үхэр жэлэй үбэлэй һүүлшын һарада Бэшүүрэй аймагай Хонхоло нютагта малшан Будын Дашын бүлэдэ түрэнэн юм.

БАТА хүбүүн хүршэ Шанагын эхин шатын һургуули дүүргээд, һүүлээрнь Шэбэртын, мүн Шэтэ можын Малетын һургуулинуудта һуража, долоодохи класс түгэсхөө хэн. Дайн эхилжэ, бүхы эрэшүүлэй сэрэгтэ мордоходо, ажал хэрэгүүд үбгэд, хүгшэдэй, үхибүүдэй ээм дээрэ бууба. Колхозой правлени Бата хүбүүе бухгалтерай курсада эльгээгээ хэн. 1942 оной декабрь болотор түрэл ажахыдаа бухгалтерар ажаллаһан Бата Дашиев армиин албанда татагдаба. Эрхүү можын Мальта станцида сэрэгэй бэлэдхэл гаража байтарынь тэрэниие хэдэн хүбүүдтэй хамта 1943 оной февраль һарада Забайкалиин ябаган сэрэгэй училицида эльгээгээ хэн. Эндэ һуража байһан курсантуудые эшелондо һуулгажа, Казань абаашаад, мэргэн буудагшын, пулемётчигой мэргэжэлнүүдтэ хургаба. Залуу сэрэгшэдые 1944 оной мартда 3-дахи Украиннын фронтын бүридэлдэ оруулхаар эльгээгээ бэлэй. Ябаган сэрэгэй 174-дэхи полкын Одесскэ областиин газар дээрэ түрүүшынгээ байлдаанда хабаадаад байтарынь, тэрэниие «Сталинай 10 сохилто» гэжэ алдаршаһан Яско-Кишиной операцида хабаадахыень ябуулһан байгаа. Эндэ шалгарһан Б.Дашиевые офицерэй түргэн болзорой курсада һурахыень Запорожи хото эльгээбэ. Дайсанай эшээн болохо Берлин хотые эзэлхэ зорилготой 1-дэхи Украиннын фронтын бүридэлдэ ородог 28-дахи армиин ябаган сэрэгэй 61-дэхи дивизиин Суворовой орденго 66-дахи полкто алба хэхиень младша лейтенант Бата Дашиевые ябуулха гэнэн шийдхэбэри 1945 оной апрелин 1-дэ абтаа хэн. Зүгөөр 61-дэхи дивизиие Чехословаки руу ябуулһан ушарһаа Бата Будаевич Агуу Илалтын үдэрые Прага шадар угтаһан байгаа.

**Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист.**

Үргэлжэлэлынь

5 н.

Р-Н. БАЗАРОВАЙ фото

ЭСЭГЭ ОРОНОО ХАМГААЛГЫН АГУУЕХЭ ДАЙНЬАА БУСААГҮЙ СЭРЭГШЭДТЭ – ХЭТЭ МҮНХЫН ДУРАСХААЛ

Майн 4-дэ Улаан-Үдэ хотын бүхы хүшөөнүүдтэ баглаа сэсэгүүд табигдаа. Майн 4-дэ Улаан-Үдэ хотын бүхы хүшөөнүүдтэ баглаа сэсэгүүд табигдаа 40 жэлэй үргэлжэдэ энэ үдэр 12 сагта дайнай ветеран Василий Яковлевич Шишмарев баатар сэрэгшэдэй хүшөөдэ баглаа сэсэг табихаяа Комсомольско талмай ерэдэг. Мүнөө жэл тэрэ 92 наһатай болобошье, энэ найхан заншалаа орхёогүй.

Ветерануудтай суг хамта хотын болон республикын дээдэ тушаалта нюурнууд Эхэ оронойнгоо түлөө ами наһаяа үгэһэн сэрэгшэдэй дурасхаал хүндэлэлгын ёһололнуудта хабаадаа. Сугларагшад хотын Железнодорожно районһоо Октябрьска район ошожо, госпитальнуудта хүндэ шархаһаа наһа бараһан сэрэгшэдэй хүшөөдэ баглаа сэсэгүүдые табяа.

Хэмжээ ябуулгын түгэхсэлдэ фронтовикууд болон ара талын хүдэлмэришэдтэ заншалта сайлалга дурадхагдаа.

Мүнөө Улаан-Үдэдэ 921 дайнда хабаадагшад болон 6000 гаран ара талын хүдэлмэрийн ветеранууд Агууехэ Илалтын үдэрые угтаа.

Борис БАЛДАНОВ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

ЭНЭ ЖЭЛЭЙ ХОЁРДОХИ ХАХАДТА ЗАХИЛ ХЭХЭЭ ШАМДЫТ!

УСТЬ-БРЯНИИН ГАХАЙ ҮСХЭБЭРИЛГЫН КОМПЛЕКСДО ХҮДЭЛМЭРИШЭД ХЭРЭГТЭЙ

Загарайда майн 18-да нуралсалай болон ажалай нууринуудай яармаг эмхидхэгдэхэнь. Энэ хэмжээ ябуулгада 15 гаран предпряти болон эмхи зургаанууд хабаадажа, 80 гаран ажалай нууринуудые дурадхаха гэжэ ажаһуугшадые ажалаар хангалгын республиканска агентство мэдээсэнэ.

Эндэ "Свинокомплекс "Восточно-Сибирский" ОАО-гой – аймагай шэнэ предпрятиин – презентаци үнгэргэгдэхэ. Тэрэнэй барилга 2011 оной апрель соо эхилээ юм. Тиин байгша оной июнь наһаһаа жэлдээ 112 толгой гахай болон 9,9 тонно гахайн мяха үйлдбэрлэхэ хүсэтэй комплекс хүдэлжэ эхилхэнь гэшэ. Гадна энэ нарын туршада Европоһоо 5,4 мянган толгой үүлтэртэ гахай асархаар хараалагданхай.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Авторай фото.

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена	
			На 6 мес.	На 1 мес.
Газета «Бурятия» Индекс – 50908	вт., чт., пт	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу) г) АО Новости	419,88 руб. 360 руб. 375 руб. 400 руб.	
Газета «Бурятия – 7» Индекс – 50905	среда	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу) г) АО Новости	258,18 руб. 240 руб. 250 руб. 280 руб.	
Газета «Буряад-Унэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу) г) АО Новости	323,82 руб. 240 руб. 250 руб. 280 руб.	
Газета «Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	120,66 руб. 200 руб. 225 руб.	
Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	194,46 руб. 220 руб. 240 руб.	
Журнал «Морин Хуур» (на бурятском языке) Индекс - 73878	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	122,64 руб. 150 руб. 170 руб.	
Журнал «Байкал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	312,60 руб. 345 руб. 375 руб.	
Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	312,60 руб. 345 руб. 375 руб.	

Сэрэгма ДОНДЖОКОВАГАЙ фото

ЯАРАГТЫ! "АЛТАРГАНАМНАЙ" ОЙРТОЖОЛ БАЙНА

Аймагууд "Алтарганада" хабаадагшад айнгаа тоо бүридхэлые майн 15 болотор мэдүүлжэ үрдихэ ёһотой. Иимэ шиидхэбэри Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Владимир Матхановай хүтэлбэрилхэн республикын эмхидхэлэй хорооной зүблөөн дээрэ абтаа.

Буряадай делегациин бүридэлдэ 800 хүн орохоор хүлээгдэнэ. Шэлэн абалгын дүрбэн конкурсын дүнгүүд согсологдонхой гэжэ мэдээжэ. Тиихэдэ нэеи гэрнүүдэй, журналистнуудай хүдэлмэринүүдэй, телефильмнүүдэй, фото-зурагуудай, залуу пээдүүдэй конкурсуудай илагшадые элирүүлхэ үлэнхэй.

Зүблөөндэ хабаадаһан Спортын болон физическэ культурын талаар республиканска агентствын хүтэлбэрилэгшэ Владислав Бумбошкиной мэдээсэһээр, республикын суглуулагдамал команда 60 тамиршанһаа бүридэхэ. Тэдэнэй тоодо 18 барилдаашан, 5 шатаршан, 6 мори урилдаашан оролсоно. Шэлэн абалгын мурьсөөнүүд июль соо үнгэргэгдэхэ.

Июниин 30 болотор мурьсөөнүүдэй бэлдэлгые залан хүтэлбэрилэгшэд томилогдохо, июлиин 1 болотор Буряадай делегациин штабай бүридэл элирүүлэгдэхэ.

Людмила ОЧИРОВА.

"ЛОТОС" АНСАМБЛЬ УРИНА

Майн 12-то Буряадай оперо болон баледэй академическэ театр соо "Лотос" гэхэн Зүүн зүгэй хатарай ансамблиин концерт болохо юм. Дабтагдашагүй, өөрын "зохёохы нюуртай", Буряад ороной, Зүүн зүгэй, Түб Азиин (солонгос, монгол, япон, хитад, энэдхэг) Непалай хатарнуудые, композицинуудые харуулһан гоё найхан репертуартай тус ансамбль олон харагшадта найшаагдадаг юм.

Буряад Республикынай олондо мэдээжэ ансамбльнуудһаа онсо маягаараа илгардаг "Лотос" ансамблиинхид баян программатай. Зүүн зүгэй дабтагдашагүй пластика, эстетикэ харуулдаг, харгама найхан костюмуудые олоной үзэмжэдэ дурадхадаг хатарай коллективэй номер бүхэн онсо өөрын драматургитай, гол хүсэл зорилготой байдаг юм.

Зүүн зүгэй арадуудай ехэ хүндэлдэг сээсэй найхание харуулһан хүлдэ тэмдэгтэ тааралдуулһан нэрэтэй ансамблие анха түрүүшынхидэ **Дандар Жапович Бадлуев** (мүнөө мэргэжэлтэ, Гүрэнэй дуу, хатарай "Байгал" театрай хүтэлбэрилэгшэ) байгуулһан байна. Харин мүнөө үедэ бэлиг талаантай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ, Россиин Правительствын "Душа России" гэхэн шангай лауреат, Россиин болон Буряадай соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ **Татьяна Вампилова** ударидана,

Министерство культуры Республики Бурятия
Республиканский центр народного творчества

КОНЦЕРТ
ансамбля восточного танца

ЛОТОС

12 мая
18⁰⁰ час.

ТЕАТР оперы и балета

455-815, 639-131, 603-014

бэрхэ балетмейстернүүд **Оюна Банзарон, Саяна Дашиева** энэ ансамбльдэ хүдэлнэ.

"Лотосой" концертдэ буряад эстрадын "одон", уласхоорондын конкурсуудай лауреадууд **Дашима Соктоева, Баярма Батоцыренова,**

"Дэнзэ" гэхэн этно-фольклорно бүлэг, "Лотос" гэхэн багашуулай хатарай бүлэг хабаадаха юм. Ялас гэмэ хурса бэлигтэй "лотосой-хидой" концертдэ хатарта, дуунда дуратайшуулые уринабди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ХИЗААРЛАГДААГҮЙ АРГА БОЛОМЖО ОЛГУУЛХА

«Общество без барьеров» гэхэн эмхи Хори һууринда эрэмдэг зоной ажабайдалай асуудалаар уулзалга үнгэргөө. Аймагай библиотекеын дэргэдэ уулзалгын үедэ эрэмдэг залуушуулай бүтээлнүүдэй выставкэ дэлгэгдээ.

Захиргаанай толгойлогшо Баир Жамбаловай ударидалга доро тушаа, хаалтагүй байдал эрхилхэ асуудалаар "духэриг шэрээ" үнгэрөө. Энэ тосхондо социальна удха шартай эмхи, байшангууд бүхэндэ эрэмдэг зоной ямаршые тушаагүйгөөр орохо арга - пандусуудые зохиёон байна. Эрэмдэгүүдэй нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэ Эржена Будаевагай тэмдэглэнээр, аймагта баригдаха шэнэ байшангууд эрэмдэг зоной байдал найжаруулха онсо түхэлөөр баригдаха ёһотой. Энэ эмхи Мухар-Шэбэр, Тарбагатай болон Гусинозерск хото ошохо түсэбтэй. Энэ

хэмжээ ябуулганууд Буряад Республикын За-саг түрын болон Президентын захиргаанай дэмжэлтээр бии болгогдоһон "Доступная среда" гэхэн проектын шугамаар үнгэргэгдэнэ. Эрэмдэг зон ямаршые илгаагүй юрын зонтой адлихан ниитэ ажабайдалда хабаадаха ёһотой. Хяагта хотодо хизаарлагдаһан арга боломжотой үхибүүдые хургаха ори ганса хургуули республика дотор эгээл түрүүн нэгэдэнхэй. Энэ хургуули 3 лифттэй, өөдөн гаргадаг 2 түхээрэлгэтэй, пандусууд болон эрэмдэг үхибүүдэй хэрэглэхэ онсо таһагууд зохиёгдоһон. Мүнөө сагта эрэмдэг зоной байдал найжаруулха ажал эмхи бүхэн хэбэшые, нормативна эрилтэдэ таарама бэшэ пандусуудые бүтээнэ гэжэ Эржена Будаева онсолбо.

Людмила ОЧИРОВА.
Цырегма САМПИЛОВА оршуулба.

Сэрэгма ДОНДЖОКОВАГАЙ коллаж

АЖАҢУУДАЛАЙ ЭРИЛТЭ ХАНГАЛГЫН АСУУДАЛНУУД

Олзын хэрэг эрхилэгшэдэй 4-дэхи заншалта үдэрнүүдэй семинарһаа тэмдэглэл.

Ажабайдалай шанар дээшлэнхэй шалтагһаа ажаһуудалай эрилтэ хангалга дээшлэнхэй. һүүлшын 3 жэлэй туршада ажаһуугшадай эрилтэ хангалга 1,4 дахин дээшлээ. Юрын байдалай элдэб асуудалнуудые олон зон өөһэдөө шиидхэхээ арсажа, эрилтэ хангалгын түбүүдтэ хандадаг болонхой. Мүнөөдэрэй байдлаар ажаһуудалай хэрэглэл түлбэрийн 9,3 % хуби эзэлнэ. Коммунальна, транспортна туһалбариин һүүлээр удаадахи һуури эзэлнэ. Бүхыдөө республика дотор ажаһуудалай эрилтэ хангадаг 2,4 мянган эмхи тоологдоно. 504 парикмахерска, хубсаһа оёдог 208 эмхи, фото-зураг хэдэг 132, ритуальна туһаламжа хэдэг 83 эмхи тоологдоно. Эдэ эмхинүүдтэ 7,9 мянган хүн ажаллана.

2011 ондо 2 млрд. түхэригөө дээшэ түлбэрийн хангалга хэгдэнхэй байна. Гэбэшые ажаһуудалай эрилтэ бүрин хүсэд хангаданагүй. Улаан-Үдын 1000 ажаһуугшадта 35 эмхи тоологдоо һаа, Яруунын болон Ивалгын аймагуудта оройдоол 0,4-0,2 процентээр хангадана.

Ажаһуудалай хангалга эрхилдэг бага ба дунда зэргын олзын хэрэг эрхилэгшэдэй 1,4 мянган эмхинүүд Улаан-Үдэдэ тоологдоно. Тэдэнэй хүлһэтэ түлбэрийн 12 %-тээр гарана. Зүгөөр хотын түб газарнуудаар иимэ түхэлэй эмхинүүд ехэ олон. Нёдондо 88 эмхи байгуулагдаа, тэдэнэй оройдоол 7-нь заха газарта нээгдээ. Бүхы ажаһуудалай эрилтэ хангалгын аяар 41 % Октябрьска райондо оршодог. Харин Советскэ райондо 28 % болоно, эндэ хубсаһа оёхо, гутал заһаха болон шиномонтажна эмхинүүд дуталдана.

Улаан-Үдэ хотын захиргаан томо наймаагай газарнуудта ажаһуудалай эрилтэ хангалгын газарнуудые нээхэ, илангаяа нэгэ газарта хэдэн олон туһаламжа хэжэ аргатай эмхинүүдые дэмжэнэ.

Байгша оной нэгэдэхи кварталда ажаһуудалай хэрэг хангалгын муу шанарай ушараар ехэ олон мэдүүлгэнүүд оронхой. Эндэ преискурант үгы, квитанци-үнэмшэлгэ үгөөгүй болон хэлсээ баталаагүй ушарһаа арсалдаан гарана. Мүн энэ талаар социальна удха шартай эмхинүүдые хүгжөөхэ комплексно программын бэелүүлгэдэ хүдөөгэй муниципальна эмхинүүдэй толгойлогшоной анхарал татагдаба. Мүн эдэ эмхинүүдые "Ремесленная палата" гэхэн эмхи руу шэглүүлхэ тухай хэлсэгдээ. Ажаһуудалай эрилтэ хангалга хадаа бага болон дунда зэргын олзын хэрэг эрхилэлгын гол шэглэл гэжэ тоологдоод, гүрэнэй талаар дэмжэгдэдэг. 2012 ондо Буряад орондо энэ хэрэгтэ 109 млн. түхэриг номологдонхой.

Людмила ОЧИРОВА.
Цырегма САМПИЛОВА оршуулба.

Александр МАНЗАНОВ:

"ХҮДӨӨ АЖАХЫДА ГҮРЭНЭЙ ДЭМЖЭЛГЭ НИЛЭЭД ДЭЭШЭЛЭЭ"

Апрелин 26-да "Буряад үнэн" хэблэлэй байшанда Буряад Республикын хүдөө ажыхын болон эдээ хоолой министр Александр МАНЗАНОВТАЙ "сэхэ утаһан" эмхидхэгдээ юм. Уншагшадһаа олон асуудалнууд ороо. Ехэнхидээ фермерскэ ажыхынуудые болон газар таряалангай комплексдо хүдэлдэг олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлгын асуудалнууд табигдаа. Тиин министр бултандань дүүрэн харюу үгэхэһөө гадна "сэхэ утаһанай" удаа заримантайнь бүри уулзажа гү, али телефоноор хонходолсожо, туһа хүргэһэн байна.

- Би олзын хэрэг эрхилэгшэб, 2010 оной октябрь һарада бүридхэлдэ абтааб. Александр Николаевич, ажыхыгаа үргэдхэхэ хүсэлтэйб. Гүрэнэй дэмжэлгэдэ гү, али урьһаламжын субсидинуудта хүртэхын тула юун хэрэгтэйб?

Валентина Семеновна, Ивалга.

- Байгша оной май һараһаа эхилжэ, республикадамнай "Гэр бүлын мал ажалай фермэнүүдые хүгжөөлгэ" гэнэн суг хамтын номололго хараалһан программа бэелүүлэгдэжэ захалха. Тэрэнэй ёһоор, бүридхэлдэ абтаһан саһһаа хойшо жэлһээ үлүүтэй хугасаада хүдэлжэ байһан фермерскэ ажыхынуудта гүрэнэй дэмжэлгын нэмэлтэ хэмжээнүүд үзүүлэгдэхэ юм.

Валентина Семеновна, та энэ программын эрилтэдэ тааранат. Тиимэһээ гүрэнэй программын хэмжээндэ үзүүлэгдэдэг дэмжэлгэнүүд танда Россиин Федерациин дэбисхэр дээрэхи ямаршье урьһаламжын эмхидхэ урьһаламжа абаха арга олгоно. Субсидинууд иимэ шэглэлнүүдээр үгтэхэ юм: мал болон техникэ худалдан абалга, хүдөө ажыхын продукци үйлэдбэрилгэтэй холбоотой урьһаламжанууд.

Таряа тарилгада хабаатай урьһаламжанууд нэмэлтэ олзоор дахин номололгын гурбанай хоёр хубиин хэмжээгээр хангагдадаг. Тэрэнэйн 80 процентые федеральна бюджет, 20-иенэ республикын бюджет даажа абаха. Мал ажалда хабаатай урьһаламжануудай нэмэлтэ олзоор дахин номололгын дүүрэн хэмжээгээр субсиди үгтэхэ.

Гадна олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ региональнашье, федеральнашье лизингээр 10 жэлээр, 4 процентээр техникэ болон тоног түхээрлэг абахада болоно. Үүлтэртэ мал худалдан абаха гэдэл, 1,8 процентээр 5 жэлэй болзорой урьһаламжа үгтэхэ, түрүүшын түлбэрийн хэмжээн – урьһаламжын 7-10 процент.

Мүн тиихэдэ "2015 он болотор бага һуурин газарнуудые хамгаалга болон хүгжөөлгэ" гэнэн республикын тусхай зорилготой программын хэмжээндэ субсиди абагшадай бүлэгүүд тодорхойлогдонхой. Эдэ хэд бэ гэхэдэ, хүдөө ажыхы эрхилхэ талаар дүй дүршэлтэй хүнүүд, фермерскэ ажыхынуудай болон олзын хэрэг эрхилэлгын предпрятинуудай хүтэлбэрилэгшэд болоно. Тэдхэмжын мүнгэнэй хэмжээн нилээд ехэ: мал, техникэ, тоног түхээрлэг худалдан абалгада, худаг малталгада, байра байдал һайжаруулгада, уһанай сорго таталгада, зайн галаар болон дулаагаар хангалгын хэрэгсэлнүүдые тодхолгодо гаргашалагданан бүхы мүнгэнэй хахадыеһаа бүридхэнэ.

Тиихэлээрэ мүнөө жэлдэ ямар шэглэлэй субсидида хүртэхээ өөһэдөө

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

шиидхэнэт. Зүгөөр нэгэ хүндэ үзүүлэгдэхэ гүрэнэй дэмжэлгын хэмжээн жэлэй 350 мянган түхэригһөө дээшэ байха ёһогүй. Мүнөө жэлдэ, жэшэнь, 350 мянган түхэригөөр малай тэжээл бэлдэдэг техникэ худалдан абалһангай, 175 мянганиин гүрэнэй даашын болохо. Зүгөөр заабол тэжээлэй бааза байгуулха хүлһэлэлгын гү, али үмсын газартай байха хэрэгтэй. Гадна үнгэрэгшэ жэлэй эсэстэ үшөө нэгэ дэмжэлгын хэмжээн үзүүлэгдэдэг болонхой гэжэ бүрмөсөө. Юуб гэдэл, кадастрова хүдэлмэринүүдэй гаргашанууд бүхыгөөрөө тэхэрюулэгдэдэг болонхой юм.

"Бага һуурин газарнуудые хамгаалга болон хүгжөөлгэ" гэнэн программа хадаа хүдөө ажыхы эрхилдэг фермерскэ ажыхынуудай болон олзын хэрэг эрхилэлгын предпрятинуудай толгойлогшодто зорюулагданхай.

- Би эхин классуудай багшаар хүдэлнэб. Манай гэр бүлэ 2010 ондо "Хүдөө һууринуудай социальна хүгжөөлгэ" гэнэн программада гэр байраа һайжаруулхын тула ороо, харин 2011 ондо субсиди абахын тула дансануудта тушаагаа. Тэрэнэ хэзээ абаха гэшэбибди?

Сэсэгма Юндуновна, Зэдын аймаг.

- Программын дүримэй ёһоор, хабаадагшадай список мэдүүлгэ оруулһан үдэрһөөнь уламжалан бүридхэгдэдэг юм. Зүгөөр хүдөө нотагта агропромышленна комплексын эмхидэ ажалай хэлсээгээр хүдэлдэг гү, али хүдөө нотагта ажаһуудаг болон олзын хэрэг эрхилдэг эрхэтэд үмсын гэр бариха гэдэл, үгы наа, шэнэ гэр худалдан абаха гэдэл, бусадһаа урид социальна түлбэридэ хүртэхэ эрхэтэй.

Үнгэрэгшэ жэлэй туршада 2008 ондо бүридхэлдэ абтаһан хүнүүдтэ энэ тэдхэмжэ үзүүлэбди, мүнөө 2009 онойхидай ээлжээн ерэнхэй.

- Би Ивалгын аймагай Хурамша нотагайб. һууринаймнай бүхы ажаһуугшад овош үргуулдаг. Теэд тэрэнэ худалдаха болоодоо, нилээд зүдэрдэгбди. Овош болбосоруулгын талаар ямар нэгэн дэмжэлгэ хараалагдадаг гү?

Серафима Очирова, Улаан-Үдэ.

- Буряадта 2020 он болотор "АПК болон хүдөө дэбисхэрнүүдые хүгжөөлгэ" гэнэн республикын тус-

хай зорилготой программа бэелүүлэгдэнэ. Иимэ удаан болзорой программа түрүүшынхией баталагдаа. Тиимэһээ үйлэдбэрийншье, номололгыншье ажал ябуулгые эртээнһээ түсэблэхэ аргатай болообди. Тодорхойбол, овош болбосоруулгын үнэтэй тоног хэрэгсэл худалдан абалгада гаргашалагданан мүнгэнэй 20 процентыень бусаахаар хараалагданхай. Тэрэ тоодо хадагаламжын хэрэгсэлнүүдтэ шэглүүлэгдэн мүнгэн баһал тэхэрюулэгдэдэг. Овош болбосоруулгын тула хамтаржа, кооператив байгуулга дээрэ гэжэ һанагдана. Тиихэлээрэ банкһаа урьһаламжа абаад гү, али өөрингөө мүнгөөр тоног түхээрлэгээ худалдан абахада болоно. Урьһаламжын мүнгэнэй гурбанай хоёр хубинэ тэхэрюулэн бусаагдаха, үгы гэдэл, лизингээр үгтэхэ. "Росагролизингдэ" иимэ проектүүд бии, www.rosagrolising.ru сайт дээрэ хэрэгтэй жэшээнүүдтэй тэрэ тоодо хадагаламжын болон болбосоруулгын хэрэгсэлнүүдые эмхидхэлгэдэ хабаатай жэшээнүүдтэй, танилсахада болоно. Мүн "2012 он болотор РБ-дэ хартаабха болон овош үйлэдбэрилгэ" гэнэн программын ёһоор, үйлэдбэрилгын гаргашын хахадыень бусааха арга бии.

- Хүдөө ажыхын предпрятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй пенсинуудтэ нэмэлтэнүүд хэзээ шэнээр тоологдохоб? Юундэ оройдоол хахад жэлэй нэгэл дахин түлэгдэнэб?

"Байкальское" ОПХ-гай анханай хүтэлбэрилэгшэ.

- "Хүдөө ажыхын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй пенсидэ һара бүриин нэмэлтэ түлбэри тухай" 2006 оной июлиин 7-ной 1728-III дугаарай Буряад Республикын Хуулиин 3-дахы статьягай ёһоор, һара бүриин нэмэлтэ түлбэрийн хэмжээн жэл бүхэндэ республикын бюджет тухай хуулитай зохилдуулагдан болон мүнгэнэй үнэ сэнгэй бууралгаһаа дулдыдан, ехэ болгодог юм.

Хүдөө ажыхын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй пенсидэ нэмэлтэ түлбэрийн хэмжээ ехэ болгохо тухай шиидхэбэриие РБ-гэй Правительствын дурадхалаар Буряадай Президент абадаг.

Министерство республикын Президент Вячеслав Наговицынай нэрэ дээрэ хандалга эльгээнхэй. Тэрээн соо 2012 ондо тус нэмэлтэ түлбэрийн хэм-

жээ дээшлүүлхэ тухай дурадхадана.

Саашань хэлэхэдэ, 2010 оной февралын 1-нэй 28 дугаарай РБ-гэй Правительствын Тогтоолой 5-дахы дүримэй ёһоор, министерство Комиссиин баталһан списогтэй зохилдуулан, һара бүриин нэмэлтэ түлбэринүүдые иимэ болзороор түлэхэ:

- түрүүшын хахад жэлэй түлбэринүүд - июлиин 30 болотор;
- хоёрдохи хахад жэлэй түлбэринүүд - байгша оной декабриин 31 болотор.

- Намда үшөө нэгэ асуудал байна. Кабанскын шубуунай комплекс баригдаха гэшэ гү?

- "Агропромышленный комплекс "Великое озеро" ЗАО (инвестор) жэлдээ 30 мянган тонно тахяагай мяха үйлэдбэрилхэ хүсэтэй шубуунай фабрика барихын тула "Банк развития и внешнеэкономической деятельности" гэнэн гүрэнэй корпорацида 4,0 миллиард түхэригэй урьһаламжа абаха тухай мэдүүлгэ оруулаа. Анхан тус проект жэлдээ 12 тонно тахяагай мяха, 60 миллион үндэгэ үйлэдбэрилхөөр болон 3,5 мянган тонно овош үргуулхаар хараатай байгаа. Энээндэнь бүхыдөө 2,75 миллиард түхэриг шэглүүлэгдэхэ ёһотой һэн.

Даб дээрэ инвестор түлбэрлэлгын хүдэлмэрийн ехэнхиенэ дүүргэнхэй. Тиин газарай участвогай санитарно-эпидемиологическа шэнжэлгэ хэхэ, бүхы объектдэ санитарно-эпидемиологическа тобшолол абаха, газарай-га кадастрова хүдэлмэри үнгэргэхэ, газарай участок хүлһэлхэ тухай хэлсээ баталха үлэнхэй.

2011 ондо инвестор гүрэнэй найдуулгатай 491 миллион түхэриг урьһаламжа абаха аргатай аад, элдэб шалтагаануудһаа боложо, энэ дэмжэлгэдэ хүртэжэ шадаагүй. Тиимэһээ урьһаламжа абаха тухай мэдүүлгэнь гүрэнэй найдуулгагүйгөөр тушаагданхай.

Шубуунай фабрика барихын тула инвестор арга шадалаараа оролдоно гэжэ хэлэлтэй.

- Хэзээ буряад үүлтэрэй үнээд бии болохоб? Хүдөө ажыхын министрество энэ асуудалаар ямар ажал ябуулнаб? Юундэ нэгшье яаранагүйб?

Валерий Дулмаев.

- Республикадамнай эбэртэ бодо малай мяханай шэнэ үүлтэр гаргаха талаар хүдэлмэрийн бүлэг тогтоогдонхой. Гадна Буряад Республикын Правительствын 2012 оной февралын 17-ной 63-дахы тогтоолоор "2009-2012 онуудта Буряад Республикада мяханай мал ажал хүгжөөлгэ" гэнэн республикын тусхай зорилготой программада хубилалтанууд оруулагдажа, байгша ондо энэ хэрэгтэ 1 миллион түхэриг хараалагданхай.

Мүнөө дээрэ эрдэмэй-техническэ болон туршалгын-конструкторска хүдэлмэринүүдые үнгэргэхэ тухай хэлсээ баталхын тула конкурс носхогдоод байна. Эдэ хэмжээнүүд буряад үүлтэрэй мал нэргээлгэлгын хүдэлмэрийн эхи табиха, эрдэмэй-техническэ болон туршалгын-конструкторска хүдэлмэринүүдэй һайн үрэ дүн республикын 2012 оной, 2013-2014 онуудай түсэбтэ хугасаагай бюджеттэ хубилалта оруулжа, буряад үүлтэрэй мал нэргээлгэдэ мүнгэ хараалха үндэнэн боложо үгэхэ.

Буда ДУГАРЦЫРЕНОВ.

Дыжит МАРХАДАЕВА оршуулба.

Агуу Илалтын 67 жэлэй ойдо

ЭРЭЛХЭГ СЭРЭГШЭ, МЭДЭЭЖЭ ЖУРНАЛИСТ

(Үргэлжлэл. Эхинийн 1-дэхи нюурта).

Дайшалхы габьяагайнгаа түлөө орден, медальнуудаар шагнагдахан Б.Б.Дашиев 1946 оной апрель нарада нютагаа бусажа ерэбэ. Хойто жэлдэн залуу сэрэгшэ "Буряад-Монголой үнэн" газетэд хүдэлхээ оробо. Тиин 1951 ондо тэрэ Эрхүүгэй дээдэ партийна хургуулида хурахаая ороод, амжалтатайгаар дүүргэжэ, партиин обкомой шиидхэбэрээр үндэһэн сониний промышленна таһагай даргаар табигдаа хэн.

Дайнай ветеран, дүршэл ехэтэй хүдэлмэрилэгшэ Жамбал Жамбуев урда тээнэ энэ таһагай даргаар хүдэлхэн байгаа. Энэ тушаалда арбан жэл соо ажаллахадаа, Бата Будаевич республикынгаа промышленность

болон транспортын халбаринууды хурдан түргэнөөр хүгжөөжэ, шэнэ шатада табирын тула ехэ оролдолго гаргаһан, бүхы хүсэ шадалаа, мэргэжэл шадбарая элсүүлхэн байгаа.

Удаань 1963 ондо Б.Б.Дашиев редакциин харюусалгта секретариин орлогшоор табигдаба. Гурбан жэлэй үнгэрхэдэ, тэрэ харюусалгта секретаряар дэбжүүлэгдэ хэн. Тиин хорёод жэлдэ энэ тушаалда хүдэлхэдөө, Бата Будаевич бэлигтэй бэрхэ олон журналистнууды хурган хүмүүжүүлэ, газетээ улам уншасатай нонин, удха түгэлдэр болгохын, тэрэниие хэблэжэ гаргалгые хайжаруулхын тула ехэ хубитая оруулаа. "Редакциин штаб" гэжэ нэрлэгдэдэг секретариадые уда-ридахадаа, Б.Б.Дашиев залан сэхэ зантай, өөртөө болон бусадта эрил-

тэ ехэтэй хүтэлбэрилэгшэ байһанаа харуулаа хэн.

СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн Бата Будаевич хорёод жэлдэ "Буряад үнэн" газетын харюусалгата секретаряар хүдэлхэдөө, үнэн шударгы ажалайнгаа түлөө Бурядай АССР-эй ба Россиин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ гэнэн үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэнхэй.

Наһанайнгаа амаралтада гараһан хойноо Б.Б.Дашиев Бурядай телестудида арбаад жэл соо оршуулагшаар, редактораар хүдэлөө хэн. Тиихэдэ тэндэ Бата Будаевич олон шабинартай болоһон байгаа.

Бата найдамтай түшэг тулгууринь болоһон, ходоодоо ээмыень нэнгэжэ, гарһаань дүнгэжэ ябаһан наһанайнхүхэр Улаан-Үдын 1-дэхи поликли-

никын ахамад врачаар олон жэлдэ хүдэлхэн "Буряад Республикын габьяата врач", Ленинэй орденго Елизавета Содномовна ехэ габьяатай, ашата буянтай юм. Анатолий хубүүниинь Буряад Республикадахи Сүүдэй приставүүдэй Федеральна албаниие хүтэлбэрилдэг, Эльвира басаганиинь эжынгээ замаар дабшажа, врач болоод, 1-дэхи поликлиникэдэ хүдэлдэг. Дээдэ гарай врач, "Буряад Республикын габьяата врач".

Иигэжэ эрэлхэг сэрэгшэ, мэдээжэ журналист Бата Будаевич Дашиев 87 наһанайнгаа дабаан дээрэ гараад, Елизавета Содномовна нүхэртээ хамта дүрбэн аша зээнэрээ харалсан, зол жаргалтай ажаһуунал даа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист.

Хэншые мартагдаагүй, юуншые мартагдахагүй

ДАЙНАЙ ДҮЛЭН СООГУУР

Эрдэни Жалсанов

Үсэгэлдэрэй хурагшад – фронтһоо холо – хатуу Үзэгтэ туурһаая жадата буугаар хэлгээд, Үсэгэлдэрэй хурагшад мүнөө Долой дүгтэхэнэ Үсэдөөр хамгаалнал шамаяа, совет талам...

Иигэжэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусхэ дайн тухай «Мамайн добуунһаа дурдалга» гэнэн поэмэ соогоо Бурядай элитэ поэт Мэлс Жамьянович Самбуев бэшлэһэн байдаг. Эрдэни, Бадма, Дамдин-Цырен нагасанарын энэ ехэ дайнда хабаадалсажа, Эхэ ороноо хамгаалалсаһан, халуун шуһаая адхаһан. Дамдин-Цырен Банданович дайһаа бусаагүй. Эрдэни Бадма хоёр нагасанарын зээ хубүүндээ яажа дайнда ябаһанаа нилээд хөөржэ үгэһэн, тэднэй хөөрөөнһөө хабагшалан, поэт энэ поэмээ бэшлэһэншые байжа болоо...

БАДМА

Захааминай аймагай Санага нютагта Жалсановтанай гэр бүлэ табан баатар хубүүдтэй байгаа. Дамбин-Нима Оспор-Нима гэжэ хоёр ехэ хубүүдын хангалал, хамалганай үедэ Гулагай түрмэдэ хаагдаад, тэндэһээ бусажа ерээгүй юм...

1917 ондо түрэнхэн Жалсановтанай Бадма хубүүн 1938 ондо сэрэгтэй албанда татаг-

даад, алба гаража байтарын, 1941 ондо дайн даяр эхилжэ, соло ехэтэ 62-дохи армийн 37-дохи гвардейскэ дивизиин 336-дахи полкын бүридэлдэ ябажа, Эхэ ороноо дайсанһаа хамгаалалсаһан юм.

...Сталинград шадар шанга тулалдаанууд боложо байгаа. Мэргэн буудагша-снайпер Бадма Жалсанов дайсанай хойноһоо анхаралтай адаглажа байһанаа: «Зүүн тээ хоёр танк ябаган сэрэгшэдые дахуулаад ябана», - гэжэ командиргаа дуулгаад, нэгэ офицерые оножо унагаахадань, командиргүй үлэшлэһэн сэрэгшэдынь мэгдэн, ииншэ тииншээ журамгүйгөөр хүндэлжэ эхилхэдэнь, манай сэрэгшэд добтолгожо эхилээ. Иимэ баатаршалга гаргаһанайнгаа түлөө Бадма Жалсанов «Шэн зоригой түлөө» гэнэн медалар шагнагдаһан юм.

1944 оной хабар Украинын Каменец-Подольско мөжө. Манай сэрэгшэд добтолгодо бэлдэжэ байба. Н.Ф.Ватугинай наһа барахада, маршал Г.К.Жуков 1-дэхи Украинска фронтгые ударидаха болобо. Дайсан тухай мэдэжэ абахын тула «хэлэн» хэрэгтэй болоод байгаа. Тагнуулладай хэдэн бүлэг «хэлэ» абахаа ошоод, хөөргөө бусаагүй, амиды үлэгшэдынь «хэлэ» абажа шадангүй, хооһоор бусаа. Дивизиин полит-таһагай ноён Петров коммунистууды суглуулжа: «Байдлаа мэдэжэ байнат. Коммунистууд, хэн харюусалгата даабари дүүргэхээр бэлэн байнаб?» - гэжэ асуухадань, гвардеец Жалсанов урагнаа гараба. Дүршэлтэй тагнууллаан, мэргэн буудагша Бадма Жалсановыс начполит хайн мэдэхэ байһан тула тагнуулладай бүлэгтэй командираар томилжо, табан үдэрэй туршда «хэлэ» асарха даабари үгэбэ.

Тиин Бадма Банданович Жалсановай хүтэлбэри дор 12 сэрэгшэд фронт һэтэлбэ. Дүрбэдэхи сүүдхэдэ тэднэр «хэлэ» абажа шадла. «Хэлэ» абахань бараг бай-

башы, тэрэнэ амидыаар хүтэлбэрилэгшэдтөө асархань лэ гайтай хүндэ хэргэ хэн. Юундэб гэхэдэ, багашы наа, гүнзэгы Куйдановка гол хүндэлэн гараха гэһэн ороё бэлэй. Дайсад энэ голыс тон наринаар хаража, ходо ракетнуудээр гэрэлтүүлжэ байһан юм. Теэд энэ бэрхшээлтэй даабария манай сэрэгшэд дүүргэжэ шадла. Энэ даабари дүүргэһэнэйнгээ түлөө Бадма Жалсанов Улаан Одоной орденоор шагнагдаа бэлэй.

Дайнай хүлээр Бадма Банданович ажахыгаа хэргээхэ хүдэлмэрид шармайн ороһон юм. Пургуулида, сельлодо, колхоз, совхоздо яһала хүдэлөө. Баабайнь, Бандан Жалсанов, хуушан монгол, түбэд, ород хэлэнүүды мэдэдэг, ехэ эрдэмтэй хүн байгаа. Үшөө мэргэн зурхайша хэн. Бадма хубүүндээ зурхайгаар харахадаа, 68 наһа наһалха гэжэ хэлэһэншинь тудаһан байдаг. Хатажа байһан Толтой горхон руу толгойгоороо унахадаа, ямаршыегүй элүүр ябаһан хүн наһа бараһан юм. Хуби занһаа холо ошохогүй, тооложо үгтэһэн наһан гэжэ лэмы хэлсэлдэгтэй ха.

ЭРДЭНИ

Эрдэни Жалсанов Бадма ахаһаань хоёр дүү, 1919 ондо түрэнхэн, 1938 ондо Цахирай хургуулийн 8 класс дүүргээд, 1940 он болотгор Сталинай нэрэмжэгэ колхозой ажахыс даагшаар хүдэлөө. Дайнай эхилхэдэ, сэрэгтэй албанда мордожо, жэлэй хугасаа соо 34-дэхи авиадивизидэ курсант байгаад, «агаарһаа бомбодолгын сэрэгшэ-радист» гэнэн мэргэжэлтэй боложо, япон сэрэгтэй дайлагдаха үедэ Хайлар шадархи газарай бүхэжүүлгэнүүды буга сохижо, үгы хэхэ даабари дүүргэхэ байлдаануудта хабаадажа, Улаан Одоной орденээр, «Шэн зоригой түлөө» медалар шагнагдаһан юм.

1943-1945 онуудта агаарай флотто мэргэн буудагша-радистнууды түргэн саг соо

Бадма Жалсанов – дайнай хүлээдэ хубүүтээ, зээ хубүүтээ

бэлдэхэ даабаритай болоо. Тэрэнэй хургажа гаргаһан шабинартай тоодо хүлээдэ Советскэ Союзай Герой болоһон А.М.Лебедев байха.

Алас-Дурна зүгэй фронтло хайнаар алба хэһэнэйнгээ түлөө Эрдэни Банданович олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудаар, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусхэ дайнда пэн габьяа гаргаһанайнгаа түлөө Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай II шатын орденээр, Жуковай медалар, Илалтын 60 жэлэй ойн хүндэлэлдэ Сталинай медалар шагнагдаһан юм.

Дайнай хүлээдэ нэгшые үдэр гараа хула табяад хуугаагүй, колхозой түрүүлэгшын орлогшоор, аймагай газар эрхилэлгын таһагы даагшаар, колхоз, совхозойнгоо мал ажал эрхилэлгын таһагай түрүүлэгшын орлогшоор, аймагайнгаа ажалай таһагы даагшаар ажаллаа. 15 жэлэй туршда колхоз, совхоздо хүдэлжэ

үелөө үбһэ сабиалгын халуун хаһада Санага шотагайнгаа Хойто-Эрэн гэжэ сабиалгай газарта үбһэ сабиалгай бригадые хүтэлбэрилжэ байха үелөө жэл бүри үндэр баян ургаса хуряжа, үбэлдөө үхэр малда элбэг хүрэхэ тэжээл бэлдэхэдэ байһан юм. Тиигэжэ тэрэ энэ үнэр баян ажалайнгаа түлөө «Ажалдаа шалгарһанай түлөө» медалар шагнуулаа.

Бандан Жалсановай Дамдин-Цырен хубүүниинь Эхэ ороноо хамгаалжа, Германи хүрэтэр ошоһон, 1945 оной февральин 12-то наһа бараһан юм. Германида хүдөөлүүлэгдэнхэй.

Дайс гаталһан
сэрэгшэдэй эгээлэй нэгэн
Һайе таанадта хүсэжэ,
үнгэрэн ошоһонь.
Хамаг наһаая
үгэхөөр хэзээдэ бэлэн,
Хамгаалһан оронинь
дэлхэйдэ мүнхэ оршохол.

Надежда ШАГДУРОВА.

**Агууехэ
Илалтын
67 жэлэй ойдо**

ГЕРОЙНУУДАЙ ЖАГСААЛ ЖАБХАЛАНТАЙ

Баунтын аймагһаа Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда мордохон сэрэгшэд Иван Александрович Рубленко болон Николай Иванович Редковский гэхэн геройнуудһаа гадна нёдондо октябриин 6-да Акрам Валиевта Геройн нэрэ мүнхэрүүлэгдэн юм.

Акрам Искадарович Татарстанай Азнакаевска районой Ильяково хууринда 1924 оной апрелиин 17-до түрэнэн намтартай. Дунда хургуулиа дүүргээд,

Агуу Илалтын дурасхаалай комплексто Георгий Николаевич Москалевым ба Акрам Искадарович Валиевтай дүрсэнүүд бүтээгдэхэнь. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветеран, Советскэ Союзай Герой, РСФСР-эй габьяата уран зурааша Георгий Москалев Буряад орондо мэдээжэ. Харин Акрам Валиевтай нэрэ наян мэдэгдэбэ.

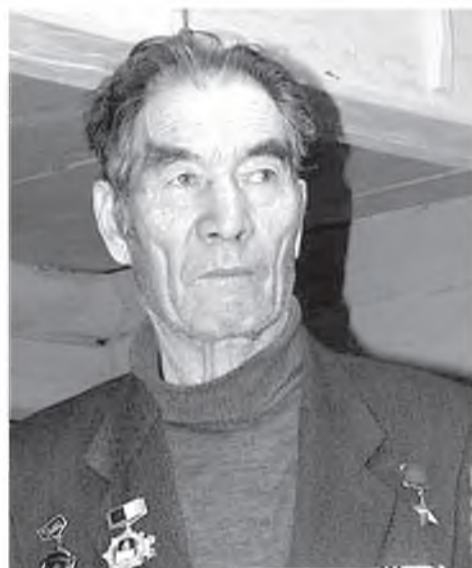
Буряад орондо соёлой байшангыё даагшаар хүдэлхэн. Мун хажуугаарнь алта ашагалгын уурхайда хүдэлхэ үедөө 700 грамм хэмжүүртэй алта олохон юм. 1941 ондо сэрэгэй албанда татагдажа, эрэлхэг зүрхэтэйгөөр дайралдаа. 1943 ондо сержант болоод, стрелково таһагай командиараар томилогдоо. Балтикада дүтэлжэ ябатараа шархатаа. Энэ байлдаанда эрэлхэг баатаршалга гаргажа, Улаан Одоной орденээр болон медальнуудаар шагнагдаа. Командир, ротын комсорг Валиевтай полк Латви хүрэхэ ерэнэн юм. хандартаараа бутарагдаһан дайсад сухариха газаргүй, ара таладань далай, урдаһаань үргэн дэлисэтэй Россиин арми добтолоо. «Бидэ гвардеецүүд гэшэбди, тон хүшэр, шанга байлдаанда эгээл түрүү ябаха ёһотойбди» гэжэ комсорг Валиев залуу сэрэгшэдтэ хэлэдэг хэн.

Полкын сэрэгшэд олон тосхонһоо дайсадыё намнажа, Айвиексте гэхэн гол хүрэхэ ерээ. Эндэхэнэ дайсад байраа бүхэлхэ нэдэлгэ хэбэ. 2-дохи Прибалтийска фронтын 10-дахи гвардейскэ армиин 119-дэхи гвардейскэ стрелково

дивизиин 341-дэхи отделениин ахалагша сержант Валиев түрүүтэй Баркава гэхэн тосхоной баруун хойноһоо 1944 оной августын 4-нэй һүни гол гаталжа, нүгөө эрьедэ гарабад. Эрьейн багахан талмай эзэмдэжэ, дайсадай 3 онгосо буляан абаад, пулемёт, миномёдой һомоной эршэдээн доро гвардеецүүдыё баруун эрьё руу 6 дахин намаржа зөөһэн байна. Тиигэжэ дайшалхы талмайгаа үргэдхэжэ, добтолго хээд, августын 13-да Мадона хотыё сүлөөлхэн юм. Тэрэл жэлэй намарынь Латвиин нийслэл Рига хото сүлөөлөө. Тиигэжэ Акрам Искадарович Курляндиин газар дээрэ дайгаа дүүргэнэн юм.

1945 оной мартын 24-дэ СССР-эй Верховно Сөведэй Президиумэй зарлигаар (№5467) Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда эрэлхэг баатаршалга гаргаһанайнгаа түлөө Советскэ Союзай Геройн солодо хүртэнэн юм. Ленинэй орден болон Алтан Одоной медалээр шагнагдаа хэн.

- Энэнһээ жаргалтай үдэр минии ажабайдалда байгаагүй. Үнэн зүрхэнһөө баясанаб. Эхэ оромни намайё хүмүүжүүлжэ,

Геройн нэрэдэ хүртүүлхэндэнь хайн даа, - гэжэ Акрам Валиев нютагайхидтаяа баяраа хубаалдахадаа хэлээ хэн.

Лейтенант Валиев 1946 ондо Татарстанаа бусажа, гурбан жэлэй туршада колхозой түрүүлэгшээр хүдэлөө. Советскэ Союзай Герой Валиевтай нютагайхидынь 1975 оной августын 10-най үдэр хахасанан юм.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

БААТАР СЭРЭГШЭДЭЙ ХЭТЭ МҮНХЫН ДУРАСХААЛ

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Илалтын 67 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд Улаан-Үдэдэ майн 4-һөө эхилээ. Тиин дайнай жэлнүүдтэ хүндөөр шархатаад, госпитальнуудта наһа бараһан сэрэгшэдэй мүнхэ дурасхаалта хүшөөдэ, мун тиихэдэ байлдаануудай үедэ алдалан унаһан баатарнуудай Комсомольско талмай дээрэхи хүшөөдэ баглаа сэсэгүүдыё табилгын ёһолол болон митингүүд үнгэрөө.

Тус хүшөөнүүд тухай һонирхолтой мэдээнүүдыё уншагшадтаа һануулая. Комсомольско талмай дээрэхи Буряадай сэрэгшэдэй хүшөө 1970 оной майн 9-дэ нээгдэнэн юм. 1971 ондо Улаан-Үдэ хотын комсомолшууд болон залуушуул хүшөөгэй пилон соо ерээдүйн үеынхидтэ хандалга-бэшэг түнхин хадагалһан байна. Энэ бэшэг 2018 ондо комсомолой 100 жэлэй ойн баярта задалагдаха ёһотой. Тэрэл 1971 ондо 20 метр утатай пилонтой 3 метр үндэртэй хүшөө гүрэнэй хамгаалга доро абтаа (скульпторынь А.Тимин, архитекторынь В.Бельгаев).

Мун тиихэдэ Улаан-Үдын Горькиин хээри дээрэхи Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагшадтай хамтын булаша баһал гүрэнэй хамгаалгада абтанхай. Тэрэнэй мрамор һуури дээрэнэ тэнгэри өөдэ "харбаһан" дүрбэн пилон тодхогдонхой. Архитектор Д.Идымовэй үүсхэл бодолоор тэдэ дайнай хүшэр хүндэ жэлнүүдыё тэмдэглэнэ. Илалтын гэрэлтэ үдэр болотор амиды ябаха хубигүй байһан 219 сэрэгшын нэрэнүүд шулуун дээрэ мүнхэлэгдэнхэй. Тэдэ хирургическа туһаламжа болон удаан болзорой аргаламжагүйгөөр эдэгэхээр бэшэ хүндөөр шархатаһан сэрэгшэд байгаа.

Сэрэгма ДОНДОКОВАГҮЙ фото.

ИЛАЛТЫН ТҮЛӨӨ БҮГЭДӨӨРӨӨ ОРОЛДОО

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилжэ, Буряадай ажаһуугшад хугшэн залуугүй хамсыгаа шуужа, үдэр һүнигүй ажаллаһан юм. Завод болон фабрикануудта, таряалангай поли болон фермэнүүд дээрэ үлэсхэлэн хооһоор, хүйтэ нойтор хэды олон хүн хүдэлөө гэшэб! Хүн бүхэн арга шадалаараа оролдоо. Эсэгэ ороноо хамгаалгын жасада мүнхээ, һүүлшынгээ зөөри үгэнэн зон олон. Жэшэнь, Түнхэнэй аймагай Долгор Мылзенова, Пагба Шобонова, Шандарий Сыденев, Дарма Саханова болон бусад үхэр малаа үгөө юм.

1941 оной ноябрь нарада республикын пионерүүд болон комсомолшуудай үүсхэлээр танкнуудыё бүтээхын тула мүнхэн суглуулагдажа эхилээ. 1942 оной майн 26-да "Социалис Буряад-Монгол" гэхэн танкнууд армида дамжуулагдаа. Гадна дайнай үедэ республикымнай ажаһуугшадтай мүнхэн зөөрээр дайшалхы самолёдуудай эскадрилы, танкова колонно бүтээгдэжэ, фронт эльгээгдээ.

Түнхэнэй аймагай Жэмһэгэй нютагаархид 51000 түхэриг болон 87870 түхэригэй сэнтэй облигацинүүдыё танк бүтээлгэдэ шэглүүлээ. 1944 оной феврилиин 14-дэ Верховно Главкомандалагша Сталинда

эльгээһэн телеграмма соонь иигэжэ бэшээтэй: "Манай оруулһан багахан мүнхэн хүрөөтэй машина болоод, шархатаһан фашис арьяатаниё бута сохихо хэрэгтэ туһалаг".

Дайнай жэлнүүдтэ республикын ажаһуугшад дун хамта 41 миллион 399 мянган 578 түхэриг сэбэр мүнхөөр болон 60 миллион 129 мянган 700 түхэригэй сэнтэй облигацинүүдыё суглуулһан байна.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Цырегма САМПИЛОВА
оршуулба.

Агууехэ Илалтын 67 жэлэй ойдо

ЗҮРХЫЕМНИ ХҮЛГӨӨНЭН ХӨӨРӨӨН

Зэдын аймагай Оёор тосхоной дайнай ветеран Олзо Цыбикович БАЗАРОВАЙ дурасхаалда зориулжа, намда хөөрөжэ үгэнэн Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн соогуур үнэн ушаралта ябадал тухайн зоной анхаралда олон жэлэй үнгэрһэнэй һүүлээр бэшэхэ гэжэ шиидэбэб.

1967 оной хабар болоһон ехэ-тэ зурхыем хүлгөөһэн ушар ходол ханаандам байдаг. Тэрэ үедэ би Зэдын аймагай Оёорой найман жэлэй хургуулиин зургаадахи классай хурагша ябааб.

хургуулиимнай пионервожата Галина Ивановна Агууехэ Илалтын хайндэрэй урда тээ бидэнэртэ, хэдэн хурагшадта, дайнай ветерануудай гэрээрнь ябажа, дайн тухай хөөрөөһөн бэшэжэ абаха гэнэн даабари үгөө хэн. хургуулидаа урихадамнай, ветеранууд балай юмэ хөөрөжэ үгэдэггүй байгаа. Ямар фронтдо, ямар частьда, хаана хүрэтэр дайлагдажа ошоһоноо, ямар шагналда хүртэһэнөөл хөөрэдэг хэн. Дайнда ябаһан ветерануудай баатарлиг зоригтой ябадал тухай, хайшан гэжэ дайлагдаһан тухайн, ямар баатаршалга гаргаһан тухайн бэшэжэ абаха ханаатай нэгэ зузаан тетрадь, ручка баринхай, тосхойнгоо зүүн үйлсэ руу гэшэлбэб. Энэ үйлсын ветерануудай хөөрөөһөн би бэшэжэ абаха байгаа.

Жараад оноор айлууд дээшээ, Дэбээ дээрээ зөөжэ, хургуулиингаа хажуугаар түбхинһэн байгаа. Ушарын гэхэдэ, Зэдэ мүрэн эрьһэнэ халижа, Оёор тосхондо хүрэжэ ердэг хэн. Тэрэ үедэ Оёорто гурбан үйлсэ, МТС гээд лэ хэн. Үйлсэнүүдэ Баруун үйлсэ, Дунда үйлсэ, Зүүн үйлсэ гэдэг байгааби. Үйлсэнүүд үшөө ондоо нэрлэһэн юм хааб даа. Зүүн үйлсын, Комсомольская нэрлэһэн, урда захадань нэгэ хэды айлууд үлэшэнхэй бэлэй. Тэдэ хүгшэдэй, дайнай ветерануудай гэрнүүд хэн. Эгээн урда заханаан эхилжэ ханаатай, Дэбээ дээрһэнэ солбон ябаад буубаб. Харгымни холошые хаа, һонин юмэ дуулажа бэшэхэ ханаатай, түргэн хүрэжэ ербэб.

Эгээн захын Базар абгайн үүдэ шангаханаар тоншоод оробоб. Базар абгай хүгшэнтэйгөө гэртээ байба. Мэндэшлээд, ерэнэн ушараа айладхабаб. Хүгшэн үбгэжөөл уруугаа хараад, абяагүй нуушаба. Базар абгай пеэшэнэйнгээ хажууда халалаа эльбэн абяагүй нуушанаа:

- Би юу хөөрөжэ үгэхэбиб даа. Газет, ном соогуур мүнөө хуу бэшээтэй. Кинодошые хуу харуулна. Намда нэмэжэ хэлэхэ юмэн үгы, - гэбэ.

Иимэ харюу огто хүлээгээгүй би ехэ сошоожо, үүдэнэй хажууда байжа ядан дуугарбаб:

- Тиигээд би юун гэжэ бэшэхэбиб? Үбгэжөөл бодолгото болоод: - Өөрөө нэгэ юмэ бэшээрэй даа, - гэжэ ехэ намайе гай-хуулба.

- Баяртай! - гээд, түргэн газашаа гарабаб. «Яагаа жэгтэй юм? Юундэ хөөрөжэ үгэбэгүй гээшэб», - гэжэ бодолгото болоһоор, Болодой баабайнда хүрэбэб. Болодой баабай үндэр хоршогорхон бээтэй, бэлтгэр томо нүдэнүүдтэй, малаан толгойтой үбгэжөөл урдаһаамни хараад нууба. Дуся басаганиинь аяга табагаа хуряана. Газашаа ороод ерэхэдэ, гэртэн харанхы. Нүдэнэйнгөө харанхыда дадахада харахадамни, гэр соо хэдэн орон, буфет, стол клеёнкоор хушаатай, хэдэн табуреткэнүүд. Мүнөө ханахадамни, тэрэ сагта ветеранууд ехэ үгытэй, муухан байдалтай байгаа.

Юундэ ерэнэнэ хэлэхэдэмни, Болодой баабай хүлөө хүл дээрээ табинхай табуреткэ дээрэ столой хажууда нуушанаа, томо гараараа малаан толгойгоо эльбээд: «Үгы», - гэжэрхибэ.

- Хөөрөөд үгыт, яаха юм, - гэбэ Дуся. - Оро, хуу, - гээд, табуреткэ намда дүтлүүлбэ.

Газашаа боро ута дождевик үмдэнхэй Даша-Нима абгай орожо

ерэбэ. Болодой баабайн дүү юм хэн гү, али ахань гү, мэдэнэгүйб. Морин дээрэ нуунхай, ходол һогтуу шанга, шангаар дуугаржа, дуу дуулажа ябадаг хэн. Хүн зон хоорондоо галзуу Даша-Нима гэлсэдэг байгаа, тиигээдшые плэндэ ябаад ерээ юм гэжэ шэбэнэлдэдэг хэн. «Энэл хүн мүнөө хөөрөжэ үгэхэ даа», - гэжэ баяртай хараад нуубаб.

- Энэ басаган хургуулиһаа дайн тухай хөөрүүлжэ бэшэхэ даабаритай ерээ. Та нэгэ юмэ хөөрөжэ үгыт, - гэжэ Дуся Даша-Нима абгайда хандаба.

- Юу хөөрэхэ, - гэжэ Даша-Нима абгай дурагуйгөөр дуугараад, дождевикэ тайлажа, үүдэнэй хажууда хадаһанда үлгөөд, хөөргөө гараад ябашаба.

-Үгы, нэгэнтнайшые Светэдэ хөөрөөд үгыт, - гэжэ Дуся гэмэрбэ.

Үгы даа. Баһал хоһон гаража ошобоб. Нэгэ айлайда томо суурга үүдэндэн үлгөөтэй. Нүгөөдэ айлайдань дайнай ветеран гансаараа байба. Баһал хөөрөжэ үгэбэгүй.

Урмаа хухаранхай Олзо абгайнда ерэбэб. «Баһал хөөрөжэ үгэхэгүй юм бээ», - гэжэ ханаһаар, үүдыень татаад оробоб.

Заахан харанхы гэр соо хоһоншог. Баруун ханадань хоёр заахан сонхын хоорондо гэрэл үлгөөтэй. Хань хажуу-да нүсэгэн стол, хоёр табуреткэ. Үүдэнһээ сэхэ хойшоо томо пещэнэ. Хойто хань хажууда түмэр орон дээрэ хүдэнэн хүнжэлөөр хушаатай хүн хэбтэнэ. Орожо ерэнээр мэндэшлээд, гэртэ байһан Ханда хүгшэндэ даабарияа хэлэбэб.

- Оро наашаа, хуу, - гэжэ нулаханар орон дээрэ хэбтэнэн Олзо абгай дуугарба. Орожо столой саана хуугаад, тетрадьа нээжэ, ручкаа гартаа баряад, Олзо абгай руу ехэ найдалтайгаар харабаб.

- Зай, ветеранууд юмэ хөөрөжэ үгөө гү?

- Үгы.

- Хари, хөөрэхэгүй. Айна үнэнөө хэлэхэ. Би мүнөө юунһээшые айнагүйб. Үнэн байһан зандань хуу хөөрөжэ үгэхэб. Иимэ юмэ нэгэшые хүн бэшэ шамда хөөрэхэгүй, - гэбэ.

Олзо абгай ехэ хүндөөр үбшэлөөд байгаа. Бэээр набтаршаг, хоншогорхон, сагаахан шарайтай, онигорхон нүдэнүүдтэй, нарихан үндэр хамартай, томо малааншаг толгой дээрэн шэнгэхэн сагаахан үнэнүүд. Амяа абажа, амаржа байжа хөөрөө бэлэй.

- Мүнөө кино харахада, манайхин «Ураа! Ураа!» - хашхаралдаад лэ, немецүүдые диилэжэ байха. Тиимэ бэлэн юмэ байгаагүй юм. Немецүүдые кинодо аймхай, тэнгээр харуулдаг. Бэшэ-э. Немец зон баһал ухаатай. Бидэнһээшые ухаатай байжа болохо, - гээд хөөрөөгөө эхилээ хэн.

- Немецүүд дайнда хайнаар бэлдэнхэй байгаа. Буу, техникээр хайн хангагдаатай, дулаан хубсаһатай даа. Тиихэдэ бидэнэр урдаһаань улаан гараараа «Ураа!» хашхаралдаад гүйдэг хэмди. Хоёр, гурбан сэрэгшэдтэ нэгэ винтовко байха. Хажуудахи сэрэгшынгээ унахада, бууень абаад саашаа гүйхэш. Сабхи үгы сэрэгшэд хүлөө тряпкануудаар ороонхой ябаха. Үбэлэй хүйтэндэ хүл, гараа хүлдэнхэйнүүдые. Үхэнэн немецэй сабхи абажа үмдэдэг хэмди. Таараа хаа, хайн гээшэ.

Олзо абгай ханаагаа алдаад, абяагүй нэгэ заа амарба. Би Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайн тухай иимэ юмэ дуулаагүйгөө дуулажа, ехэ гайхажэ, бэшэхэшые мартажархөөд, амаа ангайжа, шагнажа хуугаа хэм.

Сэрлэма ДОНДЖОВАГАЙ фото

- Гансал дайсанай һомонһоо эды олон хүн хосороо гэжэ ханаа гүш?

Ехэнхын хүйтэн нойтонһоо, үбшэ хабшанһаа. Хүйтэн нойтон окоп соогуур хэды олон хүн дизентерийһээ, тифһээ үхөө гээшэб. Ай, бурхан. Бишые дизентеритэ хэм. Яажашые амиды үлөө хүнбиб. Мүнөөшые хүрэтэр гайхагшаб. Бурхамни хараа гээшэ ааб даа. Араг яһан ябааб, арайхан буугаа даахаш.

Олзо абгай баруун гараа духа дээрэ табижа, нүдөө нюугаад, абяагүй болошобо. Би, арбаадхан наһатай басаган, «уйлана гээшэ гү?» гэжэ ханаад, зүрхөө хүлгөөн хайрлажа хуугааб.

- Хоёр, гурбан үдэр соо эдэе хоолшые асархагүй даа. Гэдэнэ хоһон сэрэгшэн сэрэгшэн гээшэ гү? Байлдаанай забхарта оройхон түүдэг носожо, хубсаһаа дээрэнэ һэжэрхэш. Бөөһэн тоохон шэнги унажа байха. Амидыгаар эдюулжэ ябаабди. Ай, бурхан. Ямаршые манайхин тулюур байһан юм. Сэрэгшэд батаганаан шэнги үбшэ хабшанһаа үхэдэг хэн. Шэнэ сэрэгшэдые эльгээжэл байха, - гээд, хүндөөр амилжа, хэды амараад, - дайн гээшэмнай иимэ муухай байгаа юм, сэхын хэлэхэдэ. Али бил иимэ хүндэ муухай дайнтай газарта дайралдаа хүн гүб? Энэ ехэ дайнда ябаһан үзэнһөө, зобоһон тулиһанаа хуу баран хөөрэхэ болоо хаа, заха хизааргүй юм ааб даа. Бэшэ дайн бү болоһой даа, хүн зон бэшэ иимэ мууе бү үзэнэй даа. Зай, бэшэ гүш? - гэжэ гэнтэ нулахан хоолойгоор хурахадань, би ехэ сошоожо:

- Үгы. Гэртээ харяад бэшэхэб, - гэбэ. Тетрадь ручка хоёроо абаад: «Баяртай, хайн даа», - гээд гарабаб.

Мунсаар тархья мунсадуулжархиһан юмэндэл жэгтэй болошоод, гэр тээшээ гэшхэлээ бэлэйб. Үнэхөөрөөшые, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай иимэ ушарнууд тухай хаанашые тэрэ үедэ хэлэдэггүй, бэшэдэгшыегүй, кинодошые харуулдаггүй, ехэ нюудаг байһан. Гэртээ ороходомни эжымни:

- Зай, бэшээд ерээ гүш? Юмэ хэлэжэ үгөө гү даа? - гэжэ хураба.

- Үгы. Гансал Олзо абгай хөөрөжэ үгөө.

Яаралтай хубсаһаа тайлажа үлгөөд, эжыдээ дуулаһанаа хөөрөбэб. Эжымни сошоһон янзатай хуугаа бэлэй.

Эжымни аба, минии хүгшэн аба, Дашиев Гомбо-Цырен Дашиевич энэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнаа бу-сажа ерээгүй юм. «Без вести пропав-

ший» гэдэг байгаа. һүүлдэ, 1990 оной эхиндэ, «Книга памяти» соо аяр Курска областиин Н-Рыжковский тосхондо хүдөөлүүлээтэй гэжэ олоо хэмди. Эжынгээ ханаата болоһые ойлгохоор ааб даа.

- Ши хургуулидаа энэ хөөрөөгөө бү хэлэ. Болохогүй. Ветеранууд өөһэдөөшые айжа хэлэнгүй ха юм.

- Би тиигээд худалаар хэлэхэ юм гүб?

- Бэшэ ветеранууд хөөрөөгүй ха юм. Тиигээд лэ хэлэ. Олзо абгайн хөөрөөшые хүндэ хэлэжэ болохогүй, - гэбэ.

Тэрэ үдэшэ би унтажа ядаа бэлэйб. Юун гэжэ хургуулидаа хэлэхэб, юундэ хэлэжэ болохогүй юм, юунһээ хуу айна юм гэжэ мэтын асуудалнуудта арбаадтайхан би харюу мэдэхэгүй байгаа. Үглөөгүүр хургуулидаа ерэмсээрээ, Галина Ивановнада дүтлөөд: «Би юмэ бэшээгүйб», - гээд нүдэ рууны харабаб.

- Юундэ? Хөөрөжэ үгэнгүй гү?

Би абяагүй эрьелдээд ябаа хэм. Бэшэ наһаа хүн юмэ хураашыегүй. Харин Олзо абгайн хэлэнэн юмэ, «болохогүй» гэнэн үгэ минии сээжэдэ шангаханаар лэ хадуугдажа абагдаа бэлэй.

Дайнай хатуу сагые дабажа гараад, амиды мэндэ нютагаа, бүлэдөө бу-саад, 1967 ондо харанхыхан заахан гэр соогоо угытэй ороо байдалтай нүгшөө бэлэй Олзо абгай.

Мүнөө Оёорой библиотекэдэ хүдэлжэ байһан минии эгэшэ Урбанева Валентина Жамбаловна Оёор тосхойнгоо түүхэ бэшэнэн байна. Тэрэн соонь дайнай ветеранууд тухай таһагтань Олзо абгай тухай бэшээтэй.

Базаров Олзо Цыбикович 1902 ондо Оёор тосхондо түрэнэн намтартай. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда эхинһээн эсэстэнэ хүрэтэр хабаадаһан байна. Илалтын үдэрые Германида угтаа. 1942 оной февраль хараһаа 1945 оной май болотор 35-дахи гвардейскэ миномётно полкдо хэлхэе холбооной албанай командир байһан байна.

Шагналнуудын: «Шэн зоригой түлөө», «Сталинградые хамгаалһанай түлөө», «Белградые сүлөөһэнэй түлөө», «Германие илаһанай түлөө» гэнэн медальнуудтай. Эдэ шагналнуудын дайшалхы баатарлиг ябадал тухайн гэршэлнэ.

Светлана БАТУЕВА.
Мухар-Шэбэрэй аймаг.

Бага хууринуудыг хүгжөөн хэргээ!

ЭЛИТЭ ЗОНОЙ ЭРДЭМЭЙ ГУЛАМТА

(Хэжэнгын аймагай Ородой дунда хургуулийн
90 жэлэй ойн үдэшэһөө тэмдэглэлнүүд)

врачууд Светлана Санжаева, Зоригто Дамдинов, бусад мэргэжэлтэй, бэлигтэй зон түрэл хургуулингаа үндэр нэрые дээрэ үргэжэ ябана гэжэ 90 жэлэй баяр ёһололой үдэшэһөө мэдэжэ абабабди.

БАЯРАЙ ҮГЭНҮҮД, БАГЛАА СЭСЭГҮҮД

Аймагай захиргаанай гулваа Г.З.Лхасаранов (компьютерай бүхэли комплекс), хуралсалай болон эрдэмэй министерствын зүгһөө Б.Б.Цыренжапов (компьютер), дасанай шэрээтэ Гармажап лама ("Түншэ" зураг-бэлэг), поселениин дарга Б.П.Рантаров (спортивентарь), суута Сангадиевтан, Гүнзэнбалай эжын зүгһөө (евро-сонхонууд), эндэ хураһан, хүдэлһэн хургуулийн омогорхол болоһон зон, бусад хургуулинуудай директорнууд үнгэрһэн жэлнүүдээ, багшанараа баясан дурдаба, бэлэг сэлэгүүдые барюулба. Эрдэмтэ-директор, Хоридо мантай эхин класста суг хураһан бэрхэ ударидагша эндэ ябаһан Д.Г.Дамдинов, суута эрдэмтэд Д.С.Сандитов, Ц.Ц.Цырендоржиев, Россиин габыята артист Д.Н.Сультимов, ори ганса Россиин ажаһуудал хангалгын габыята ажал ябуулагша Г.Б.Дашиев, Россиин фи-

Б.П.Рантаровай амаршалга

Хори суута угайнгаа Холын заншал сахижа, Улаан хадаа тахиһаар Уран солынь үргэнхэй. Гэгээн багша идамтай Гэрэл найхан нютагнай. Үлзы жаргал заяагша Үлгы найжа Ороднай...

Бэлигтэй багша, уран найхан үгэнүүдээрээ Ород нютагаа магтаһан поэт Дашима Доржиевагай дуунай үгэнүүд соо алдар суута, ехэ зиндаатай гэгээрүүлэгшэ, "Бэлигүүн толин" автор, ёгоозор-лама, Мархаанзайн дооромбо гэжэ олондо мэдэжэ болоһон Эрдэни-Хайбзан Галшиевта зорюулагдаһан мүрнүүд бии. Тиймэһээ тоонто Ород нютагайн хажуудахи Э-Х.Галшиевай субаргада нэн түрүүн һайндэрһөөнэ урид ерэмсээрээ мүргэжэ, гороолжо, хүгэдэн ёһолообди. Субарга дээрэнэ бэшгэдһэн гүн удхатай мүрнүүдын сагай саһан мэтэ сахилзан түргөөр үнгэрдэги хануулна:

Зунай сагай булжамуур мэтэ эртэ бодогты. Хүнэй энэ наһанай ута Үбэлэй үдэр мэтэ...

Үнэхөөрөөшье хурдан хүлэгүүдэй түбэрөөн соо, хонхын жэнгирээний аялга соо, үбэл, зунай нэлгээн соо, дайнай хатуу тэмсэл соо, хабарай наранай, Илалтын найдалай элшэнүүд соо, хубарин ошоһон 90 жэл соо хэды олон багшанар хүдэлөөб, хэды олон хүүгэд эрдэмэй эхин замые эндэ гаталааб?!

БАГШАНАРЫНЬ, ШАБИНАРЫНЬ СУУТАЙ

Хургуулингаа байшангай газар нарата үдэр сугларһан, бэе бээе хаража хүжилдһэн, баясаһан элдэб үеын хурагшад – хүгшэн залуугүй зон 90 жэлэй ойн баярай жагсаалда зогсобо. Анхан энэ суута хургуулида амжалтатай хүдэлһэн талаан бэлигтэй багшанарай, ударидагшад, нэрлэбэл, Д.А.Раднаева, Л-Х.Ж.Борохитова, Б.Б.Дашиева, Д.Г.Дамдинов, Н.С.Сультимова, мүнөө үеын урагша ханаатай, урма зоригтой директор, Хорин Доодо-Гол тоонтотой, Ород нютагай бэри С.Р.Тушинова гэг-

шэдэй урда рапорт хэлэн, хэды хүн 1921 ондо нээгдһэн үеһөө сугларааб гэжэ тоособо, 90 жэлэй ойн баярай олон үнгын 90 шаарнууд сэлмэг хүхэ тэнгэри руу, дээшэн дэгдүүлбэ.

Юбилейн эхилһэн баяраар сугларһан зоние, нютагаархидаа Хэжэнгын аймагай захиргаанай гулваа Г.З.Лхасаранов, Доодо-Худанай поселениин дарга Б. П.Рантаров, республикын хуралсалай болон эрдэмэй министерствын зүгһөө таһагые даагша, нютагай дайнай, ажалай ветеран байһан Д-Д.А.Цыренжаповай аша хүбүүн Б.Б.Цыренжапов, "Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай генеральна директор Э.Д.Дагбаев, Хэжэнгын дасанай шэрээтэ Гармажап лама хани халуунаар амаршалба. Клуб соонь үргэлжэлһэн баяр ёһололой үедэ сагаан экран дээрэ харуулагдаһан түүхын хоморой фото-материалууд, һонин һонин удхатай концертын зүжэглэмэл найруулга эндэ сугларһан зоной зүрхэ сэдхэл хүдэлгөө, үнгэрһэн сагы хануулаа.

1922 ондо нээгдһэн хоёр класстай Ород-Тарбагатайн хургуулийн түрүүшын багша Сампил Шагдарвай хүтэлбэри доро 30 үхибүүд хуража эхилһэн байна. Удаань Пүнсэг Сакияев, Шэтын эрэшүүлэй гимнази дүүргэһэн Балдан Буянтуев, һүүлдэнэ буряад литературы үндэһе һуури табигша Хоца Намсараев багшалаа. Бэрхэ багша Дондок Дугарович Дугаржабоной ударидалга доро агитколлективэй, комсомолшуудай ажал эдэбхижээ. Хохидолто дайнда ошоһон 75 хүнэй 60-ниинь бусаагүйн харамтай. 1950 ондо ород багшанарай туһаар хургуули хүгжэһэн байна. 1959 ондо эдэбхитэй, залуу багшанар байһан Л.Н.Намдакова, Ц.Э.Эрдынеева гэгшэдэй үүсхэлээр, совхозой бэрхэ директор Д.Д.Дугаровай дэмжэлгээр шэнэ хургуулийн байшан баригдаа. Бэлигтэй багшанар ябаһан Ш.Цыдендамбаев, С-Д.Будожаров, Н-С.Гылыков, Ц. Дугарова, Л.Сандитова,

Ц.Эрдынеева гэгшэдэй хургаһан хүүгэд мэдэжэ зон болонхой.

Хүдөө ажахые, эрдэм соёл, совет-партийна ажал хүгжөөх, бэлүүлхэ хэрэгтэ Дагба Нимаев, Дашажамса Нимбуев, Даша Дамдинов, Дашадоржо Цыренжапов, Дугар Дондоков, Дамдинжап Митыпов, Ринчин Цымпилов, эндэ хураһан мэдэжэ юрист Данзан Дагбаев, бэрхэ ударидагша Ананда Раднаев, уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаев, 28 жэл соо республикын финансын министр байһан Чимит Ендонгов, физико-математикын докторнууд, профессорнууд Дандар Сандитов, Гунга-Нимбу Дандарон, медицинын эрдэмэй кандидат Семен Цыреторов, геолого-минералогийн эрдэмэй кандидат Цыден Цырендоржиев, Россиин физическэ культурын болон спортын габыята ажал ябуулагшад Мижитдоржо Митыпов, Дулзен Бабудоржиев, Агбан Галанов, Россиин габыята артист Доржо Сультимов, республикын габыята артистка Дарима Дамдинова, багшанар Шойнхор Шойбонов, Дашима Лодонова, МВД-дэ, МГБ-дэ Замбала Бальжинимаев, Содном Цыжибон, "Буряадай түрүү хүнүүд – 2011" конкурсынай лауреат Дашама Шойбонова, бусад түрэл хургуулияа суурхуулба. Бэрхэ директорнууд байһан В.Д.Доржиев, Ород нютагаа үргэхөө бусаһан физико-математикын эрдэмэй кандидат Д.Г.Дамдинов, мүн эрдэмтэ багша Ц.Ц.Цырендоржиев, хоёр дахин Америкэ ошоһон багша Д.Б.Дамдинова, директор байһан Э.С.Сультимова, бусад түрэл хургуулияа дээрэ үргэһэн габыятай юм.

Эхин классуудта багшалһан бэрхэ, хүгжэмшэ сэдхэлтэй багша Дарима Цыреновна Дондокова эрдэм мэдэсээ багашуулдаа дүүрэнээр дамжуулжа шадда гэжэ энэ үдэһын презентациин үедэ дуулажа баясабабди. "А" үзэг эрдэмэй дээжэ гэдэг эхин классай эрдэм зааха бэлигтэй, "Үнэндэмнай" һониноо дуулагдаг, ходел бэшэдэг "Россиин арадай гэгээрэлэй отличник"

тэмдэгүүдтэй Лайжа-Ханда Борохитова, баһал үүсхэл ехэтэй Баярма Дашиева, Дыжитбал Раднаева тухай найхан үгэнүүд хэлэгдэбэ.

Дайшалхы габыятай Даша-Жамса Нимбуев, Цыденжап Аздаев, Шойнхор Шойбонов, бусад сэрэгшэдэй эрэлхэг зоригтой байһые мүнөө үеын сэрэгшэдэй хатар мүнхэлбэ, багшанарта найхан дуунууд зорюулагдаба...

ЕРЭЭДҮЙ ТЭЭЦЭ ЭРМЭЛЗЭЛТЭЙ

Нютагтаа тон хэрэгтэй социо-соёлой түб болоһон Ородой дунда хургуули "Радуга" хүүгэдэй саадтай, хүдөөгэй клубтай, библиотектэй, фель-

Хургуулийн коллектив (С.Р.Тушинова тэг дундань)

дшерскэ пункттай суг ажаллаа ябуулна, хүгжэлтын программаар инновационно шэглэлээр хүдэлнэ. Элдэб наһанай хүүгэдэй хурадаг хургуулинуудай баян дүй дүршэлтэй Эрхүүгэй областиин Усть-Илимэй, Невонско хургуулинуудта курсада хураһан директор Соёлма Раднаева Тушинова танилсаба. 2010 оной декабрьһаа Яруунын аймагай Нархатын 1-дэхи хургуулитай ("Найдал" гэнэн районно түбтэй) хамтын ажал ябуулна. Баян дүршэлтэй болоһон хургуулидань 2012 оной февраль һарада ород хэлэ, литературы республиканска семинар эмхидхэгдэжэ, дээдэ категориин багша С.В.Цыден-Ешиевагай нэмэл хэшээл үнгэргэгдөө. Директорэй эдэбхи үүсхэлтэй орлогшо Л.Л.Сультимова, эхин классай бэрхэ багша Б.Б.Дашиева, буряад хэлэ, литературы дүршэл ехэтэй багша С.В.Цыден-Ешиева, түүхын багша С.А.Нимбуева, залуу багшанар В.О.Бадмаева, Е.Н.Иванова, Ч.Д.Шагдаржапов, А.Ч.Ринчинов гэгшэдэй шабинар Бүхэроссиин, республиканска конференцинуудтэ, конкурсоор илажа байһание омогорхоомор байна.

Хүдөөдэ тон хэрэгтэй энэ хургуули дүүргэһэн геолого-минералогийн эрдэмэй кандидат Булат Дамдинов, номо хуршаар спортын мастер Золто Шагдаржапов, Роспотребнадзорой мэргэжэлтэ Ирина Дашиева, хари хэлэнэй оршуулагшад Жаргалма Шагдаржапова, Елена Махабалаева, Соёлма Дамдинова,

зическэ культурын болон спортын габыята хүдэлмэрилэгшэ М.Б.Митыпов, мэдэжэ юрист, республикын Верховно Сөвөдэй эмхидхэлэй таһагые даагша Центризбиркомой секретарь ябаһан Д.Д.Дагбаевай хүбүүн, "Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай генеральна директор, ахамад редактор, БГУ-гай профессор Э.Д.Дагбаев хани нүхэртээ БГУ-гай багшанарай институтдай профессор Н.Ж.Дагбаева, багша Л.Н.Адвокатова, бусад зүрхэ сэдхэлэйнгээ хүбшэргэе дайран, найхан үгэнүүдээр дурсаа, хани халуунаар амаршалаа.

Суг хураһан (Баатар Анандуев, Валерий Дамдинов, Эсэгма Зундуева, Жаргалма Нимбуева) нүхэдэйнгөө түрэл хургуулидаа айлшалжа, нагасанарайнгаа Тудулпов Аюр ахынгаа, Тамара хээтэйнгээ, хүүгэдэйнь, аша эзэнэрэйнь хүндэмүүшэ нютагаар ябажа, адиста аршаантай, аргагүй найхан, баян хэшэгтэй байгаалитай дайдыень, Эрдэни-Хайбзан Галшиевай субаргын комплекс гоёшоожо, мүргэжэ бусаһандаа ехэ баяртайбди. Элитэ зоной эрдэм бэлигтэй харгы нээһэн, олондоо хүндэтэй Ородой дунда хургуулийн богоһо бүри олон, аза талаантай, холье зорихо эрдэм мэдэсэтэй хүүгэд элээжэ байхань, алдар солыень үргэлжэлүүлхэ абьяас бэлигтэй, арга шадбаритай багшанар ажаллажа байхань болтогой!

**Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Эльвира ШОЙДОКОВАГАЙ
фото.**

Агууехэ Илалтын 67 жэлэй ойдо

БАЙЛДААНЬАА БУСААГҮЙ СЭРЭГШЭД ТУХАЙ

Би эсгээг хананагүйб. Зүгөөр жэл бүхэндэ Майн 9-дэ Абяагүй зогсолтын минутын үедэ телевизорээр Роберт Рождественскийн дурасхаалай шүлэг уншаада, "... Никто не забыт, ничто не забыто" гэнэн жабхаланта болон гуниг дүүрэн үгэнүүдыень шагнан, удаахан зогсодогби. Гүнээгы удхатай эдэ үгэнүүд гансашы үнгэрхэн сагта бэш, мүн ерээдүйн үеынхидтэ хандуулагданхай. Халаг даа, нилээд олон хүн ами наһантаяа хахасаал даа. Баһашы олон хүн, тэр тоодо минии эсэгэ Будажап ДОНДОБОН, нэрэ хураггүй үгы болошоо...

Сагай ошохо бүри намда харюугүй асуудалнууд олошоржол байдаг. Дайн тухай хамаг үнэниие мэдэнэ гүбди? Эсэгэмни хэн байгаа? Хаана дайлагдааб? Хайшан гээд наһа барааб? Эдэ бүгэдэ тухай би хайн мэдэнэгүйб. Эсэгымни хуби заяан бусадайхидтал адлирхуу шэнги байгаашы наа, үнэн дээрээ намтартань нюуса юумэн тон олон.

Хайрата абамни 1910 ондо Шэтын областиин Агын тойрогой Могойтын районой Догой хууринда түрэн юм. Гэр бүлэдэн гурбан хүүгэд байгаа. Эгэшэн Цыден Дондобэ Ленинградый горно институт дүүргээд, удаан сагта Эрхүүгэй геолого-бэдэрэлгын эмхидэ инженер-гидрогеологоор хүдэлөө. Тэрэ буряад эхэнэрнүүдэй дундаһаа түрүүшын хадын инженер болон, Эрхүү хотын хүндэтэ эрхэтэн байһан юм. Тагар ахань фронт дээрэ алдалан унаа.

Эсэгэмни 1925 ондо Агын

хургуули дүүргээд, Бурядай багшанарай техникумдэ хуража гараа. Удаань Улаан-Үдэдэ, Яруунада, Агинскда ВЛКСМ-эй райкомой секретаряар хүдэлхэн. 1931 оной эхээр ВЛКСМ-эй Буроблкомдо дуудуулжа, идхалгын таһагы даагшаар томилогдоо. Тэрэл жэлэйнгээ зун залуу багша Анна Георгиевна Богдановатай хуби заяагаа ниилүүлээ. Зүгөөр гэрлэлгээ хуулигаар бэшүүлээгүй байна. Уданшьегүй абамни Монгол руу албан хэрэгээрээ эльгээгдэж, тэндээ 5 жэл соо наһанайнгаа нүхэртэй бэшэлсэхэ эрхгүй хүдэлөөд, 1936 ондо нютагаа бусаа юм.

Эжымни хөөрөөгөөр эсэгэмни "адуушанаар" хүдэлдэг байгаа, монгол нүхэдтэйгөө Хитад ошодог байгаа. Ажал хэрэгүүд тухайгаа хэлэдэггүй нэн: гүрэнэй нюуса тараахагүй тухай уялгалагдаһан байгаа бшуу. Бидэшье, хүүгэдынь, хаанашы бүридхэлдэ оруулагдаагүй бэлэйбди. Монголһоо ерэнхэнэйгээ удаа Хэжэнгын КГБ-гэй тусхай

таһагта бүридхэлдэ абтажа, зүбшөөлгүйгөөр хайшаашы ошохо эрхгүй нэн.

Эсэгэмни фронтдо 1942 оной июнь нарада Хэжэнгэ хууринһаа мордоо, 1943 оной март болотор дайлагдаад, хоёр нара госпитальдо хэбтээ. Тиин ехээр шархатаһан байжа, наһа бараа.

Военкомадһаа ерэнхэн мэдүүлгэ соо иигэжэ бэшээтэй: "Социалис Эхэ оронойнгоо түлөө байлдаанда абан шархаһаа наһа дүүрээ. Воронезко областиин Воронцовка хууринда хүдөөлүүлээ. (Медицинскэ албанай гвардин майор Кобец)".

Минии аха Валентин дайнай эхиндэ 10 наһатай, би 4-тэй, дүү Вена жэл хахадтай байгаа. Үлэсхэлэн хоһон үе саг бэлэй. Эсэгэмни энээниие хайн ойлгожо, бидэндэ ехэтэ ханаагаа зобогшо нэн.

Сэрэгэй албанда татагдаһанайнгаа һүүлээр абамни Шэтын областиин Антипиша тэсхондо бэлдхэл гаража, Москвагай Дээдэ сэрэгэй-партийна училищида политру-

гуудай курсануудта эльгээгдээ юм. Теэд юундэ 1942 оной хүндэ хүшэр сагта Москвада гостиницада байрлаад, театр болон кинотеатруудаар ябадаг байһыень мүнөөшье болотор ойлгодоггүйб.

Доро үгтэһэн открытые 1942 оной декабриин 18-да фронтһоо бэшээ:

"...бултанайл байһан газарта байнаб гэжэ ойлгохо болон гэртээ бусахаб гэнэн бодолдо өөрыгөө дадхааха хэрэгтэй. Би бээе гамнангүй немецүүдтэй дайлагдахаб, амиды мэндэ үлэбэл, жаргалтай байхаб гэжэ үнинһөө хойшо бододогби. Үхэхэ дурагүй хүн аабзаб даа, зүгөөр үхэхэ сагай ерээ наа, гүрэнэйнгөө эрхэтэн, илангаяа коммунист ёһоор үхэхые угтахаб. Мүнөө, Эхэ оронойнгоо түлөө байлдаануудта хабаадаха болоод байхадаа, энээн тухай шинии, хүүгэдэйнгээ мэдэжэ байхын тула үшөө дахин бэшэхэ дурэн хүрэнэ..."

Урмаа хухарангүй, заабол илахабди гэжэ найдаха шухала. Удахагүй илаха сагнай ерэхэл байха..."

Эжымни бүхы наһандаа хадагалжа ябаһан эсэгынгээ бэшгүүдые дахин-дахин уншаадаа, ямар ухаатай, эрдэмтэй хүн байгаа гээшэб гэжэ гайхадагби. Бэшгүүдын залуу хүнэй бэшэһэн гэхээр бэшэ: бидэндэ ханаагаа зобожо, хүндэ сагта хэндэ хандахаб, ямар аргаар алибаа асуудал шийдхэхэб гэжэ мэтын хургаал заабаринуудаар тухалдаг байгаа.

Дайнай эхиндэ үншэрхэн бидэ нилээд зобообди. Теэд хайн хүнүүдээр газар дүүрэн гэлсэдэг гүб даа. Дайнһаа амиды мэндэ бусаһан нютагаарихидайнгаа гэр бүлэнүүдтэ баяр баясхалана мэдүүлнэб. Бато Базарович Базарон,

Бальжима Хоцаевна Намсараева, Цырен Базарович Заятоев, Хорло Цыбиковна Нянюева гэгшэд намайе харгалзалга дороо абажа, бүхы наһандамни тухалжа байгаа.

Мүн суг хураһан нүхэдэйнгөө гэртэхиндэ баһал баярай үгэнүүдые зорюулнаб. Дайнай үедэ колхозуудай түрүүлэгшэнэр байһан Базаржапов болон Будажапон гэгшэд гэр бүльемнай нилээд дэмжээ.

Тигэжэ эжынгээ хайгаар, нютаг зонойнгоо дэмжэлгээр бидэ зонһоо дутахагүй хүнүүд болообди. Валентин ахамни Эрхүүгэй медицинскэ институт, Москвада ординатура дүүргээд, республикын эгээл түрүүшын анестезиолог врач болоһон, "Бурядай габыята врач" нэрэ зэргэтэй. Вениамин дүүмни Эрхүүгэй хүдөө ажахын институт дүүргээ. Би 40 жэлэй туршада медициндэ хүдэлөөб, тэдэнэйнь 25 жэлые Семашкын нэрэмжэтэ республиканска больницада ажаллааб. Германида, Алжирта хүдэлжэ үзэһэнби.

Эхэ ороноо хамгаалжа, бидэндэ амидарал бэлэглэһэн үеынхидтэ доро дохиноб, Илалтын хайндэрөөр амаршалнаб!

Нина ДОНДОБОН.

Эсэгымни Монголдэ хүдэлхэнһөө хойшо 75 жэл үнгэрбэ. Ажалайнь намтарһаа мэдээнүүдтэй танилсаха хүсэлтэйб. Тийхэдэ юундэ фронтдо мордоод, наһа бараһан сэрэгшэдэй тоодо оруулагдаагүйб гэнэн асуудалда харюу олохо ёһотойб. Би мүнөө 74 наһатайб, Хэжэнгын аймагай, мүн областной военкоматуудта хандааб, зүгөөр хэншье харюу үгэжэ шаданагүй.

Д.МАРХАДАЕВА оршуулба.

(Үргэлжэлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябриин 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябриин 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январин 12-ой, 19-эй, 26-ай, феввалиин 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй, 7-ой, 15-ай, 22-ой, 29-эй, апрелиин 5-ай, 12-ой, 19-эй, 26-ай, майн 3-ай дугарнуудта).

Шэхээрээ дуулаһандаа этигэжэ ядан (теэд багшын зарлигта нэжэг түрэхэ гэжэ байдаггүй), Агван Дандар олон хоногой туршада гүнээгы бодолдо абтаба. Һүүлэй һүүлдэ: «Тэрэ үхин намайе зүб харгыһаамни хазагайрулан, оршолоной байдалда хандуулха гэжэ хадаа, тэрэ нүгэлтэ шолмосой зарса байгаа ёһотой. Тэрэниие алажа ерээд лэ, гэмээ наманшалаа наамни дээртэхэ ёһотой. Би хэзээдэшье айл болохогүйб», - гэжэ шийдэбэ. Хэдэн хоног соо тэрэ басагатай болоһон айлые адаглаһанай удаа, нэгэтэ гэрэй эзэн эхэнэрэй үһанда ошодог амһартаа абаад газашаа гарахадань, түргэн дундаа гэртэн гүйжэ ороод, түриидөө байһан хутагаа абажа, үлгы соо мансылаатай хэбтэһэн нялха

үхибүүнэй гэдэһыень хадхад, нютагтаа байха аргагүй боложо, тэрьедэжэ, Түгэд орон ябашаһан байгаа. Тэндэ ошоод ходо гэмээ наманшалжа ябаа, аяар наарамба болотороо эрдэм ном үзөө. Олон жэл үнгэрхэн хойно нютагаа бусажа ерээшье наа, агы хабсагайда байрлажа, бисалгал хэдэг болоо нэн ха. Нэгэтэ тэрэнэй агы соогоо номоо үзэжэ хуутарнь, газаагуурнь гэнтэ ямаад мааралдаад, хүнэй абьян гараһан шэнги болобо ха. Агван Дандарай үүдээ арай гэжэ түлхигэ газашаа гарахадань, тэнгэри газар хоёр нийлэшэнхэй, шэрүүн халхитай бороон шэрбэгдэжэ байба. Харан гэнээн, агын үүдэн доро хэлэ амаа хэлэхэ аргагүй болотороо хүйтэндэ бээршэнхэй нэгэ хүн үхэдхэжэ унашоод хэбтэбэ. Бурхан багшын номной гол шухала үндэһэн болодог нигүүлсхы сэдхэл гээшые бисалгажа хууһан гэгээн хадаа тэрэ ямаа адуулжа, зобоожо ябаһан хүниие үнэн зүрхэнһөөн хайрлажа, агыдаа шэрэжэ оруулба ха. Теэд гал түлидэггүй тооной, номойнгоо хүсөөр амияа хараад хууһан хүндэ өөрын бөөһээ ондоо хүниие дулаасуулха бэшэ арга үгы байба.

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

Тэрэ хүнэйнгөө хубсаһыень тайлажа, бэзынь өөрынгөө халуун бээдэ няажа дулаасуулжа байтарнь, тэрэн гол ороходоо, хори хүрэхэ ябаһан залуухан басаган байшаба. Гэдэһэн дээрэхи ехэ хорьбыень обёороод, Агван Дандар энэ ямар аюулаа имэ хорьботойбши гэжэ һонирхооб. Басаган өөрынгөө түүхэ хөөрэбэ. Агван Дандар тон ехээр гайхабашы, өөрынгөө бодолье лаблаха гэжэ шийдэбэ. «Ши тиимэ газарай тиимэ айлай басаган гүш?» - гэжэ асуухадань, тэ-

- гэжэ Дандар наарамба агыга орхижо, айл болоһон юм гэлсэдэг.

* **Лхарамба - это самая высокая ученая степень, присуждаемая богословам только в Лхасе, в центре тибетского буддизма. Одним из таких известных ученых конца XVIII начала XIX веков был ученый - богослов из Алашани, монгол Агван Дандар. Начальное образование получил в храме Зун-хийд Алашанского хошуна, затем учился в Гумбуме, Лавране, Лхасе, Агван Дандар отдавал предпочтение наиболее сложным отраслям восточных наук, а именно теории поэзии, философии, логике и грамматике. Философские труды Агван Дандара посвящены одному из труднейших разделов - теории познания. Он имел высшую ученую степень, присуждаемую за победу на диспутах «монлам рабджамба».**

В народе о нем сложено много легенд и преданий. В одном из преданий говорится, что он был выслан из Гумбума за эпиграмму на Далай ламу. В другом рассказывается о том, что Агван Дандар по возвращении из Тибета женился и вел светский образ жизни. Даже имел небольшое хозяйство, состоящее из десяти коз черной масти.

Любовь НАМЖИЛОН.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Бурхан багшын номной гол шухала - нигүүлсхы сэдхэл

рэнэ үнөөхи гэдэһыень хадхажэ алааб гэжэ ханаһан басаганиинь байшаба. «Зай, иихэдэ үйлын үрэн энэ басагы төөрюулжэ, минии хабсагайда асарба. Тиигээд миниише үйлын үрын хүсэлдэхэ сагын болоо юм байна»,

Понедельник, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'О САМОМ ГЛАВНОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ КАМЕРА', 'ВАЛЬСЫ РУССКИХ КОМПОЗИТОРОВ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗУРХАЙ', 'ДЕТЕКТОР', 'ПРО-ОБЗОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРО-ОБЗОР', 'ЗУРХАЙ', 'ШКОЛЬНОЕ ТВ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАНЦУЮТ ВСЕ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'УПРАВА', 'ЗУРХАЙ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. ПРОФИЛАКТИКА', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ', 'ГАЛИЛЕО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'Х/Ф "ХРАНИТЕЛЬ"', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ОБЗОР', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'СЛЕД', 'УТРО НА 5', 'ПОД ЛИВНЕМ ПУЛЬ'.

Вторник, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН', 'ТАЙМАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ИГРАЕТ БОРИС БЕРЕЗОВСКИЙ', 'ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАК'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'ПРО-НОВОСТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'СССР', 'ЗУРХАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ЗУРХАЙ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'СЛЕД', 'УТРО НА 5', 'БЕРЕГИСЬ АВТОМОБИЛЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'Д/Ф "КЛИНИКА ЗВЁЗД"', 'АМЕРИКАНСКИЙ ПРЕЗИДЕНТ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ОБЗОР', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'СЛЕД', 'УТРО НА 5', 'БЕРЕГИСЬ АВТОМОБИЛЯ'.

Среда, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРОФИЛАКТИКА', 'НОЧНОЕ ШОУ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН', 'ТАЙНА ГИБЕЛИ МАЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗОЛОТОЙ ВЕК ТАГАНКИ', 'ЖИЗНЬ ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ФРЭНСИС БЭЖОН', 'АРИГ УС'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОЧЕНЬ СТРАШНОЕ КИНО-2', 'АФИША', 'ПОГОДА'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'СРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'СРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

ИНВАЛИДУУДАЙ АША ТУҢАДА ХЭГДЭХЭ ЮУМЭН ГЭХЭДЭ...

**Архидалгын хойшолонгууд
эрэмдэг бэетэй зоной тоо
нилээд олошоруулна!**

Эрэмдэг бэетэй ажаһуугшадай орёо асуудалнууд Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи Совет дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ. Правительствын түрүүлэгшын орлогшо Владимир Матханов энэ зүблөөндэ түрүүшынхиеэ хабаадаһан байна.

Буряад Республикын Социальна хамгаалгын министрствын мэргэжэлтэн Оксана Богатырева нэн түрүүн 2011 ондо ямар ажал хэгдээб гэж хөөрөж үгөө.

"Нёдондо болоһон суглаанда аяар 22 зүбшэлгэ абтажа, олон эмхи зургаануудай үрда шанга эрилтэнүүд табигдаа. Тиигэжэ ажалнай яһала һайнаар ябуулагдана гэжэ һананаб. "Мобильная социальная служба" гэхэн албан бүхы аймагуудай социальна хамгаалгын таһагуудта нээгдэнхэй. Тиихэдэ эрэмдэг бэетэйшүүлдэ гэртэнэ ошожо туһа хүргэдэг бүлэгүүд байгуулагдаа. Эдэ бүгэдэ ажалнай энэ жэлдэ бүри эршэтэйгээр ябуулагдаха бээ гээд найдагдана", - гэжэ Оксана Богатырева хэлэнэ.

Республикымнай ажаһуугшадые түрүүшынхиеэ эрэмдэг бэетэй болоһон зоной тоо һанаа зобооно. "Хүдөө нютагта олон хүнүүд ажалгүй байна. Гэр бүлээ тэжээхын тула тэдэ эрэмдэг бэетэйшүүлэй тоодо орохоёо яарана", - гээд "Главное бюро медико-социальной экспертизы" гэхэн бүлгэмэй хүтэлбэрилэгшэ Лилия Муруева хэлэнэ.

Гэхэтэй хамта манай ажаһуугшад ехээр архи уугаад, бээ гэмэлтэдэг байна. Тиигэжэ тэдэ эрэмдэг бэетэй хүнүүдэй тоо эрид олошоруулна. Энэ ушараар зүблөөндэ хабаадагшад Владимир Матхановта архидалгатай тэмсэхэ ажал ябуулхыень дурадхаба.

Һүүлэй жэлнүүдтэ үхибүүдэй дунда сэдхэлэй үбшэндэ нэрбэгдэхэ ушарнууд олошороод байна. Хэдэн жэлнүүдэй тоо баримтануудые зэргэсүүлбэл, тэрэ 1,6 дахин нэмээ. "Энэ мэдэсэ абаад, ехэ гайхажа байна. Юундэ манай ажалда Эрдэм ухаанай болон һуралсалай министрствын нэгшье мэргэжэлтэн хабааданагүйб? Тэдэндэ тус асуудалые хаража үзөөд, шэнжэлхыень даабари үгэнэб", - гэжэ Владимир Матханов хэлэнэ байна.

Эрэмдэг бэетэй хүнүүдые ажалаар хангалгын шийдхэгдээгүй асуудал мүн баһал һанаа зобооно. Республика доторнай илангаяа иимэ зондо ажалай һуури үгэхэ тухай хуули биийше һаа, олон эмхи ажыхынууд эрэмдэг бэетэйшүүлые ажалда абахаяа арсана. "2011 ондо эрэмдэг бэетэй 1862 хүн ажал бэдэрһэнэ мэдүүлэ. Тэдэнэй оройдоол 36 процентнь ажалтай болоо", - гэжэ социальна хамгаалгын министрэй уялгануудые дүүргэгшэ Анастасия Меринова дуулгаба.

Бүхэроссиин шэхэ хатуушуулай бүлгэмэй Буряадтахи таһагай дарга Екатерина Тумуровагай хэлэнээр, энэ бүлэгэй олон түлөөлэгшэд ажалгүйдэнэ. Эрэмдэг бэетэйшүүлые ажалда абадаггүй эмхи зургаануудта ехэ яла ашадаг болохо тухай һанамжа Екатерина Тумурова дурадхаба.

- Зай, эмхи зургаануудые хараагаад, ходо яла тохожо байхаданмай, ямар ажыхы маанатай хүдэлхээ һанахаб? Минии һанахада, инвалидуудтай нягта харилсаа холбоотойгоор хүдэлдэг эмхи зургаануудые дэмжэбэлнай, һайн үрэ дүн гараха. Энэ талаар Правительствата ажал ябуулагдажа байна, - гээд Владимир Матханов мэдүүлбэ.

Эрэмдэг бэетэйшүүл газаа зосоо ябахандаа, элдэб бэрхэшээлнүүдтэй дайралдана. Жэшээлбэл, коляскаар ябадаг зон олон дабхар гэрнүүд соо орожо шаданагүй, зариманиинь оройдоошье газаа гарадаггүй бшуу. Тэдэндэ тусхай лифт тодхохо, пандусуудые бариха тухай энэ зүблөөндэ хэлсэгдээ. Харин нюдэ муутай хүнүүдэй харгы хүндэлэн гарахадан тухатай тусхай светофорнуудые хотодоо олошоруулаха дурадхал мүн лэ оруулагдаа. Тиихэдэ шэхэ хатуутай хүнүүдтэ хабаатай орёо асуудалнуудые суглаанда хабаадагшад баһал зүбшэн хэлсээ. Владимир Матхановай хэлэнээр, эрэмдэг бэетэйшүүлдэ шийдхэгдээгүй асуудалнууд тон олон, тэдэниие хамта бээлүүлэе һаамнай ехэ һайн.

Борис БАЛДАНОВ.

Һанаа зобоомо асуудал

МЭРГЭЖЭЛТЭЙ БОЛОХО АРГА ОЛГОНО

Инклюзивнэ һуралсал нэбтэрүүлхэ талаар хөөрөлдөөн арбаад жэл соо манай гүрэндэ боложол байдаг. Теэд хөөрөлдөөнһөө саашаа энэ хэрэг ябанагүй хаш. Тиигэбэшье Улаан-Үдэ хотодомнай үзэгдэһэн һайн жэшээ тухай хөөрөхэ хүсэлтэйбди.

2006 онһоо хойшо Бурядай республиканска мэдээсэлэй-экономическа техникумдэ (тэрэ үедэ 7-дохи лицей – авт.) эрэмдэг бэетэй хүүгэдые һургажа, мэргэжэлтэй болгожо эхилээ. "Һуралсалаймнай гуламтада иимэ хүүгэдтэй хүдэлхэ талаар тусхай түб байгуулагдаа. Тогоошон, ЭВМ-эй оператор, банкын кассир, секретарь-референт гэхэ мэтэ мэргэжэлнүүдые 200 гаран хүүгэд шудалжа гаранхай. Тэдэ һайн бэе махабадтай үхибүүдтэй суг һурана гэшэ. Ши иимэш, тиимэш гэхэ хэншье байхагүй, булта нүхэсөөд лэ ябанад", - гэжэ техникумэй директорэй орлогшо Аюна Аюшеева тэмдэглэнэ.

Һаяхана техникум соо үнгэргэгдэһэн "Дангина" конкурсно шэхээр хатуу басаган хабаадалсаа. "Даабари бүхэниие шадмар бэрхээр дүүргэжэ шадда. Өөр тухайгаа хөөрөхэдэнь, сурдо-оршуулагша сугларагшадта ойлгуулжа үгөө. Харин уян нугархайгаар хатархадань, булта гайхан һуугаад хэн. Басагые хүүгэднай ехэ дэмжэжэ, нэръемэ альга ташалгаар угтан абаа", - гээд Аюна Аюшеева хөөрэнэ.

Мүн тиихэдэ 2008 ондо һуралсалай гуламта 8-дахы түхэлэй коррекционно һургуулигай хэлсээ баталжа, тус һургуули дүүргэгшэд эндэ мэргэжэл абаха аргатай болоо. Юуб гэхэдэ, ухаан бодолой үбшэндэ нэрбэгдэһэн үхибүүд саашадаа мэргэжэл шудалха боломжогүй байгаа бшуу. Тиигэжэ тэдэ хоёр жэлэй хугасаа соо тогоошон, барилгашан боложо гарана. Мүнөөдэрэй байдалаар эндэ иимэ 58 хүүгэд һурана. Бүхы дээрээ эндэ 120-ёод инвалид хүүгэд һуралсалаа үргэлжэлүүлнэ.

Зургаа-долоон жэл соо бээлүүлжэ байһан дэмбэрэлтэ хэрэгын анхарагдангүй үнгэрөөгүй. Энэ жэлэй эхиндэ Россиин һуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын конкурс эмхидхэхэдэнь, мэдээсэлэй-экономическа техникум хабаадажа, бүхы ажалаа харуулаа. Комисси ажальеень үндэрөөр сэгнэжэ, техникумэй дэргэдэ федеральна стажировочно площадка байгуулха тухай шийдхэбэри абаа юм. Тиин мүнөө техникумдэ бюджетһээ 4 гаран миллион түхэриг һомологдоо. Энэ мүнгөөр эрэмдэг бэетэй хүүгэдые һургаха кондитерска цех һэлыбэн шэнэлэгдээ, мүн барилгашадые бэлдэхэ таһагта оньһон техникэ абтаа.

- һуралсалаймнай гуламтын байшан ехэ. Хоридохи зуун жэлэй 70-аад онуудта барилгашадай мэргэжэлтэдые бэлдэхэдэ, өөһэдын томо-томо тусхай практика һургалгын газарнууд байгаа. 90-ээд онуудта юумэнэй һандаран унахада, тэндэхи байдал баһа доройтожо, һаяын үдэрнүүд болотор хаалгаатай хэн. Харин мүнөө тиимэ ехэ оньһон техникэ абаад байхадаа, тэрэ хуушан газарнуудаа һэлыбэн шэнэлхэ һанаан байна. Эндэ ондоо тээһээ мэргэжэлтэдые уринагүйбди, манайл һургажа байһан оюутад хүдэлнэ, - гээд Аюна Аюшеева хөөрэнэ.

Майн 17-до техникумдэ олон айлшад буухань. Тэдэ эрэмдэг бэетэй, илангаяа толгойн үбшэнүүдтэй хүүгэдые мэргэжэлтэй болгохо талаар шэнэ үеын эрилтэнүүдые нэбтэрүүлэн оруулха тухай зүбшэн хэлсэхэ. Тус уулзалгада Москвагай, Саха-Яхад Республикын мэргэжэлтэд хабаадахаар хараалагдана. Мүн тиихэдэ техникумэй түлөөлэгшэд бүхы һуралсалай гуламтануудай психолог мэргэжэлтэдые урижа байһанаа мэдүүлнэ.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

«Сагаан үбгэн – 2012» конкурсдо

УГДААНАЙ УРДАА ХАРАХА ВЕТЕРАН

Шэтын хажууда оршодог уужам, гоё тоонто болохо Угдаан нютагаа, дайнай хатуу шэрүүн жэлнүүд, дайшалхы нүхэд, үхибүүд тухайгаа Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветеран, МВД-гэй полковник, эрэлхэг зоригтой, һонор ухаатай зандаа, урданайнгаа юумэ һайн һанадаг, 89-тэй Николай Найдунувич НОРБОВЕВ уяран, нулимсаа аршан байжа хөөрөө һэн:

- 1939 ондо долоон класс дүүргэһэн бидэ дүрбэн хүбүүд техникумдэ орохо һанаатай Улаан-Үдэ Угдаанһаа ошоо бэлэйбди. Железнодорожно техникум дүүргэжэ, 1942 оной ноябриин 1-дэ армида абтажа, бүлэг үхибүүдтэй хамта Эрхүүгэй областиин Мальта станциһаа эшелон соо орожо, Москва шадар ябуулагдаа һэмди. 1942 оной ноябриин 10-12 багаар Москва ниислэл хотын баруун хойто талые хамгаалхаяа фронтын манлайда (передовой) орожо, 42-дохи амьарлагдаһан санын бригадын гэшүүн боложо, сана, бусад түхээрэлгэ, буу абаа бэлэйбди. Железнодорожно техникумдэ һураха үедөө автомат буу, бусад дайнай техникэ үзэһэн бэлэн сэрэгшэ болоод гараһан байнаб. Совет Армиин үдэр довтолгодо орожо, Калининска область тээшээ дабшажа, Ржев хото эзэлһэн немцүүдые үлдэхэ хэрэгтэ хабаадаа һэмби. Москва абахаа һэдэһэн фашист-нуудые бута сохёо бэлэйбди, - гэжэ ехэ тодорхойгоор хөөрэһэн Николай Найдунувич тэрэ холын сагые үсгэлдэрэйхи шэнгээр һанана.

Немцүүдэй һабарта ороһон Ржев, Вязьма, Москвагай областиие, Калининска область сүлөөлхэ гол шухала байлдаанда хабаадаһан зоной олонхинь баатарай үхэлөөр һаһа бараһан байха юм. "Немцүүдэ ами һаһаа үгэһэн зондоо хуһаар хүрээһэ хэжэ байжа хүдөөлөө, харин бидэ ехэ яаралтайгаар хамтын булаша (кладбище) соо хэжэ баатай болоо һэмди. Суг дайлагдаһан олон нүхэдни һалаа, хосороо, баатарай үхэлөөр мордоо", - гэжэ ветеран голхорон хөөрөө һэн.

Вязьмаһаа Смоленскэ область хүрэтэр дайлагдаһан сэрэгшэ санитар, санитар-структор байжа, олон хүнэй ами һаһа абаралсаһан габыятай юм. Оройдоол 19-тэй Николай хүбүүн эрэлхэг габыагай түлөө "Шэн зоригтой түлөө" медальда, Улаан Одоной ордендо хүртэһэн байха юм. Коммунист партиин гэшүүндэ кандидадаар ороһон бэрхэ санашан, спортсмен байһан Николай Норбов Ленинградска Улаан Тугта военно-пехотно училищида һурахаар эльгээгдэ һэн.

Пермскэ областиин Березняки хото эвакуацида зөөһэн училищида һайн һураһан бэрхэ хүбүүе 20 сүүдхээр гэртээ, нютагаа ошоод ерэхыень эльгээгэ һэн. Сэндэмэ эжынь, Дулма абгайнь (сель-советдэй түрүүлэгшэ тэрэ үедэ байһан), бусад түрэлхид ехэ баясаа бэлэй.

"Баярлангүй яахаб?! Гэртэхимни хоёр басагдтай байгаад, Агын дасанай ламанарта анхан хандажа, хүбүү гуйгаа хаш. Тиихэдэнь би – ори ганса хүбүүн түрөө һэмби. Хойноһоомни үшөө хоёр дүү басагд түрөө. Тиймэһээ дайһаа ерэхэн хүбүүгээ үлөөхэ гэжэ гэртэхимни, түрэлхидни оролдоо, военкоматта хандаа. Тиихэдэнь оройдоол 5 нэмэлтэ

сүүдхэ военкомат үгэһэн юм. Тийгэжэ дайнай дүүрэхэ үедэ 1945 оной апрель соо Шэтэһээ дахинаа Москва эшелонор һөөргөө зорижо ябахадани, Свердловскын вокзалай газраа 3 туг: манай, Америкын, Англиин тугууд намилзажа байгаа бэлэй.

"Дайн дүүрээ, Илалта болоо" гэлдээ

һэн. Баярлаһан бидэнэр гэр гэртээ дайнай тараһан тухай телеграмма эльгээгэ бэлэйбди", - гэжэ зүрхэ сэдхэлэйнгээ хүбшэргэй хүдэлгэн дурсаба үндэр һаһатай ветеран. 5 сүүдхээр дээдэ һургуулиһаа (Пермскэ областьһоо Ленинградтай училищи һөөргөө зөөгөөд байгаа) оройтожо гээгдэһэн ерээдүйн офицер хэһээгдээ хараалгаагүй, юуб гэжэ, талаан болоходоо, Агууехэ Илалта сонсохогоод, дуулдаад байгаа бшуу. Младша лейтенант болоһон Н.Н.Норбов Улаан-Үдэдэ байгуулагдаһан полкдоо бусажа, Зүүн фронт ошохо взводой командираар томилогдоо.

Залуу 1927 оной сэрэгшэдые Шишковко (Дээдэ-Онгостой) дээрэ һургажа, 1945 оной июнь соо Зүүн фронт ошожо, япон сэрэгшэдые плэндэ абалсаба. Улаан-Үдэһөө мяханай комбиндайд, оперно театрай, Илалтын проспектын байшангуудые барилгада плэндэ ороһон япон сэрэгшэд хабаадаһан байна.

Хүн зоной амгалан байдал хамгаалха зорилготой эрэлхэг сэрэгшэ милициин албанда, МВД-гэй штабай начальнигай (15 жэл соо), бусад тушаалда олон жэл амжалттай хүдэлөө, милициин полковник болоһон дайнай ветеранай энгэрые ажалайнь алдар солые гэршэлһэн Ленинэй, Сталинай, Хани Барисаанай, "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденууд, дайшалхы харгы замыень гэрлэтүүлһэн Улаан Одоной болон Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай орденууд, олон тоото медальнууд шэмэглэнэ.

Саһаа урид, гэнтын ушараар һаһа бараһан **Юрий хүбүүниинь** МВД-гэй академи дүүргэһэн милициин полковник байгаа. **Алексей хүбүүниинь** – юстициин полковник. **Андрей хүбүүниинь** гэртээ байдаг. Олон аша зээнэртэй, зээнэртэй, 60 һаһанайнгаа жаргалай найрта уриһан Людмила, Владимир Бальжинимаевтан – нүхэдэймнай "нарандал" нагасадань - Николай Найдунувичта үшөө үндэр һаһа, үлзы хэшэг, элүүр энхые, энхэ амгалан ажаһууһыень хүсэе, Угдаан нютагаа, угаа суурхууһан, арад зондоо амгалан байдал түхөөһэн, түхээрһэн ажалай, дайнай ветераниие Агууехэ Илалтын 67 жэлэй ойгоор хани халуунаар амаршалай!

Бэлигма ОРБОВОЕВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ажалай, дайнай, алдар солото олон орденото ветеран Н.Н.Норбов.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

ДАЙГАА ДАРАЖА, ДААГАА ҺҮҮЛДЭЖЭ...

Кабанскынгаа районной Корсаково нютагые суурхууһан, түрэл ороноо дайнда хамгаалһан Матвей Михайлович Ильюнов III шатын Богдан Хмельницкийн, мүн Александр Невскийн нэрэмжэтэ орденуудта хүртэһэн ори ганса Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеран юм. 1921 оной январин долоондо Бага-Арал нютагта ехэ ажалша, үнэр баян гэр бүлэдэ түрэхэн юм. Нюдарган гүүлэһэн гэртэхиниен Красной Армиин хизаарай Усть-Порт (Диксонһээ холо бэшэ), удаань Эрхүүгэй областиин Тайшедэй район 8 хүүгэдтэй түрэлхидыень (эсэгынь ахые буудаһан байна) модо унагаалгада сүлэһэн байна.

Зобожо байжа, сүлэлгэһөө тэрелжэ, нютагаа бусаа һэн. Үншэржэ зобохон аха дүүнэр баригдажа байһан Петровско заводой (Шэтэ) хамһабариин ажахыда – "Металлист" совхоздо ажаллаа, һүүлдэнь Матвей Корсаковынгаа һургуули дүүргэе. Дайнай урда Уоянда БАМ – проектдэ (анхан БАМ барихаа һанаһан байгаа) Нижнеангарскда хүдэлхөө һанаһан залуу хүбүүн Баунта ошоо, Еленинскэ приискдэ ажаллаа.

1941 оной эхээр Улаан армида абтаһан 20-той хүбүүн түрүүн Шэтэ, Монгол ороо, удаань Белорусси ошожо, зун эхилһэн дайнай халуун дүлэн соо дайлагдаба. "Тэрэ үеһэн шэнэ буунуудтай, танк-нуудтай немцүүдэй урдаһаа "Максим" пулемедоороо тэмсээбди, холо шэдэхын аргагүй, бага барюултай хадань 3 граната ниилүүлэн уяжа, хажуудашы шахуу дүтэлһэн танк шэдэдэг һэмди... Уһа, магтай Беловежскэ ой арайхан гэжэ дэрээвэнэй үбгэжөөл-харуулагшын ашаар өөрһөө ута модохонуудые тайража, тулажа гараа бэлэйбди. Сабхигүй, харин ботинкатай, бүдөөр уяһан боолтонууднай норожо, тэдээнэ хаяжа, зүүлжэе ябажа, Воронежскэ фронт байгуулаа һэмди. Нэгэдэхи номерой пулеметчик һэн хойноо немец танк-нуудай ерэхыень хүлээжэ байжа, "Давай, Матвей" гэлдэһэн нүхэдөө хүлээхыень зангаад, дүтэлхэдэнь буудажа эхилэе бэлэйб, удангүй бидэниие манай артиллеристнууд дэмжэе һэн. Дон хүрэтэр дабшажа, сержант, отделениин командир болоо һэмби. Артобстрелэй һүүлдэ хүлөө, толгойгоо шархатаад, гэртээ ошоо һэмби. һөөргөө эшелонор бусахадаа, саашаа 30 километр ябагаар алхалжа, Дон мурэнөө хүрөө һэмби", - гэжэ Сталинградта болоһон байлдаанда хабаадагша "Шэн зоригтой түлөө" медальтай тэрэ үеэр болоһон М.М.Ильюнов тодорхойгоор хөөрөө һэн.

Курска дүхэриг дээрэ нургаа шархатаһан сэрэгшэ Владимирта аргалуулаад, Куйбышевай танкова училищида 3 һарын, удаань Москвагай сэрэгэй округто младша лейтенантын курсануудта һураад, баһал II Белорусска фронт дэ-

эрэ 321-дэхи полкын командир боложо, Нарофоминска шэглэлээр дайлагдаһан аша габыятай, эрэлхэг зоригтой Матвей Михайлович сэрэгшэдтээе фашистнуудай минэ табиһан газарнуудаар ябангүй, тэдэһэй тэрүүдэһэн уйтан зүргэнүүдээр ябан довтолжо, нэгшые сэрэгшээе гээгээгүй байна. Эндэ III шатын Богдан Хмельницкийн ордендо эрэлхэг командир хүртөө һэн.

Польшодо Неман мурэн гаталхадаа, сэрэгшэдэе үсөөрүүлөөгүй гвардин капитан Матвей Ильюнов эрэлхэг зоригойнгоо, һанаамгай байһанайнгаа түлөө Александр Невскийн орденор шагнагдаһан юм. Данцигта баһал шархатаһан командирта "Дайн тараа. Илалта" гэһэн һайхан үгэнүүд госпиталь соо дуулгагдаа һэн.

Дрезденһээ Кремль дуудагдаһан дайшалхы габыятай сэрэгшэдэ хоёр шагнал сэрэгэй-орденуудыень Бүхэсоюзна староста М.И.Калинин барюулаһан байна. Гурбан жэл Дрездендэ, 1952 он болотор Закавказска сэрэгэй округто албанаа дүүргэһэн капитан Гусинозерскдо фильмотекэдэ, КБО-до, удаань ЛВРЗ-дэ фотографоор хүдэлөө. Львовто, Киевтэ, Воронежто, Москва дайшалхы нүхэдтээе уулзаһан дайнай, ажалай ветеран 2000 ондо Москвада болоһон Агууехэ Илалтын парадта хабаадаһан юм.

Мария Николаевна нүхэртээе 50 гаран жэлдэ эбтэй зетэй ажаһууна, 6 хүүгэдые гарын ганзагада, хүлын дүрөөдэ хүргөө. Арба нэгэн аша зээнэртэй, 12 зээнэртэй үндэр һаһатай дайнай ветеранда ута һаһа, удаан жаргал хүсэе!

Оксана ПЕТУНОВА,
Улаан-Үдын 19-дэхи
һургуулиин 11-дэхи
классай һурагша,

Тамара АБИДУЕВА,
ажалай ветеран,
Корсаково һууринда
түрэхэн гарбалтай.

Бэлигма ОРБОВОЕВА
оршуулба.

Людмила

ДОРЖИЕВА:

«ХҮҮГЭДЭЙ ХЭБЛЭЛ – ЭГЭЭЛ ҮНЭН СЭХЭ ХЭБЛЭЛ»

Байгша оной майн 11-12-то Буряадай үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернатда Буряад Республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын, РИКУО-гой Буряадай эдир сэтгүүлшэдэй лигын үүсхэлээр “Хүүгэдэй хэблэлье - мэдээсэл хэрэглэдэг ниитэдэ хүмүүжүүлгын болон хуралсалай социальна байгуулгыг хүгжөөлгэ” гэхэн шийдхэгдээгүй асуудалаар республиканска семинар үнгэргэгдэхэнь.

Хэмжээ ябуулгын гол зорилго – хурагшадые эгсэ хубилжа байдаг мүнөөнэй үедэ ажабайдалай гүн удха ойлгон ажамидаржа хургалга. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хуби болохо хүүгэдэй хэблэл хадаа хүмүүжүүлгын-хургалгын талаар нилээд ехэ арга боломжтой. Зүгөөр тэрэниень хуралсалай үедэ яагаад тон ехэ ашаг үрэтэйгөөр бээлүүлхэб – энэнь бэрхэсээлтэй асуудал. Тус семинар эдэ бүгэдэ асуудалнуудта харюу үгэхэ үүргэтэй.

Семинарай хүдэлмэридэ Москвагай түрүү эрдэмтэд хабаадаха: профессор, педагогикын эрдэмэй доктор, СПО-ФДО-гой директорэй орлогшо И.Фришман, педагогикын эрдэмэй доктор, ЮНПРЕСС ТОО-гой президент С.Цымбаленко, РБ-дэ хүүгэдэй эрхэнүүдэй талаар бүрин этигэмжэтэ нюур, педагогикын эрдэмэй доктор Т.Вежевич, педагогикын эрдэмэй кандидат, Буряадай эдир журналистнуудай лигын түрүүлэгшэ, РИКУО-гой ахамад заагша Л.Доржиева болон бусад.

Аймаг бүхэнэй түлөөлэгшэд (3-5 хүн: хургуулин СМИ-нүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, хуралсалай-хүмүүжүүлгын талаар директорэй орлогшонор, методистнар) семинарта хабаадаха ёһотой. Бүлэг бүхэн “10 жэлэй үнгэрхэдэ, Буряадта хүүгэдэй хэблэл ямар болохоб” гэхэн асуудалаар дурадхалнуудые бэлдэнхэй. Бултые энэ семинарта хабаадахуянтай уринабди.

Буряадай эдир сэтгүүлшэдэй лигын бүтэмжэтэй дүй дүршэл хадаа хүүгэдэй хэблэл хургалгын болон хүмүүжүүлгын талаар горитой нүлөө үзүүлдэг гэжэ гэрсэлнэ. Росси гүрэндэ 120 жэлэй саана хурагшадтай түрүүшын сонин болон сэтгүүлнүүд толлогдожо эхилхэн түүхэтэй. Зүгөөр А.Пушкинай лицейдэ хуража байха үедөө бэшэһэн бүтээлнүүдые харяадаа абал, хүүгэдэй хэблэл буришые эртэ бии болоһон байна.

Буряадта бүхэ аймагуудта 2000 онһоо хойшо хургуулин сонинууд байгуулагдаа юм. Мүнөө тэдэнэй тоо 80-һаа 230 болотор урганхай. Республикын хүүгэдэй хэблэл хургуулин радио болон телегазетнүүдэй мүндэлэлгэдэ түлхисэ боложо үгөө. Тэрэшэлэн хургуулин хэблэлэй түбүүд, сайтнууд болон медиахолдингнууд эмхидхэгдэнэ, хүүгэдэй ниитын эмхинүүдэй болон эдир сэтгүүлшэдэй эблэлнүүдэй хоорондохи харилсаан эдэбхижүүлэгдэнэ.

Сэлэнгын аймагай эдир сурбалжалагшадтай «Мүнгэн гуурһан» гэхэн слёдой үедэ

С.Б.Цымбаленко, ЮНПРЕСС-эй түрүүлэгшэ

Буряадай хүүгэдэй хэблэлэй ажал ябуулгын баян дүй дүршэл түрүүшынхией согсологдобо гэшэ. Мүнөө хүүгэдэй хэблэл 2021 он болотор бээлүүлхэ ажалайнгаа түсэб табинхай. Энэ программын ёһоор, ниитэ гүрэнэй зорилгонууд бээлүүлэгдэхэ юм. Семинарта абтаһан дурадхалнууд Арадай Хуралай зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаха.

Энэ хэрэг тухай ханамжануудые хараад үзэе.

Ирина Фришман, профессор, Москва хото: - Тус семинар үнгэргэлгэ хадаа ургажа ябаа үетэниень мүнөөнэй ниигэмэй эрхэ байдалда эдэбхитэй, урагшаа ханаатай, өөрын хараа бодолтой, үйлэ хэрэгүүдтэ зүб сэгнэлтэ үгэжэ шададаг эрхэтэд болгон хүмүүжүүлхэ арга боломжонуудые тодорхойлоху үүргэтэй.

Мүнөө сагта, мэдэсэ болон шадабаринаа гадна хүнэй хайн талын абари зангай сэгнэгдэдэг болоһон үедэ, хүмүүжүүлгын байгуулгануудай урда шэнэ зорилгонууд табигдана гэшэ. Үхибүүнэй хүмүүжүүлгэдэ нүлөөлдэг хүүгэдэй хамтаралнуудай дунда хонирхолнуудаарнь нэгдүүлдэг эмхинүүд гол нуури эзэлнэ. Тэрэшэлэн хүүгэдэй хэблэлэй ниитэ нэгдэлнүүд бүришые дэлгэрнэ.

Сергей Цымбаленко, педагогикын эрдэмэй доктор, ЮНПРЕСС ТОО-гой президент: - Үетэн нүхэдтээ харилсалга хадаа тон шухалада тоологдодог. Өөрынгөө наһанай хүнһөө абаһан мэдээсэлые тэдэ хайнаар хадуудаг, ойлгодог, хэлэһэндэнь этигэдэг юм. Компьютер, интернет, телефон бэшэ, имагтал сэхэ харилсаан хэрэгтэй. Ехэшүүлэй олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ ханаһанаа хэлэхэ аргагүй үхибүүд өөһэдынгөө мэдээсэлгын оршом байгуулна. Тиигэжэ энэ хүдэлөөниинь жэлһээ жэлдэ хүсэ нэмэһээр. Олон сонинууд, сэтгүүлнүүд, видео-бүтээлнүүд гэхэ мэдэн мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүд эмхидхэгдэнэ.

Людмила Доржиева, педагогикын эрдэмэй кандидат, Буряадай эдир сэтгүүлшэдэй лигын түрүүлэгшэ: - Хүүгэдэй хэблэл хүмүүжүүлгэ болон хургалга байгуулгын шухала эзбэсг болохоороо, үхибүүдтэ зориулагдаһан теле- болон радиожурналистикатайшые, хуралсалай, эрдэм ухаанай болон соёлой эмхинүүдтэйшые харилсаа холбоотойгоор ажаллаа ябуулна.

Оюунчимэг, Монголой Булган аймаг: - 10 жэлэй үнгэрхэдэ, хүүгэдэй хэблэл ямар болоод байхаб? Мүнөө сагта мэдээсэл халхин шэнгээр түргэн тарадаг, мүн удангүй хуушаршадаг гэшэ ааб даа. Мэдээсэлһээ гээгдэһэн хүн хүгжэлтэһөөшые гээгдэхэ.

И.И.Фришман, профессор

Е.Миронова, Загарайн аймагай Шэнэ Бэрэнэй дунда хургуулин “Привет, школа!” гэхэн сониний куратор: - Хэдэн жэлэй туршада манай хургуулин номой сан “Хүгжөөлгын библиотерапия” гэхэн программаар хүдэлнэ. Шэглэлнүүдэинь нэгэн – хүүгэдэй зохёохы бэлиг шадабари хүгжөөлгэ. Тиин “Привет, школа!” сониндо хурагшад эдэбхитэйгээр хабаадажа, сэтгүүлшын шадабаритай болон ха юм.

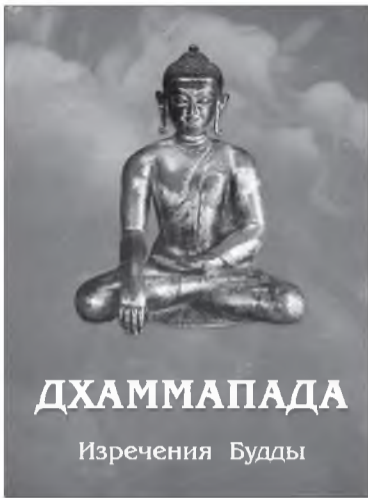
Оюунчимэг, Монголой Булган аймаг: - 10 жэлэй үнгэрхэдэ, хүүгэдэй хэблэл ямар болоод байхаб? Мүнөө сагта мэдээсэл халхин шэнгээр түргэн тарадаг, мүн удангүй хуушаршадаг гэшэ ааб даа. Мэдээсэлһээ гээгдэһэн хүн хүгжэлтэһөөшые гээгдэхэ.

Сонин – мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүдэй шухалануудай нэгэн. Теэд сонин бүхэн ондо ондоо: зариманиинь хүн зондо туһа асардаг, харин нүгөөдүүлнй худал хуурмаг юумэ бэшээд, муугаар нүлөөлдэг. Харин хүүгэдэй сонин эгээл үнэн сэхэ байдаг. Мүнөө тэдэндэ саарһан, ручка болон эрмэлзэлһээ бэшэ юуншые угы. Зүгөөр 10 жэлэй үнгэрхэдэ, хүүгэдэй хэблэлнүүд ехэшүүлэйхиһээ дутахагүй тоног хэрэгсэлнүүдтэйшые, шухала үүргэтэйшые болохо. Аймагай толгойлогшо, хотын мэр, гүрэнэй президент, депутатууд уншадаг болохо.

Е.Чагдурова, Улаан-Үдэ хотын 49-дэхи хургуулин медиапедагог, эхин классуудай багша: - Мэдээсэл хадаа бүхэ дэлхэйтэй харилсахада, ажабайдалдаа зүб мүрөөр ябахада тон туһатай мэдээнүүд гэшэ. Юумэ мэдэхэ хүн ходродоо амжалтатай, хүгжэнги байдаг. Тиимэһээ хүүгэдтэ журналистика заалга мүнөө сагта тон шухала.

Д.ЦЫБИКДОРЖИЕВА, Л.ДОРЖИЕВАГАЙ фото.

ҮНЭНЭЙ МҮР

(Үргэлжлэл. Эхиинь урдаху дугаарта).

III. СЭДЬХЭЛЭЙ ЗҮЙЛ

33. Мэргэшүүлэй харбахаддаа номоёо (нуршадда) сэхэ болгохо мэтэ, номто мэргэд (ухаатайшуул) дорьбожо үсэрхэдэг, нимгэн ба бираггүй сэдхэлээ сэхэлдуюлэн заһаха.

34. Түрэлхи уһанһаа гаргагдажа, хуурай газарта орхигдоһон заһанай собхорхо мэтэ, бидэнай зүрхэн үхэлһөө айн, хэзээдэшье эрбэгэнэхэ.

35. Үсэд болоод, ханаагаар баригда-шагуй, хэдэр ухаагаа номгоруулан хургаха ушар амгалан найхан хэрэг болоно. хургуулита оюун (ухаан) жаргал асарха болоно.

36. Мэргэд (ухаатайшуул) хүшэр урасхалай дунда хортой ханаанһаа сэдхэлээ сахиха болоно. Юундэб гэхэдэ, номгоруулагдан сэдхэл жаргал асардаг.

37. Холуур, гансаараа зайжа, зүнэжэ ябаһан ханал бодолоо ургалжа, үнэнэй мүртэ оруулһан, эрхэдэ барижа номгодоһон хүнүүд үхэлэй үзэнэй (Марын) урьһаһаа мултарһан болоно.

38. һамааралгүй, хөмороогүй туһатай хортой гэжэ илган ханааһагуй сэдхэлтэй хүн болбол нисваанисһаа (гасалан, зоболонһоо) һэринэ. Иимэ сэдхэл юунһээшье айдаггүй.

39. Бэе эбдэрхэдэ ехэ хэбрэг. Сэбэр һаба мэтэ гэжэ мэдэжэ, ухаагаараа бата бэхи хэрэм бүтээжэ, эрдэмэй зэбсэг барин, дурани булигшад, (Марада) долтологты. Тэрэниие илаһанай һүүлээр нуларшагуй һэримжэ хэрэгтэй болохо.

40. Ай-яа, удангүй энэ бэешье тангайжа, газарта хэбтэхэ. Барма (баарһан), тэрэ мэдэрэлгүй болон, эзэгүй орхигдон хэбтэхэ.

41. Дайсан дайсандаа хоро хүргэн үһэрилдэхэ. Муу ханаата хүн үзэн ядан харюусаха. Ай, үнэниие олонгүй, төөриһэн ухааншни шамда эдээнһээ бүри ехэ хоро хүргэхэ.

42. Эсэгэ, эхэ ба бүхы түрэлхитэн болоод, улас ороншни шамда тиймэ ехэ туһа хүргэжэ шадахагүй. Зүгөөр үнэнэй мүртэ ороһон ухааншни шамда бүри ехэ туһа хүргэхэ.

IV. СЭСЭГЭЙ ЗҮЙЛ

43. Хэн энэ газарые илажа, үхэлэй эзэнэй хаан түрэ ба эрхэтэ тэнгэринэрье тоброг болгохоб? Амгалан түрэлтын (мэргэнэй) найхан сэсэг хунгажа олохо мэтэ, хэн найн ябадалай гэгээн замые олохоб?

44. Үнэн замда ороһон шабинэр энэ газарые илажа, үхэлэй эзэнэй ба тэнгэринэрей хүсэ эрхые илажа шадаха. Амгалан түрэлтын найхан сэсэг хунгажа абаха мэтэ, үнэниие үзэгшэ шаби найн ябадалай хургаал замые бэдэрэн бариха.

45. Өөрынгөө бэеын хэбэрэгые

мэдээд, энээхэн ябадалаа зальва (мэхэ, худал), зэрэлгээн мэтэ гэжэ бодоһон хүн дурани булигшын (Марын) сэсэгээр шэмэһэн эзэндэ харагдангүй үнгэрхэ.

46. Нойрсоһон балгадай (хууринай) уһанай үертэ гэнтэ абтаха мэтэ, сэсэгүүдые түүжэ, хүсэхэ жаргалаа бэдэрэн уугша хүниие үхэлэй эзэн гэнтэ ерэжэ абааһаха.

47. Жаргалай сэсэг түүжэ, шунал дуранда абтаад, ханаа амар ябаһан хүниие үхэлэй эзэн нэхэжэ, хүсэлөө ханаагуйдэнь абажа ошохо.

48. Зүгынүүд сэсэг бүхэниие эрьбэшье, үнэр ба үнгыень абангүй, гэмтээнгүй, бал сүглуулха мэтэ, мэргэд (ухаатайшуул) хууринай дундуур аалихан ябаһаар гараха.

49. Мэргэд бусад зоной муу ханаа ба гэм алдуу, нүгэлтэ үйлые ажаглахагүй ха юм. Ухаатан имагтал өөрынгөө ябадал ба гэм алдуугаа шэнжэлдэг байна.

50. Хэн найхан номнол хэды хэлэбэшье, тэрэнтэйгээ зохилдуулан бэеэ абажа ябаагүй һаа, тэрэ номынь үзэхэдэ найхан байбашье, үнэргүй сэсэг шэнги болоно.

51. Номой үгэ, хургаалые номнолоод, тэрэндээ зохилдуулан өөрөө ябаа һаа, тэрэ хургаал номнолын үнгэ ба үнэр һайта сэсэгтэ адли болоно.

52. Обоо хүбөө сэсэгээр олон найхан гүрэлөө холбожо болохо, тэрээн шэнги хүнүүдые энэ дэлхүүдэ түрэхэдөө, олон найн хэрэгүүдые бүтээжэ шадаха болоно.

53. Зади ба замбага сэсэгүүдэй үнэр халхи һүрижэ ошохогүй. Гансахан лэ найн хүнэй туһа хаанашые хүржэ шадаһа.

54. Улаан занданай ба задин үнэрнүүд, замба ленхобын үнэрнүүдые найн ябадалтаһаа анхилха үнэртэ ойро хүрэхгүй.

55. Задин үнэр баахан болоод, занданай үнэр тэрээн шэнги болоно. найн ябадалай үнэр болбол тэнгэринише үнэрһөө дээшэ тунаха.

56. Үнэниие үзэхөөрөө сүлөө оложо, бисалгал доро агша (байгша) баатар мэргэдтэ ошохо замые үхэлэй эзэншые олохогүй.

57-58. Замай заханда орхигдоһон муухай буртагай доторһоошые ленхобо сэсэгэй ургаха мэтэ, харанхыда төөриһэн хүнэй дундаһаа машадаа гиһэн (ехээр гэрэлтэһэн) Буддын шабинаршые эрдэмэй арюун сог бадаруулһаар гаража ерэхэ.

V. МЭРГЭНЭЙ ЗҮЙЛ

59. Үнэхөөр эрдэни хаана байһаниие үзүүлэхэ ба гэмтэ мүрые илган зааха ба эндүүгээ (алдуугаа) мэдэхэ ухаатай хүниие олоо һаа, тэрэниие дахагты. Ухаатай хүн тэрээнэй замда орохо. Хэрбээ тэрэниие дахажа шадаа һаа, амар амгалан байдал олохо.

60. Мэргэн (ухаатай) хүн зан-

дажа, хэрэгтэй юумэндэ хурган, хэрэггүй юумые тэбшэжэ хорихо. Тэрэниие найн һайшааха болоод, гансал шолмос тэрэниие өөгшөөхгүй.

61. Гэмтэ ябадалтантай бү нүхэсэ. Муу ханаатай зонтой бү ханила. найн ябадалта хүнэй эрхимүүд шини нүхэр болог лэ.

62. Номшолон ябагша үнэн замай хургаал баримталагша жаргалтай болоод, сэдхэл амар хууха. Түгэс хубита мэргэд номой ёһо мэдэхээрэ жаргалтай болоод, үнэниие оложо баясаха.

63. Хүшэр ехэ уһанай урасхал ехэ гуу нүхэндэ номгодохо. Харбагша мэргэшүүл өөрынгөө номо (нурша) сэхэлхэ. Модошо дархан хатуу модо жэгдэлэн сабшаха. Номшо мэргэд дошхон абари зангаа номгодохо.

64. Шулуун уула хүсэтэй халхиндашые хүдэлхгүй, мэргэд магтаал ба муушаладашые хүдэлхгүй.

65. Номшо мэргэд үнэниие үзэхөөрөө, гүнзгы оёортой тунгалаг нуур мэтэ, номхон абари зантай болоно.

66. Мэргэд ямаршые эрхэ нүхэсэлдэ замаа үргэлжэлүүлдэг. Сэдхэлээрэе номгорһон мэргэн шунан хүсэхэ ханалда абтабашье, зол заяан ба гэм уршагта абтабашье, хүсэлөө мэдүүлдэггүй.

67. Мэргэн болоһон хүн үри зөөри, алдар нэрые өөртөө, бусадташые хүсэхгүй юм. Элдэб хуули буса, мэхэ гоһын замда ородоггүй, нэрэ солотой болохые хүсэдэггүй. Амгалан ба ухаатай, найн ябадалтай хүн байхань болтогой!

68. Оршолонгой далайн хүсэтэ урасхалые үсөөхэн зон зорижо гаталха. Бэшэ олонхинь урасхалай захаар саашаа, наашаа гүйлдэхэ.

69. Түрэхэ, үхэхын дал айн урасхал айхабтар түргэн, гаталхань бэрхэтэй юм. Тэрэниие гансал номлогдоһон, үнэниие үзөөд, номой ёһоор ябагшад гаталха.

70. Мэргэд юртэмсын орониие огооржо (орхижо), дээдэ мүртэ орохо. Мэргэн гэрээ тэбшэжэ, орохо гэргүй болоод, гансаараа тэнэхэ. Олонхиной хүсэдэг жаргал олоогүй байһанаа жаргалтайда оложо ханаха.

71. Хамаг хүсэхэ жаргалһаа арсаһан, эд зөөритээ хахасаһан мэргэд оюун бодолоо гэгээрүүлэн арюудхадаг лэ.

72. Эрдэм нурахадаа найдангыһаа (атаархалһаа) хахасаһан, шунахай сэдхэлээ унтараһан гэгээн мэргэд болбол хамаг урьһаһаа мултаран гаража, нирваанда хүрэнэ.

"Дхаммапада" гһэн бурханай номые Б.Д.ОЧИРОВ буряад-монгол хэлэндэ оруулаа. Ц.НАМСАРАЕВАГАЙ "Түүхэдэ мүнхэрһэн нэрэнүүд" гһэн номһоо. (Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

(Үргэлжэлэл. Эхиинь урдаху дугаарнуудта).

ШАГДАР - см. Чагдар.

ШАГЖИ (тиб.) - Буддийский термин, означающий мистический жест – мудра - определенное положение» руки и пальцев буддийских святых и лам. Буквально, знак пальцев руки.

ШИРАБ, ШИРАП (тиб.) - Интуиция; мудрость.

ШИРАБСЭНГЭ (санскр., тиб.) - Лев мудрости.

ШИРИДАРМА (санскр.) - Великолепное Учение.

ШОДОН (тиб.) - Бурятская форма от тибетского «чортен». Чортен (санскр. ступа) - буддийское ритуальное сооружение определенных пропорций, воздвигаемое над мощами Будды, великих святых лам и т.п. Нам же больше известен под названием «субурган».

ШОЕН (тиб.) - Сфера религии.

ШОЙБОН (тиб.) - Подданный Учения, последователь буддийского Учения.

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

ШОЙДАГБА (тиб.) - Проповедник.

ШОЙЖОН - То же, что Чойжон,

ШОЙЖИНИМА (тиб.) - Солнце Учения.

ШОЙНХОР - То же, что Чойнхор.

ШОНО - Волк.

ШУЛУУН - Камень.

ШУЛУУНБАТА - Крепкий камень.

ШУЛУУНБААТАР - Каменный богатырь.

ШУЛУУНСЭСЭГ - Каменный цветок.

ЭДИР - Юный, молодой.

ЭЛДЭР - Любезный, деликатный, учтивый.

ЭЛБЭГ - Обильный, изобилующий.

ЭЛДЭБ-ОЧИР (санскр., манг.) - Монгольский вариант имени Нацагдоржи, употребляющийся наравне с ним.

ЭНХЭ - Спокойный, благополучный.

ЭНХЭАМГАЛАН - Благополучное спокойствие.

Имя Маньчжурского императора Канси XVII века.

ЭНХЭБАТА - Крепкое благополучие.

ЭНХЭБААТАР - Мирный богатырь.

ЭНХЭБАЯР - Радостное благополучие.

ЭНХЭБУЛАД - Мирная сталь.

ЭНХЭЖАРГАЛ - Счастливое благополучие.

ЭНХЭТАЙБАН - Благополучный мир.

ЭНХЭРЭЛ - Нежность.

ЭРДЭМ - Наука, знание.

ЭРДЭМБАЯР - Радостное знание.

ЭРДЭМЖАРГАЛ - Счастливое знание.

ЭРДЭНИ - Драгоценность, сокровище.

ЭРДЭНИБАТА - Твердая драгоценность.

ЭРЖЕНА - Стилизованная форма от бурятского «эржэн» - перламутр.

ЭРХЭТЭ - Полноправный.

ЭТИГЭЛ - Вера.

ЮМ (тиб.) - Имеет несколько значений: во-первых

- мать, во-вторых - шакти, божественная сила

(творческий женский аспект высшего божества - Шивы), в-третьих - как буддийский термин - высшее знание, интуиция всеохватывающий женский источник, из которого все проистекает и куда все возвращается). Наконец, в-четвертых, Юм - название третьей части «Ганжур». Имя Юм редко встречается отдельно, в основном в сложных композициях.

ЮМДОЛГОР (тиб.) - Мать - Белая спасительница, т.е. Белая Тара (бур. Сагаан Дара Эхэ).

ЮМДОРЖИ (тиб.) - Алмаз (ваджра) интуиции.

ЮМДЫЛЫК (тиб.) - Счастье, благополучие матери.

ЮМЖАНА (тиб.) - Украшение матери, или око интуиции.

ЮМЖАП (тиб.) - Покровительствуемый высшим знанием.

ЮМЖИД (тиб.) - Счастье матери.

ЮМСУН, ЮМСУМ (тиб.) - Королева-мать.

ЮНДУН (тиб.) - Первое его значение - мистический крест, свастика, которая является одним из древнейших индийских символов благоденствия); второе - неизменный, нерушимый.

ЯБЖАН (тиб.) - Украшение отца.

ЯМПИЛ (тиб.) - Умножающий мелодию.

ЯНДАН (тиб.) - Мелодичный, звучный.

ЯНЖИМА (тиб.) - Владычица мелодии, обладающая мелодичным голосом. Эпитет Сарасвати, богини красноречия, песнопения, покровительницы искусств и наук.

ЯНЖИН - То же, что Янжима.

ЯНЖАЙ (тиб.) - Чудесная мелодия.

ИЗДАТЕЛЬСТВО БУДДИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА "ДАШИ ЧОЙНХОРЛИН" ИМ. Д.Д.ЗАЯЕВА.

Энэ хуудаһа Галина ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

13.05	Х/Ф "ВАРИАНТ "ОМЕГА"
14.30	"КУМИРЫ: БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ"
15.05	М/Ф
15.35	"ТАК МАЛО ВРЕМЕНИ"
16.05	20.30 Т/С "РЕКА-МОРЕ"
17.35	"КОРОТКО О ГЛАВНЫХ"
18.05	Д/Ф "ТАЙНЫ ВЕКА". "ЗУРХАЙ"
19.00	"АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ". "ЗУРХАЙ"
22.00	"НОВЫЙ ДЕНЬ"
00.00	"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ". "ЗУРХАЙ"
02.20	НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05,

17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50,	16.30, 18.00, 18.30, 23.50 Т/С "6 КА-ДРОВ"
01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ	17.00 "ГАЛИЛЕО"
06.00 М/С "ПИНКИ И БРЭЙН"	19.00 Т/С "ВОРОНИНЫ"
07.00 М/С "ЧАРОДЕЙКИ"	22.00 Х/Ф "СМОТРИТЕ, КТО ЗАГОВО-РИЛ-3"
07.30 М/С "СКУБИ И СКРЕППИ"	00.30 Д/Ф "ПЛАНЕТА ЖЕЛЕЗЯКА"
08.00 Т/С "СВЕТОФОР"	01.30 Х/Ф "РУКОВОДСТВО ДЛЯ ОДИ-НОКИХ МУЖЧИН"
08.30 Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"	03.15 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ
09.00, 13.30, 20.55, 00.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ	
09.30, 14.00, 21.00 "ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"	
10.30 Т/С "МЕТОД ЛАВРОВОЙ"	
11.30, 20.00 Х/Ф "ДНЕВНИК ДОКТОРА ЗАЙЦЕВОЙ"	
12.30 М/С "АЛАДДИН"	
13.00 М/С "ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ"	
15.00 Х/Ф "СМОТРИТЕ, КТО ЗАГОВО-РИЛ-2"	

НТВ

06.55 "НТВ УТРОМ"
09.30 Т/С "ЛИТЕЙНЫЙ"
10.30, 16.30, 19.30 ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫ-ЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"	07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00
"ВНИМАНИЕ, РОЗЫСКИ!"	"СЕЙЧАС"
"ДО СУДА"	07.10, 21.30, 22.15 Т/С "СЛЕД"
"СУД ПРИСЯЖНЫХ"	08.00 "УТРО НА 5"
Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"	11.30, 13.30 Х/Ф "ЗОЛОТАЯ РЕЧКА"
"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА"	13.55 Х/Ф "ГОРЯЧИЙ СНЕГ"
18.40 "ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ	16.00, 19.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
20.30 Т/С "ПСЕВДОНИМ "АЛБАНЕЦ"-4"	17.00 "ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
22.25 Т/С "МЕНТ В ЗАКОНЕ"	20.00, 20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
00.15 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"	23.25 Х/Ф "БЕЗ СРОКА ДАВНОСТИ"
00.35 Т/С "ГЛУХАРЬ"	01.15 Х/Ф "КАДКИНА ВСЯКИЙ ЗНАЕТ"
02.35 "ТОЧКА НЕВОЗВРАТА"	02.50 Д/Ф "ГАННИБАЛ"
03.30 "ЧУДО-ЛЮДИ"	04.45 Д/Ф "ГЕРОИ, ВМЕРЗШИЕ В ЛЕД"
04.00 Т/С "БЕЗ СЛЕДА"	05.40 Д/С "САМЫЕ ЗАГАДОЧНЫЕ МЕ-СТА МИРА"
06.00 Т/С "ЗНАКИ СУДЬБЫ"	06.10 Д/С "КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ. ВЕСНА"

5 КАНАЛ

Четверг, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	"ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00	НОВОСТИ
10.05	"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.40, 14.50	"ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.50	"ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
11.55	"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10	Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР"
14.10	"ХОЧУ ЗНАТЬ" С МИХАИЛОМ ШИРВИНДОМ
15.00	"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.20	"ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15	Т/С "ДЕВИЧЬЯ ОХОТА"
17.15	"МЕЖДУ НАМИ, ДЕВОЧКАМИ"
18.00	"ЖДИ МЕНЯ"
19.00	"ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ" С СУБ-ТИТРАМИ
19.45	"ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!"
20.50	"ПУСТЬ ГОВОРЯТ"
22.00	"ВРЕМЯ"
22.30	Т/С "ПОБЕГ-2"
23.30	"ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН"
00.30	"ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ"
01.00	"НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
01.20	"НА НОЧЬ ГЛЯДЯ"
02.15	Х/Ф "С МЕНЯ ХВАТИТ!"
04.30	Т/С "БОРДЖИА"

«РОССИЯ»

06.00	"УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,	09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	"БАМБААХАИ"
10.15	"БУРЯД ОРОН"
10.45	"О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00	ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.30, 21.30	ВЕСТИ-БУРЯ-ТИЯ
12.50, 17.45	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00	Т/С "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ"
14.00	Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"

15.50	Т/С "ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ"
16.45	Т/С "КРОВИНУШКА"
18.50	Т/С "СВАТЫ"
19.55	"ПРЯМОЙ ЭФИР"
21.50	"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫ-ШИ!"
22.00	Т/С "САМАРА"
23.55	"ПОЕДИНОК". ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА
01.30	ВЕСТИ+
01.50	"ПРОФИЛАКТИКА". НОЧНОЕ ШОУ

КУЛЬТУРА

07.30	"ЕВРОНЬЮС"
11.00	"НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15, 02.55	Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.10	Д/Ф "ГРОТЫ ЮНГАНА. МЕСТО, ГДЕ БУДДИЗМ СТАЛ РЕЛИГИЕЙ"
13.25, 21.45	"ПОЛИГЛОТ". ИТАЛЬЯНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ!
14.15	Д/Ф "ЦАРИЦА НЕБЕСНАЯ. ИКО-НА "НЕУПИВАЕМАЯ ЧАША"
14.45	Х/Ф "НА ОДНОЙ ПЛАНЕТЕ"
16.30	Д/Ф "ТОМАС КУК"
16.40, 20.30, 00.40	НОВОСТИ КУЛЬТУ-РЫ
16.50	М/Ф "ПРИКЛЮЧЕНИЕ НА ПЛО-ТУ"
17.00	Д/С "ПОМЕСТЬЕ СУРИКАТ"
17.50	Д/С "ИСТОРИЧЕСКИЕ ПУТЕШЕ-СТВИЯ ИВАНА ТОЛСТОГО"
18.20	МОСКОВСКИЙ ПАСХАЛЬНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ- 2012
19.15	"ВАЖНЫЕ ВЕЩИ"
19.35	Д/Ф "ТЕВТОНСКИЕ РЫЦАРИ"
20.45	"ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.05	"ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА"
22.30	"ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ"
22.55	Д/Ф "ВЕЛИКАЯ КИТАЙСКАЯ СТЕНА"
23.10	"КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ"
23.55	ЗОЛОТОЙ ВЕК ТАГАНКИ
01.00	Х/Ф "ЖИЗНЬ ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ"
02.40	Д/Ф "ЭПИДАВР. ЦЕНТР ЦЕЛИ-

03.50	ТЕЛЬСТВА И СВЯТИЛИЩЕ АНТИЧНОСТИ" Д/Ф "ВИЛЬГЕЛЬМ РЕНТГЕН"
-------	--

АРИГ УС

07.00, 08.00, 09.00, 23.00, 00.30	"ВОС-ТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА
07.30, 14.20	"АФИША"
07.40	М/Ф
08.30, 18.30	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУК-ЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕ-НИЙ. ПОГОДА
08.50	"СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"
09.30, 19.00	ТК "АРИГ УС" ПРЕДСТАВ-ЛЯЕТ: "НА БАЙКАЛ. ПОЕХАЛИ". ПОГОДА
10.00	"БЫВАЕТ И ХУЖЕ"
10.25	"ПЛАТА ЗА СКОРОСТЬ"
11.40	"М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИМ-МИ НЕЙРОНА"
12.40	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". МИ-РОВЫЕ НОВОСТИ
13.00	Т/С "ПЛАНЕТА ШИНА"
13.25	Т/С "УНИВЕР"
14.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НО-ВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ
14.30	"ДОМ-2. LIVE"
16.35	Х/Ф "ЧЕРНЫЙ РЫЦАРЬ"
18.50	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ". ПОГОДА
19.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС"
20.00	Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ"
20.30	Т/С "ИНТЕРНЫ"
21.00	Х/Ф "ЗАКОЛДОВАННАЯ ЭЛЛА"
23.35	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ"
01.00	"ЖИЗНЬ ПОСЛЕ СЛАВЫ-3"

ТИВИКОМ

06.05, 20.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУР-ХАЙ"
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,	15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30
07.00	"ПРО-НОВОСТИ"
07.30, 23.30, 02.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
07.50, 20.20	"СССР"
08.00	НОВОСТИ ДНЯ. "ЗУРХАЙ"
08.30	"АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ"

09.00	"ПРО-НОВОСТИ". "ЗУРХАЙ"
10.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
10.30, 17.05	"МОСКВА-МАРШРУТНАЯ КАРТА". "ЗУРХАЙ"
11.05	Т/С "УПРАВА"
12.05	Д/Ф "ТАЙНЫ ВЕКА"
13.05	Х/Ф "ВАРИАНТ "ОМЕГА"
14.30	"КОРОТКО О ГЛАВНЫХ"
15.05	М/Ф
15.35	"ТАК МАЛО ВРЕМЕНИ"
16.05, 20.30	Т/С "РЕКА-МОРЕ"
17.35	"КУМИРЫ: БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ"
18.05	Д/Ф "ТАЙНЫ ВЕКА". "ЗУРХАЙ"
19.00	"РАДАР-СПОРТ". "ЗУРХАЙ"
22.00	"НОВЫЙ ДЕНЬ"
00.00	"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАН-СКИ". "ЗУРХАЙ"
02.20	НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05,	17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50,	01.30, 01.50, 06.00	М/С "ПИНКИ И БРЭЙН"
07.00	М/С "ЧАРОДЕЙКИ"	07.30	М/С "СКУБИ И СКРЕППИ"
08.00	Т/С "СВЕТОФОР"	08.30	Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ	09.30, 14.00, 21.00	"ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"
10.30	Т/С "МЕТОД ЛАВРОВОЙ"	11.30, 20.00	Х/Ф "ДНЕВНИК ДОКТОРА ЗАЙЦЕВОЙ"
12.30	М/С "АЛАДДИН"	13.00	М/С "ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ"
15.00	Х/Ф "СМОТРИТЕ, КТО ЗАГОВО-РИЛ-3"	16.50, 18.00, 18.30	Т/С "6 КАДРОВ"
17.00	"ГАЛИЛЕО"	19.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"
22.00	Х/Ф "ВОКРУГ СВЕТА ЗА 80"	00.30	Д/Ф "СПАСАЙСЯ КТО МОЖЕТ"
01.30	Х/Ф "ПЛАНКЕТТ И МАКЛЕЙН"	03.25	ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05,	17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.25, 00.50,	01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00	М/С "ПИНКИ И БРЭЙН"	07.00	М/С "ЧАРОДЕЙКИ"
07.30	М/С "СКУБИ И СКРЕППИ"	08.00	Т/С "СВЕТОФОР"
08.30	Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"	09.00, 13.30, 20.55	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ
09.30, 14.00	"ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"	10.30	Т/С "МЕТОД ЛАВРОВОЙ"
11.30	Х/Ф "ДНЕВНИК ДОКТОРА ЗА-ЙЦЕВОЙ"	12.30	М/С "АЛАДДИН"
13.00	М/С "ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ"	15.00	Х/Ф "ВОКРУГ СВЕТА ЗА 80"
17.00	"ГАЛИЛЕО"	18.00, 18.30	Т/С "6 КАДРОВ"
19.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"	21.00	ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕ-НЕЙ". "ОЧЕНЬ СТРАШНОЕ СМЕШНО"
22.30	ШОУ-ПРОГРАММА "ХОРОШИЕ		

ТИВИКОМ

06.05	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,	15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 00.00, 02.20
07.00	"ПРО-НОВОСТИ"
07.30, 10.05, 18.45, 00.30	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
07.50, 20.15	"СССР"
08.00	НОВОСТИ ДНЯ. "ЗУРХАЙ"
08.30	"РАДАР-СПОРТ"
09.00	"ПРО-НОВОСТИ". "ЗУРХАЙ"

НТВ

06.55	"НТВ УТРОМ"
09.30	Т/С "ЛИТЕЙНЫЙ"
10.30, 16.30, 19.30	ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫ-ЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.20	"МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ"
11.55	"ДО СУДА"
13.00	"СУД ПРИСЯЖНЫХ"
14.30	Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
17.25	"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА"
18.40	"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ
20.30	Т/С "ПСЕВДОНИМ "АЛБАНЕЦ"-4"
22.25	Т/С "МЕНТ В ЗАКОНЕ"
00.15	"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35	Т/С "ГЛУХАРЬ"
02.35	"ТОЧКА НЕВОЗВРАТА"
03.40	"ЧУДО-ЛЮДИ"
04.10	Т/С "БЕЗ СЛЕДА"
06.00	Т/С "ЗНАКИ СУДЬБЫ"

5 КАНАЛ

11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00	"СЕЙЧАС"
21.30, 22.15	Т/С "СЛЕД"
08.00	"УТРО НА 5"
11.30	Д/С "ОРУЖИЕ ВТОРОЙ МИРО-ВОЙ"
12.00, 13.30	Х/Ф "КАДКИНА ВСЯКИЙ ЗНАЕТ"
14.05	Х/Ф "БЕЗ СРОКА ДАВНОСТИ"
16.00, 19.00	"МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
20.00, 20.30, 21.00	Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
23.25	Х/Ф "БЕЗОТЦОВЩИНА"
01.20	Х/Ф "СЕМЬ НЕВЕСТ ЕФРЕЙТОРА ЗБРУЕВА"
03.15	Д/Ф "РАМЗЕС III - ЛЕГЕНДЫ И РЕ-АЛЬНОСТЬ"
04.20	Д/Ф "А. ВОЗНЕСЕНСКИЙ. ЛИРИКА"
05.20	Д/Ф "ЯДЕРНЫЙ ШКВАЛ"
06.15	Д/С "САМЫЕ ЗАГАДОЧНЫЕ МЕ-СТА МИРА"

Пятница, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	"ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00	НОВОСТИ
10.05	"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.40, 14.50	"ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.50	"ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
11.55	"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10	Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР"
14.10, 06.20	"ХОЧУ ЗНАТЬ" С МИХАИ-ЛОМ ШИРВИНДОМ
15.00	"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.20	"ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15	Т/С "ДЕВИЧЬЯ ОХОТА"
17.15	"МЕЖДУ НАМИ, ДЕВОЧКАМИ"
18.00	"ЖДИ МЕНЯ"
19.00	"ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ" С СУБ-ТИТРАМИ
19.45	"ПОЛЕ ЧУДЕС"
20.50	"ПУСТЬ ГОВОРЯТ"
22.00	"ВРЕМЯ"
22.30	Х/Ф "РЕЙДЕР"
00.15	Х/Ф "ЛЮДИ В ЧЕРНОМ"
02.05	Х/Ф "ТОНКАЯ КРАСНАЯ ЛИНИЯ"
05.15	Т/С "БОРДЖИА"

«РОССИЯ»

06.00	"УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,	09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	"МУСУЛЬМАНЕ"
10.10	"ТОЛИ"
10.35	"САГАЙ СУУРЯАН"
11.05	"О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00	ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.30, 21.30	ВЕСТИ-БУРЯ-ТИЯ
12.50, 17.45	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00	Т/С "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ"
14.00	Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
15.50	Т/С "ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ"

16.45	Т/С "КРОВИНУШКА"
18.50	Т/С "СВАТЫ"
19.55	"ПРЯМОЙ ЭФИР"
21.50	"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫ-ШИ!"
22.00	ФЕСТИВАЛЬ "ЮРМАЛА"
23.55	"ВЕЧЕРНИЙ КВАРТАЛ"
01.20	Х/Ф "ИЩУ ТЕБЯ"

КУЛЬТУРА

07.30	"ЕВРОНЬЮС"
11.00, 16.40, 20.30, 00.30	НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20	Х/Ф "БОГАТАЯ НЕВЕСТА"
12.45	Д/Ф "БОРИС ВОЛЧЕК. РАВНОЕ-СИЕ СВЕТА"
13.25	"ПОЛИГЛОТ". ИТАЛЬЯНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ!
14.15	"ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ"
14.45	Х/Ф "ПОИМЕННОЕ ГОЛОСОВА-НИЕ"
16.00	ЭПИЗОДЫ
16.50	М/Ф "ЗАЙКА-ЗАЗНАЙКА"
17.05	Д/С "ПОМЕСТЬЕ СУРИКАТ"
17.50	"ЦАРСКАЯ ЛОЖА

Совет үеын сатирын булан

ЗАЛХУУ

Дабанаан боориин
Дардам жэгдэ
харгыгаар
Тэргэтэй нэгэн
Түргэн наашаа дүтэлнэ.
Хүйхэр Балдан
Хүдэр ташуур далайгаад,
Шаргал зээрдын
Шадал хүсэ мэдүүлнэ.

***

Ямар гоёор Балдамнай
Янгиурдана гээшэб гэнэмни,
Тээ дүтэхэн ерэхэлээрээ,
Тад ондоо байба бшуу:
Бараг бутылка хооролон
Бардам ногтуу хүйхэртэл
Бархирна,
дуулана,
гуниглана.
Балданай тэргын сахаригууд,
Юун тухай дуулалдааб?

Юугээр дутааб
Гэнэ хаб тээд?
Али зээн Балдамни
«Со-хёо...» —
со-хёо...» —
гэнэ юм гү?
Али
Манай колхоздо
Абаад тэргэ тонодохо
Дабирхай
“У-гы... У-гы...”
гэнэ юм гү?
Үгэй!
Колхозоймнай амбаарта
Хоёр бочко дабирхай
Хойто ханадань
табигданхай.

“Тэргээ
тонодо» — гээд,
Түрүүлэгшэ Одонхай
Уулзаха бүрээ хэлэнхэй».
Тээд
Балдамнайшые хүршэрбэ,
Байгты нүхэд,
Шагнагты:
Буряад хурдан хэлэн дээр,
Наян набаагай аялгаар
Бархиралдаба,
Дуулалдабад хуу
Балданай тэргын
сахаригууд:
«Э-зэм-най...
За... ал... хуу... уу...
За... ал... хуу... уу...»

Ц. Б. БАДМАЕВ.

“ЭШХЭБТЭР ГЭЭШЭНЬ... ХИ...ХИ...ХИ...”

Хүндэтэ редакци! Хоёр «ноёдой» наншалдаһан тухай, хоёр комбайнай «газардаһан» тухай материал эльгээбэди. Энээнине газетынгээ «Сатирын буланда» толилхые гуйнабди. Яһа дайража, яс гүүлэмэ хурса үгөөр, бага сага даһлалан татажа байжа бэшэхэ гээд, сэхиень хэлэхэдэ, ядалсаабди. Ядалсажа ерэхэдэ, байһан юумые байһан соонь буудажархиабди. Энэл даа тэрэ материалнай: — Алабал! Алабал!.. Абарыт! Абарыт!.. — гэнэн жэрхэштэй муухай хашхараан мэнэ хаяхан Хориин аймагай Үдын сомоной Кировэй нэрэмжэтэ колхозой шанха урдахи Үдэ голлой бургааһан сооһоо дуулдажа, дүтэ шадар ябаашадые ехээр сошообо.

—Энэ юун болооб гэхэдэ, нэрлэгдэгшэ колхозой түрүүлэгшэ Лодой Очиров, тус колхозой таряан ажалай бригадын бригадир Даши-Дондок Доржиев гэгшэд Хандагайн леспромхозой Нарин гэжэ участок ошоод, шал мяхан, үһан тулам ногтуунууд, соохор мэдээтэй бусажа ябатараа, тэнсэлгүй ехээр наншалдашаба ха.

— Ши-и на-май-аие ба-һа-даг-ши. Би-и шам-да само-сүүд хэ-хэм, — гэхэ мэтээр аашалжа, арбагашан хашхаржа ябатараа, түрүүлэгшэ Очиров мүн лэ бии шадалаараа шашхажа ябаһан Доржиевта аһашаба. Тиһэн бээрээ тэрээнэ дороо дараад, мухар нударга мэдүүлэн мунсадажа оробо, тиихэдэ Доржиев олиггүй муухайгаар бархиржа оробо. Юу һайтай хаб даа, мунинха хүнэй мухар нударга!

«Хүбхэн болотороо» сохиулһан Доржиев гэнтэ мул-

та хүрэжэ, Үдэ голлой бургааһа руу тэрьедэбэ.

ногтуу түрүүлэгшэ ногтуу бригадирай мултаран ошоһые ойлгонгүй, нэгэ томо болдогые шаажал, шаажал байба ха. Үнөөхи бригадираал һунаажа байһаб гэжэ ханаа хаям! Доржиевай мултаран зугадаһые мэдэмсээрээ, Очиров хойноһоонь харайба. «Томоотой зон гэн гэнээ, яагаа эшхэбтэр юм! Хи... хи... хи», «Харыт, харыт, ноурнуудтань үһэн ургашанхай! Хи... хи... хи» гэнэн энеэлдээн оршон тойрон таһарбагүй. Тиин хоёр «ноёд» бургааһан соогуур эсэжэ, һулдишотороо эрьюусэлдэжэ, хүнэй хүхэ наадан болобо.

Хоёр баабайнарай наншалдаха, эрьюусэлдэхые һэмээхэн хараһан үхибүүдшые ехээр гайхаа бэлэй.

Үдын хүйтэн үһанда толгойгоо шэнгээжэ, бага һэгээ орохолоороо, Очиров тэндэ ойрохоно, Урда-Нуга гэжэ газарта байдаг колхозойнгоо фермын һаалишадые шанга гэгшээр иигэжэ зандарба:

— Доржиев бидэ хоёрые наншалдаа, Үдэ голлой бургааһан соогуур эрьюусэлдээ гэжэ шэхэтэй амитанда бү дуулгагы! Дуулгаа һаа өөһэдтөө гомодооройгы! — гэжэ занаад талийба ха. Ошоһон хойнонь һаалишад хана һанан, эльгээ эгшэтэрээ энеэлдээ гэлсэдэг.

Хоёр «ноёдой» иигэжэ замбууржа ябахада, тус колхозой поли дээрэ таряа хуряжа байһан «С-4», «Коммунар» комбайнууд штурвальщигуудгүйдэн бүхэли үдэр соо «газардажа» миин зогсоо.

**Ч.Д. ЧИМИТДОРЖИЕВ,
А. МАНЗАТОВ.**

ЖОЛООШЫН ЭДЕЭЛHЭН ТҮҮХЭ

Ашаанай автомашины нэгэ жолоодогшо Городок городһоо гараад, Джида станци ороһон харгыгаар табилуулба. Тээд хэды түргөөр гүйлгөөшые һаа, зуурандаа эдеэлхэ, амарха хэрэгтэй. Зутар яаража ябаһан аад, Захааминай центр Цакир дээгүүр зада гүйлгэжэ гарашаба. Ториин аймаг хоолошые бэшэ, тэндэ эдеэлнэ бэээб гэжэ ханаа һэн. Уданшыегүй Доодо-Тори харгаджа, үйлсэнүүдээрээ матарба. Чайна закусочна хоёрой хажууда машинаа байлгажа, эһэ тоһоёо гүбижэ, эдеэлхэ, амарха ханаатай, «сонхын хаалганууд юундэшые иигэжэ һөөлжэшоо юм?» гэжэ гайхаһаар, закусочна тээшэ алхалба.

О, яһан жэгтэй юумэ бэ?! Гэшхүүр дээрэн гарахын гараад, гэр соо орохонь хэлсээтэйхэн байшаба. «Досогоошые оруулха дурагүй, ямар харуу закусочна гээшэб» гэжэ ханаадхиба. Үүдэниин үрөөһэн шарниртаа шагтагалдажа, жалжагы гутал шэнги хажуу тээшэ жұлжышоод, наашашые, саашашые болохо хэбэргүй. Заһнараарн шагаажа харахадань, зосоонь хүнүүд яһала олон. «Хайшан гээд ородог зомта?» гэжэ асуухадань. «Ши мүлхи, мүлхи доогуурнь, али дээгүүрнь хабшуулдаад оро» гэжэ тэндэһэ харюусаба. Доогуурнь мүлхихэ гэхэдэн, нүхэниин арай бага байжа, дээгүүрнь хабшуулдаба.

«О, жаалда!.. Ондоо тээ хүн шэнгээр эдеэлхын орондо юундэ энэ руу хабшуул-

Орохые хүсэгшэ: хаагуурнь, хайшан гээд ородог юм? Официантка: —дээгүүрнь харайгаад гү, али доогуурнь гүлдирээд орогты саашаа!

Ф. БАЛДАЕВАЙ зураг.

даа гээшэбиб» гэжэ өөрыгөө аман соогоо хараһаар, арай гэжэ зосоонь оробо. Тэндэнь хоёр стол тойроһон табан табуреткэ дээрэ хүнүүд һуушанхай, жолоошын һууха газар олдобогүй.

«Тэрэ хайрсаг байна» гэжэ закусочнын буфетчица Мария Трунева ханаа амарханаар дуугарба. Тэрэ хайрсаг дээрэ һуун гэхэдэн... оо... жаалда!.. тэрэн юлэ буужа, шофёр хүбүүн хайрсаг руугаа аяршаба.

Бодохо гэхэдэн, хайрсагын олон хурса хадаһаараа үмдэндэн шагтагалдаад, байшые табижа хэбэргүй. Арайхан гэжэ хайрсагһаа халаад,

сүлөө гараһан табуреткэ дээрэ һуужа, эдеэлхые түхээрбэ. Тээд эндэн хилээмэ байбагүй. Мария Трунева хилээмэ бэдэржэ ошоод, айлһаа хахад халбааша урьһаар абажа ерэбэ. Үүдэ, хайрсагтай носолдоһоор, хилээмэ асархын хүлээһээр, жолоошо хүбүүн энэ уршагта закусочна соо бүхэли час тухай һууба, яаража ябаһан хайран сагаа гээбэ. Үүдэ, сонхо, хайрсагтайн танилсаһан хадаа гэр соохи шорой шохойеншые балай гайхабагүй, харин лэ «югээ хаража байдаг аймпотребсоюз гээшэб?» гэжэ аргагүй гайхаба.

М. БАРАДИН.

МЭЛХЭЙН АЛХАМААР

Закаменска экспедицидэ сторожоор хүдэлдэг Матвей Алексеевич Серых салингаа абаад, Городок город шадархи Юнхэр гэжэ поселогто ажаһуудаг гэртэхиндээ почтоор мүнгэ эльгээбэ ха. «Гушан табан километр соо мүнөөдэртөө хүрэнэ ааб даа» гэжэ ханаад, Матвей Алексеевич байра тээшэ ошобо.

Гурба хоноод байхада, «тон хэрэгтэй болоод байнал, мүнгэ эльгээгыш» гэнэн захяа

гэртэхиндэнь ерэбэ. Нүхэр Серых «гурба хоноод лэ эльгээжэ байха мүнгэн үгы!» гэнэн харюу захяа эльгээбэ.

Түрүүн мүнгэ эльгээһэнһэнь хойшо долоо хоноод байхада, «тэрэ мүнгыешни мүнөөшые хүрэтэр абаагүйбди. Почтодо үдэр бүри орожо асуухань залхуутай болошоо» гэнэн захяа Матвей Алексеевичтэ ерэбэ.

Уурлахын ехээр уурлаһан Серых тэрэ дороо почтодо

гүйжэ ошоод, «эльгээгээ зон гүт, али үгы гү!» Почтынхид эльгээһэн квитанци харуулжа, ханаа амар альгаа дэлгээжэ һууба...

Серых гэгшын гэртэхин тэрэ мүнгыень арбан нэгэ хоножо абаа. Гушан табан километртэ арбан нэгэ хоног соо гэхэ гү, али үдэр соо гурбан километр үлүүтэйхэн ябаһан почтые мэлхэйн алхамаар ябаа гэхэһэ ондоо аргагүй.

П.ОГНЕЦВЕТОВ.

Нүхэр тухай үгэ

Урдамни хэбтэнэн фото-зурагуудай дамбагар томо альбом аалиханаар нэхэн харанаб. Одоо бэдэрхэнэ оложо, зэргэлээд байһан хуудаһанууд дээрэ няагдаһан хоёр томо хаарташха удаахан даа, аман соогоо маани уншажа байһандал шэбэнэн харанаб.

Нэгэн дээрэнэ "ИФФ. 315 группа. 1970" - гэжэ бэшэ-этэй. Энэ зураг дээрэ ород-буряад таһагай 1-дэхи курс дүүргэжэ байһан оюутад гэшэбди. Хамта 26 хүн. Заримамнай харагданагүй. Группа соогоо 30 гаран хүбүүд, басагад хэмди. Манай бүлэгөөрхин наһанай талаар харахада, илгаа ехэ-тэйшэг байгаа. 1945, 1947, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953 онуудта түрэнэн хүнүүд хэн. Гэбэшье олонхимнай городто энээнһээ урда байжа, нуража үзөөгүй, үшөөл гүлмэр залуу-нууд, тэнэгхэнүүд хэмди.

Зураг удаанаар шэртэнэб. Бадмаева (Цыжипова) Сэсэгмаа - РСФСР-эй габьяата багша, Яруунада олон жэлэй туршада нургуулин директор байгаа. Серёжа Бабуев - хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат, Бурядай Эрдэмэй түбэй ахалагша эрдэмтэ ажалшан, Захаминай буряадудай үгүүдые шэнжэлэгшэ, поэт, лексикограф. Донид Базарова - педагогикын эрдэмэй кандидат, БГУ-гай доцент, Бурядай габьяата багша. Валентина Раднаева - музейн хүдэлмэрилэгшэ, республикын соёлой габьяата ажалшан гэхэ мэтэ гээд тоолохо болоо хаа, үни удаан унжагайрха хабди. Баргажан, Хурамхаан, Ярууна, Хори, Сэлэнгэ, Ивалга, Зэдэ, Мухар-Шэбэр, Түнхэн, Ага, Захаамин нютагуудта багшалдаг байгаа. Нэгэмнай ниислэл хотын Госбанкдашые хүдэлдэг хэн.

А-һаа! Энэл даа бэдэрхэн хүмни. Түрүүшын зэргэдэ зүүн гарһаа хоёрдохи нууна. Түхэрээхэнүүд, гайханшуу нюдэдтэй, шүүдэгэршэг басагахан хонирхонгёор урдаһаам сэхэ харана.

Хоёрдохи зурагта "ИФФ. 351 группа. 1974 г." гэжэ тэмдэглээтэй. Мүнөө оройдоо 23 хүн, 5-дахи курс. Хэдэн хүмнай энэ зураг буулгуулаха үедэ элдэб шалтагаанаар байгаагүй гэшэ ха. Үнөөхил басагамни дундахи рядта баруун гарһаа баһал хоёрдохи, зүгөөр зогсоно. Табан жэл соо ямараар хубилаа гэшэб! Харасаншье ондоо, сэбэрхэншье, ехэжээлшье болошоһон шэнги.

Хүндэтэ уншагшад, илангаяа хэзээб даа бурфагта нуража гараһан нүхэд! Таанараа үни зобоонгүй, хэн бэ энэмни гэжэ хэлэхүү даа. Хараасгай шубуунай аяар холоһоо дуулимхан Буряад-тамнай ниидэн ерэхэ үедэ наһанайнгаа тэбхэр оие угтаһан, намтай нэгэ курсда, нэгэ группада аяар табан жэл сугтаа историко-филологическа факультэдэй ород-буряад филологин таһагта (ОРБФ) нураһан шүлэгшэ, журналист Галина Хандуевна Базаржапова гэшэл даа.

1969 оной нажар. Тэрэл намарын, сентябрь соо студент болошоһон хорёод хүбүүд, басагад Баргажанай аймагай Үүрэг (Уро) нютагта таряанай

тоог дээрэ орооһо сэбэрлэлгэдэ хүдэлжэ, яһала танилсаабди, нютаг нугаа мэдэлсэ-эбди, хүнэгөөр дүүрэн хааша, шүлэ шанажа тухашараабди.

Д. Банзаровай нэрэмжэтэ БГПИ-гэй оюутад, ерээдүйн багшанар гэшэбди гэжэ ханаандаа бүдүүзгэй юумэд ябахаш даа. Институдта нуража байхадаа, манай бүлэгөөрхин ана-мана оролсон, муу тоодо балай ородоггүй хэмди. Зүгөөр уншаха, сээжэлдэхэ зохёолнууд ород ба буряад фольклороор, антична, ород (эртэ урдын, 18-20 зуун жэлнүүдэй, ород-совет), буряад, 17-20 зуун жэлнүүдэй хари оронүүдэй литературануудаар олоншье гэшэнь. Эгээ богонёорнь хэлээ хаа, далай дабирхай, үһэнһөө олон, яажашье урдань орохо юм аабди даа гэжэ ханахаар.

Манай группада хангай ехэ Захаамин дайдаһаамнай табан хүн. Нэгэниинь Галя Базаржапова. Үлэгшэнэй басаган. Хүхюун, зугаатай, нюурмаг, нурахадаашье бэрхэхэн.

Үдэр бүри 2-3 паара лекцинүүд, намартаа тарьяан ажал, лагерна болон педпрактиканууд, тоогүй олон ниитэ ажалнууд, найр зугаанууд, янза бүрийн мурьсөөнүүд бидэниие тон дүтэ, нэгэ бүлын эбтэй аха дүү үхибүүд мэтэ болгоо. Эдэ бүхы ажыбуулгануудта Галя эдэбхитэй хабаадагша, урагша ханаатай, энээн зугаалаад лэ, бултантайгаа адлил ябагша хэн гэжэ дүшэ шахуу жэлэй үнгэрбэшье, сэдхэлдэ дулааханаар, элихэнээр ханагдана. Гороодоор хаа ганса ябахандаа, үндэнэн сонинойнгоо редакцидахи кабинеттэнь гэнтэл орошоходош, "Үй, шимини гүш? Хэзээ ерээбши?" гэхэнэ эхилээд лэ, халуун дулаан гараа барилсажа, бии үгы хониноо хөөрэлдэхэш, студент ябаһан хаһаа ханан ханан дурсахаш. Энэ тэрэмнай хаана юу хэнэб гэхэнэ эхилээд, буха ехэ зугаа хэхэш. Городто байһан сугтаа нураһашуулаа утаһадан дуудажа, хэдэн хүн суглараад, багахан найр хэхэ ушарнууд байгаа.

Ходорон ошоһон

жэлнүүдээ

Болор хундагануудай

ханхинаан доро,

Хүхюун энээдэнэй

гал соо

Бадаруулан дэгжээн

хөөрэлдөөбди.

Уһан дээрэ үрмэ тогтосо,

Шулуун дээрэ хүбхэ

ургаса

Уран зугаа сэдхэлһээ

Шамаргүйгөөр, юрэдөө,

дэлгээбди.

Үшөө 1-дэхи курсда нуража байхадаа, манай Галя шүлэг зохёохо "шүлхэтэйхэн" басаган гэжэ мэдэгдээ бэлэй. "Залуу наһан" гэжэ литературна нэгэдэлэй гэшүүн, "Эрдэм" гэжэ ханын хониной

"Залуу наһан" гэнэн литературна нэгэдэлэй гэшүүд (зүүн гарһаа 1-дэхи зэргэдэ): Базар-Сада Цыденов, Дондок Бальжинимаяев, Римма Цыбикдоржиева, Галина Базаржапова; хоёр-дохи зэргэдэ зогсоно: Николай Жажинов, Нина Ленхобоева, Цыден Оборов, Долгор Цыбенова, баруун гарһаа хоёрдохи Сергей Бабуев.

"Залуу наһан" нэгэдэлые хүтэлбэрилэгшэ, хүндэтэ багша, хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор Даша-Нима Доржиевич ДОРЖИЕВАЙ зураг.

редактор, буряад литератураур научно-практическа конференцинүүдтэ хэдэ дахин хабаадаһан, илаһан, эрмэлзэл ехэтэй, дорюун оюутайдай нэгэн юм хэн.

1974 ондо институтдаа дүүргэжэ, сүлөө диплом абаһан саһаа мүнөөдэр болотор манай группын бэрхэ басагадай нэгэн Галимнай нэгэл газартаа, "Буряад үнэн" 40 шахуу жэлдэ урагшатай бэрхээр элдэб тушаалнуудта (мэдээсэлэй таһагай корреспондент, промышленностиин болон социаль-но-экономическа таһагуудай эрхилэгшээр) хүдэлөө. "Буряад үнэн" сониний редактораар, ахамад редакторай орлогшоор 15 жэлэй туршада ажаллаа. Мүнөө уран зохёолой болон ниитэ үлас түрын "Байгал" журналай редактор мүн.

Мүн олон янзын шагналнуудтай, хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэй хүн юм лэ. Би эдэ бүгэдыень тоолохогүйб. Юундэб гэхэдэ, Р.Б.Гармаев "Дуун дуран хоёроо эдэлүүлһээр", П.Т.Очиров "Ирагуу бэшээшэтэй үүлзалга", Х.Д. Дампилова "Зуун жэлнүүдэй гүн уруу шэртэн...", М.С. Табаева "Сродни сокровенной Уржин-Ханда" гэжэ статьянууд, шэнжэлгэнүүд соогоо яһала тодорхойгоор бэшээ ха юм.

Би энээхэн заахан, дурасхаал-тэмдэглэлэйнгээ түгэсхэлдэ манай бүлэг сооһоо тодорон гараһан шүлэгшэ, журналист, юрэл хайн нүхэр Галя Базаржаповадаа аза жаргал, элүүр энхэ ябахыень, ажалдань, уран зохёолдонь, гэр бүлэдэн туйлай ехэ амжалта хүсэнэб.

Доржо-Ханда-аа!

Дуугаа дуулаалши,

"Дүхэриг" сониноо

дээшэнь дэгдүүлээлши.

"Зуун жэлнүүдэй хилэ"

дээрэхи

Зуун жэлэй хүшөө -

"Уулзууршни".

Яһаншье түргэн саг

үнгэршэбэ...

Яһалал залууды гэхэдэ

ханаандаа,

Альга дулаахантай,

һаншаг сагаан төөби,

Аяар зургаан арбатай

болошоболши даа.

Табан жэлдэ сугтаа

олоороо

Түрэл хайхан

альма-матертаа

Ородоор, буряадаар

үсэд оролдообди,

Олон юумэ мэдэхэ

болообди.

Баяр ахайш амаршалан

шамайгаа,

Баяр жаргал хүсэн

байнаб.

Үдэнэн түрэнэн Үлэгшэн

тоонтош,

Үндэр Баабайш

орхилтогүй хараг!

Тэбхэр ехэ ойгооршни

амаршалагша Захаминай

Баяр ахайшни бэээрээ.

PS. Хүндэтэ минии одно-

курснигууд! 2014 ондо бур-

фак дүүргэнһээрнай 40 жэл

болохонь лэ хаш. Булта

амиды мэндэ ябаа сагтаа,

һархи-дархи үбгэд, хүгшэд

болошоогүй дээрээ нэгэ уул-

зажа, сэдхэлээ ханатараа

хөөрэлдэхэ, бэе бэе харал-

саха байгаалди даа гэжэ таа-

нартаа дурадханаб.

Үнгэрхэн олон жэлнүүд

Элдэб эсын байгаа.

Эсэгын хүбүүдтэл адли -

Үүлэтэйшье,

наратайшье - янза бүри.

Дабаанай саана

дабаан...

Дабажал, дабшажал

ябаналди.

Дүрбэн арба - дүшэн жэл

Дүүлин үнгэршэбэ -

жэгтэй.

һанан дурсан байхада,

һаруул хайхан

бодолнууд

Түрисэлдэн байна

олоороо

Толгойдош багтажа

ядан.

Бултан тухайдаа

гоёор даа

Баярай үгэнүүдые

сээжэнһээ

Хэлэхэ гэхэдэ,

тархиш даа,

Хомор лэ уулзагдаһан

байна.

Намайе, шүдхэр эдиг,

Нэрээрни нэрлэбгүй

гэжэ

Нэгэ бүлэгтэ

"нюһаа шэрэнэн"

Наһанайм үетэн,

муу ханалтагүй.

Сэгээн гэгээн дэлхэйдэ

Сээжээр дүүрэн баяртай,

Сарюун дорюун

сэдхэлтэй,

Сахилма зүрхэтэй

байял.

Хэзээб даа нэгэтэл

мэдэхэдэ,

Хүхын дуута илдам

хабар

Зүрхэндөө хадхууртай

болошоод,

Зүүдэлэн ябадагаа

һанаял.

Үнгэтэ энэ юртэмсын

энгэртэ

Сэсэглэн ногоорһон

талада

Манһаа баяртай хүн үгы

гээд,

Сэнгэн найрлан хүхиел,

зугаалаял.

Баяр ГОМБОЕВ.

ХАДАТА НЮТАГАЙНГАА ГАБЬЯА СОЛЫЕ ТҮҮРЭЭГШЭ

Майн эдэ үдэрнүүдтэ анханай журналист, хизаар ороноо шэнжэлэгшэ, этнограф, байгаали хамгаалагша, фотограф, уран зураашан Климент Тулуев 70 наһанайнгаа ойн баяр тэмдэглэнэ. Климент Дашеевич Хонгоодорнуудай уулзалганууд, Гэсэриада болон бусад нитэ удха шанартай проектнүүдые эмхидхэгшэдэй нэгэн юм.

Ахын аймагай "Аха" гэнэн сониние 30 гаран жэлэй туршада хүтэлбэрлэхэ үедөө Климент Дашеевич байгаали хамгаалгын аймагай бүлгэм ударидаһан юм. Энэ хүнэй ажалын дэбтэр соохи түрүүшын баримта бэшэг 17 наһатайдань, аяар 1959 оной майн 25-да хэгдэнэн. Климент Тулуев дунда нургуулияа дүүргээд, Ахын дэбисхэртэ эрхилэгдэнэн ашагта малтамалнуудые бэдэрлгын экспедициинүүдтэ ябалсаһан байна. Забайкалийн сэрэгэй

округто сэрэгэй албаяа урагшатай дүүргээд, түрэнэн нютагаа бусажа, Ахын аймагай ВЛКСМ-эй хорооной хоёрдохи, нэгэдэхи секретаряар хүдэлхэн намтартай. Удаань Новосибирск хотодо дэдэ партийна нургуули дүүргээ. 1973 ондо аймагай "Малшан" (мүнөө "Аха") сониний ахамад редактораар томилогдоо. Климент Дашеевичэй журналистын ажаябуулга тухай олон толилогонууд хэблэгдэнэн юм. Дээдын дүршэлтэй мэргэжэлтэн ниитэ

ажал нилээд ябуулдаг байгаа. Аха нютагайнгаа эрхэтэн ба патриот, түрэнэн нютагайнгаа түүхэ болон ажабайдалдань ехэ анхарал хандуулдаг, аха захатантай уулзажа, түүхын шэнжэлэл хэдэг байһан.

К.Тулуев Ахын аймагай ажаһуугшадай амин шухала асуудалай шийдхэлгэдэ горитой хубита оруулһан габьяатай: тиигэжэ хоёдууд Сибириин үндэнэн бага арад гэнэн хуулига үнэмшэлгэ олгуулагдаа. Эгээл эндэ Климент Дашеевичэй Ахын аймагта ажаһуугшадай түүхэ, соёл, ёһо заншал болон хизаар ороноо шэнжэлгын ажалнууд хоёд арадай зэргэ нэргээлгэдэ ехэ тунһалаа.

Мүн хада уулата Ахын аймагай түүхэтэ ушар - Аха гол дээгүүр автомашины хүүргэ барилга болоо. Энэ гүнзэги удха шанартай асуудал олохон жэлэй туршада шийдхэгдэдэггүй нэн. Хабар, намартаа уһа шабарай үедэ аймагай түб Орлик хуурин ошохонь нилээд бэрхшээлтэй бэлэй. Энэ орёо асуудал шийдхэгдээ Климент Тулуев Буряад Республикын засаг түрэдэ, мүн тэрэ үедэ Россиин президент байһан Борис Ельциндэ хандажа, горитой ябуулга хэнэнэнь ашаар мүнгэ алтан номологдожо, хүүргэ баригдажа, ахынхидай байдал нилээн хайжараа.

90-ээд онуудай эхээр Улаан-Үдэдэ эрдэмэй конференциин үедэ Климент Дашеевич Америкын "Дэвис" гэнэн эблэлэй хүтэлбэрлэгшэ Джордж Дэвистэй танилсаһан юм. Джордж Дэвис хадаа Байгал далайн байгаали зүб мүрөөр ашаглалгын ехэ проект бээлүүлхээз Росси гүрэн ерэнэн байгаа. Аха нютаг, тэрэнэй гол уһан, байгаали энэ уласхоорондын проектдэ таарахагүй хаш гэжэ нэжэглэбэшье, Климент Тулуев Дэвисые тойроод үймэлдэжэ байһан зоной дундуур тэрэндэ дүтэлжэ, Аха тухай хөөрөжэ үгөө. Тиихэдэнь амери-

канец тэрэ дороо карта гаргаад, тэрэн дээрэ Ахые харуулхыень дурадхаа...

Тиигэжэ Ахын байгаалин-антропологиин заповедник байгуулха талаар Россиин-Америкын үшөө нэгэ проект бээлүүлгэдэжэ эхилхэн түүхэтэй. Тэрэнэй ёһоор, оро болон харлаг үсхэбэрлгэ, Китойн голдо хуша модото дэбисхэрые хамгаалан зонхилло мэтгын шэглэлнүүдтэ гол анхарал хандуулагдаа. Тиин проектын оро үсхэбэрлгын шэглэл нэн түрүүн бээлүүлгэдэ. Эндэ Джордж Дэвисэй Эблэлэй болон США-гай Уласхоорондын хүгжэлтын агентствын Эрхэтэнэй үүсхэлнүүдэй түбэй мүнгэн зөөри ашаглагдаа юм. Россиин талаһаа хэд байгааб гэхэдэ, Климент Дашеевич түрүүтэй бүлэг: Николай Папаев – проектын координатор, Сергей Шапхаев – Байгалай регионой социально-экологическа асуудалнуудай уласхоорондын түбэй түлөөлөгшэ, Владимир Белоголов – Байгалай региональна нэгэдэл, Ирина Бирнбаум – оршуулагша. Мүн тиихэдэ Ахын аймагай захиргаан нилээд тунха хүргөө юм.

Тус проектын ашаар Ахын аймагта Гэсэрэй ордон байгуулагдаа. Харин ахынхид түрүүшынхиез американецнуудые хараа. США-гай Адирондакска паркын дарга Дэниэл Пламли, доктор Хорхе Квинтана, экологууд Дуг Норлен болон Майкл Джонс гэгшэд ерээ юм. Нилээд ехэ хэрэг бүтээ, зүгөөр Ахын байгаалин-антропологиин заповедник байгуулха талаар проект саарһан дээрээ үлэшоо. Гэнтэн аюулда орожо, хохидоһон Климент Дашеевич энэ хэрэг эрхилхэ хүнүүд олдохо бээ гэжэ найдана.

"БЭДЭРХЭ, ТУРШАХА, ЗОХЁОХО ЗОРИЛГОТОЙБ..."

Буряад Республикын мэргэжэлтэ театрнуудай ажаябуулгын шанар шалгахаяа Россиин театральна критикууд эрэхэдэ, «Ульгэр» гэнэн хүүхэлдэйн театрай хэдэн зүүжүүдые хаража үзөөд, бага-сага алдуунуудые тэмдэглэбэшье, бүхы зүүжүүдтэ үндэр сэгнэлтэ үгөө юм. Тэдэнэй тоодо театрай артистка Бэлигма Улзутуевагай түрүүшын режиссерско ажал "Золушка" гэнэн зүүжэг ороно. Шарль Перрогой үльгэрөөр табигдаһан энэ зүүжэг хүүгэдые баясуулдаг, ямаршы сагта хуушардаггүй ехэ нонин бүтээл гээшэ. Найруулан табигшын хүнгэн бэшэ ажалда түрүүшын урагшатай алхам хэнэн артисткагай уулзажа, нэгэ хэды асуудал табиһан байна.

- Бэлигма! Тус зүүжэг эгээл түрүүшынтай ажал болоно гү?

- Үгы. Тон түрүүн "Джек и бобовое зернышко" гэнэн зүүжэг найруулаа нэм. Театраймнай ахамад найруулагша Эрдэни Жалцановой үльгэрэй найруулгаар үшөө зүүжэг табиха гүш гэжэ асуухадань, "Золушкые" шэлэжэ абаа нэм. Энэ зүүжэг анхан табигдажа, үхибүүдтэ харуулагдадаг байһан аад, болжуулагдаһан юм. Иимэ харуул, найхан сэдхэл түрүүлдэг үльгэр заабол театрай репертуарта байха ёһотой.

- Шэнээр найруулан зүүжэгтэ ехэ нонин арга хэрэглэгдээ. Мун артистнар өөһэдөө хабаадаа, харагшадта Золушкын гутал үмдэжэ туршхыень дурадхаа. Илангаяа ошото гал мүшэд-

фейрверкнүүд харагшадта ехэтэ найшаагдаа...

- Тиимэ, юрэ зүүжэг заншалта ёһоор табиха бэшэ, баһа өөрынгөө онсо хараса, арга хэрэглэхээз ханааб. Шэнэ арга - һүүдэр болон футаж-зурагуудые Золушкын хаанай ордон руу ошожо ябаһан харгыда хэрэглээбди. Намтай сүг хүдэлжэ, хүүхэлдэйнүүдые бүтээһэн хүн Сэсэг Дамбаева болоно. Тэрэ нёдондо Санкт-Петербургийн искусствын академи дүүргэхэдэ, "Золушка" үльгэрөөр дипломоо хамгаалһан юм. Ошохын урда тээ хоюулаа хэлсэжэ, энэ үльгэр шэлээ нэмди. Сэсэг хэбүүдые, эскизүүдые бэлдээ. Эндэ ерэхэдэнь, эскизынь халта ондоо болгоод, хүүхэлдэйнүүдые бүтээгээд лэ, зүүжэг табыабди.

- Бэлигма, та яагаад хүүхэлдэйн театрай артистка болоо гэшэбта?

- Би Амидхаашын дунда нургуулида нуража байхадаа, арадай дуунуудые дууладаг, хатардаг, зүүжэгтэшые наададаг нэм. Тиигээд Санкт-Петербургийн искусствын академи тэрэ жэл туршалгын бүлэг артистнарые абаһан юм. Бидэ 4 жэл нурахадаа, драматическа болон хүүхэлдэйн артист болохо 2 шэглэлтэй байгаабди. Тиигэжэ хүүхэлдэйн театрта хүдэлжэ эхилээб.

- Та бэлигтэй артист-

кат. Зүүгөөр найруулагшын ажалда хэнэн алхамуудтай яһала амжалтатай байба. Энээнэ саашань үргэлжэлүүлхэ хүсэл бии гэшэ гү?

- 2014 ондо манай театр өөһэдынгөө артистнарые Санкт-Петербургийн академидэ заочно түхэлээр нургаха түсэбтэй. Би найруулагшын факультеттэ нураха хүсэлтэйб. Харин мүнөө шэнэ онол арга бэдэрхэ, туршаха, зохёохы ажал хэхэ зорил-

готойб. Искусствын академиц нурахадаа, Сергей Дмитриевич Черкасский гэжэ ехэ бэрхэ багшын олон юмэндэ бидэниие нургаһандань баясанаб.

- Найн даа, Бэлигма! Ажалдатнай амжалта хүсэнэбди. Үшөө олон гоё найхан үльгэр онтохонуудаар харагшадта баясуулжал ябыт даа.

Цырегма САМПИЛОВА энэ хуудаһа бэлдэбэ.

НУУГААД АЖАЛЛАДАГ ЗОНДО

Бэшэдэг столой компьютерай саана, автомобилин рульда хэдэн час соо нуугаад хүдэлдэг зоной олон үбшэндэ дайралдаагын гайхалгүй. Тэрэшлэн эрдэмтэдэй шэнжэлэлгээр иимэ үр дүнгүүд гаража ерээ.

Нуугаад ажалладаг зон дунда зэргээр эдэбхитэй ажалтай зондо орходоо, арбан жэлээр урид хүгшэрдэг байна. Нуужа хүдэлдэг зоной шэгнүүри ехэ болоно, хоолой, хотын, доторой байдал муудана. Тиыхэдэ геморрой, остеохондроз, таргалалга, простатит, зүрхэнэй, бусад үбшэнүүдтэ нэрбэгдэнэ. Илангаяа компьютерай саана удаан хүдэлдэг зоной нүдэн эсэнэ, гарай үбшэн, стресс бии болоно.

ТОЛГОЙГОО ГАМНАГТЫ

Столойнгоо саана хайшан гээд нуунабибди гэжэ бээ, толгойгоо анхарагты. Эмүүдтэй дээшээ болоод байна гү? Хоолойтнай, шэлэ хүзүүнтэй хэр таталдаад байна? Толгойтнай урагшаа гунхынхай гү?

Удаан саг соо нэгэл түхэлөөр (поза) нуужал байгаа наатнай, нюрганай

шунанай артеринүүд уураг тархидаа шуна дүүрэнээр абаашажа шадахаа болино. Тиимэһээ толгой үбдэнэ, юмэ мартадаг болохо, бэлээр эсэхэ, шунанай даралта нэмэхэ байна. Иимэ ушарта хайшан гэжэ өөртөө тулалхаб?

Ходол бээингээ байдал, толгойгоо, хүл, гараа хүдэлгэжэ, позонуудаа нэлгэжэ, бэээ шангадхангүй, нула табихые оролдогты.

Хоёрдохёор, компьютер дээрэ саг хануулха юмэ табигты, тиигээд 10-15 минута болоод, хайшан гээд нуужа байханаа шалгагты, гар, хүлөө хүдэлгэты, бүхы бэээ нэжэрэгты.

Тиигээд нэгэ бага амаржа байжа, хурган бүхэнөө, эмүүдээ хүдэлгэты, нэжэрэгты, нэгэ бага ябаад үзэгты.

ИЛАНГАЯА НЮДӨӨ НЭРГЫЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Компьютерай саана нуухадаа, ном уншаһанһаа 3 дахин үсөөн нүдөө сабанабди. Иигэжэ байгаа наамнай, манай нүдэн хуурай боложо, нүдэнэй үбдэжэ болохо байна. Нүдэнэй түргөөр эсэдэг болоно, нүдэн хаагдахаа ханана, нүдөө аршаха, нюхаха дуран хүрэнэ, үдэшэндөө нүдэнэй бүри муудана.

Иигэжэ зобохогүйн тула 1 час болоод лэ 10 минутын амаралта, нүдэнэй упражнениүүдые, зарядка хэхэ шухала.

Эгээл юрын упражнени гэхэдэ, түргэ түргөөр нүдөө сабшаха (хааха, нээхэ). Нүүлдэнэ нүдөө хаагаад, дээрэһэнэ тэг дундань хургаараа дараха, тиигэхэдэтай шунанай гүйдэл найжарха. Тиихэдэ нүдэнүүдээ (ча-

ЭЛҮҮР ЭНХЫН БУЛАН

сай кругаар, нөөргэнь) түхэрээлүүлэн ябуулбал, ехэ аша туһатай байха. Нүүлдэнэ нүдөө хаагаад, нэгэ хэдэ секунда соо нуугты. Тиихэдэ литр шахуу уһа уухаяа мартаха ёһогүйт.

НУУХАДАА ХҮЛТНАЙ ЭСЭНЭ

Стой саана нуужа хүдэлхэдэтай, хүлтнай нилээд эсэнэ. Эндэ худалнууд ехэнүүд (расширение вен) боложо байна. Үдэшэ болохоодо, хүлтнай эсэжэ, дааража эхилнэ. Гаңсата анхарал хандуулаагүй наатнай, худалай үбшэнүүд, худалай "одохонүүд" (звездочки), хүлэй шүрбэнэн татаха, хабдаха, үбдэхэ ушарнууд болоно.

Хүлөө хүл дээрээ бү табигты, шунанай гүйдэл муудана. Тусхай табисуур дээрэ хүлнүүдэ табигты. Хүлөө хүдэлгэжэ байха хэрэгтэй. Хахад час болоод лэ таһалга соогуураа ябагты. Ульмы дээрэ бодожо байжа, упражнениүүдые хэхэ хэрэгтэй. Тусхай компрессионно трикотаж үмдэхэдэ аятай.

"УХААТАЙ" ХООЛ ХЭРЭГТЭЙ

Ухаагаа гүйлгэдэг ажалтай зон тон зүбөөр эдэе хоол бариха ёһотой. Тэрээнһээ юмэ мартахагүй, ухаан бодол, урагшатай ябадал, амжалта дулдыдаха байна.

Һамар. Һамар соо "Е" витамин бии, тиимэһээ хүнэй юмэ мартахагүй, бүхы юмэ һайн ханаха хэрэгтэ нүлөөлнэ. Тиихэдэ ногоон набшаһата

овощ, семечки (наран сэсэг), үндэгэн, боро барайгар (рис) аша туһатай.

Брокколи. "К" витаминой энэ ургамалай аша туһаар эрдэм мэдэсын шухала үүргэ бөөлүүлэгдэнэ, уураг тархиин хүдэлмэри ябуулагдана.

Тыквын семечкэнүүд. Үдэр бүри нэгэ адха эдижэ байбал, хүнэй мартамайе үгы болгохо цинк, гүн бодол хүдэлгэхэ онол арга олгодоно.

Загаһанай тоһон, ургамалай тоһон – наран сэсэгэй, сояын, рапсын, оливкын тоһонууд үлүү бэшэ тарган кислотануудтай, тиимэһээ бүхы зондо, мүн сэхээтэн зондо тон хэрэгтэй байна.

Бүхэли орооһотой крупанууд, бобово ургамалнууд нервэдэ, уураг тархида хоморой аминокислотагаар, "В" түхэлэй витаминаяр хангана.

Үглөөгүүр дээрэ нэрлэгдэнэ эдэнэй 30 процентые нь эдигты, харин үдэрэй хоолдо 50 процентые нь, үдэшын эдэндэ 20 процентые нь эдихэ ёһотой болонот.

Овощ, фрукт, тарган бэшэ мяхан гү, али загаһан үдэрэй хоолдо хэрэглэгдэнэ. Шанаһан тахягай гү, али үхэрэй мяханай хүсэнэг салаадтай эдибэл, ехэ тааруу, зохид, аша туһатай. Белок элбэгтэй мяхан эдэе хоолой болбосоролгодо ехэ үрэ нүлөөтэй. Нэгэл гуримаар, нэгэ сагта эдэе хоолоо бэлдэхэ, эдихэ хэрэгтэй, тиибэлтнай эдэе болбосоруулгада хэрэгтэй шүүһэн болзор соогоо хэрэглэгдэхэ байна.

"Ритм" гэнэн клиничко-диагностическа түбэй мэргэжэлтэд дурадхана.

Манай хаяг:

Улаан-Үдэ, ул. Корабельная, 32

Справки и запись на прием по тел.: 22-06-08, 21-85-16, 21-84-09, 63-40-69, 35-20-30.

Мэргэжэлтын заабаринууд

ХОЛЕЦИСТИТ ГЭЖЭ ЮУН БЭ?

Гастроэнтеролог, дэ-эдын категориин врач Л.Д.Раднаева хөөрэнэ:

- Холецистит хадаа хүлһэнэй суухын (желчный пузырь) хабдартай холбоотой үбшэн болоно. Эльгэнэй гаргадаг хүлһэ суглуулдаг резервуарай үүргэ хүлһэнэй сууха бөөлүүлдэг байна. Холецистит үбшэн нэгэн гэбэл шанга (острый), үгы гэбэл, саг үргэлжын (хронический) байдаг юм.

Гэдэһэнэй дээдэ талада гэнтэ хадхан үбдэнэ, тиин нюрганда, баруун ээмдэ хадхаад абабал, энэ хадаа гэнтэ шангаар (острый) үбдэнэ ушартай холецистит үбшэн холбоотой. Тэрэшлэн досоо бөөгөнөөд, бөөлжүүлхэ, температура дээшлүүлхэ байна. Шангаар эхилһэн холецистит хүжэрбэл, перитонит үбшэн эхилжэ болохо.

Харин ямар шэнжэнүүд саг үргэлжын холецистит үбшэнэй холбоотой?

Нэн түрүүн баруун хабхан доро үбдэхэ, бөөлжэхэ дуран хүрэхэ, эдээлһэнэй удаа досоо аягүй болохо байна. Холецистит үбшэнэе элирүүлхын тула анализуудые гараха, ультра-абяагаар шэнжэлэлгэ, холецистическая холлиграфи хэхэ хэрэгтэй.

"РИТМ" гэнэн медицинскэ түбэй гастроэнтерологууд хроническа холецистит аргалха, шэнжэлхэ баян дүй дүршэлтэй, шэнжэлэлгын бүхы онол аргуудтай байна.

Мүнөө үеын шэнжэлэлгын хэрэгсэлнүүдтэй врачууд

үбшэнтэндэ анхаралтайгаар хандана, бүхы шийдхэгдээгүй асуудалнуудые шэнжэлнэ, хэлэжэ үгэнэ.

Илангаяа холецистит үбшэнтэй зон **диетын ёһоор эдээлхэ** ёһотой. Эдэе хоол сооһоо ехэр шараһан, сонгоһон, хурса, өөхтэй хоол, консервэ, колбаса, сыр, какао, шоколад, архи болюулха, үсөөрүүлхэ ёһотой. хүнэй, мяхагүй, фруктын шүлэнүүд, шанаһан каша, загаһан, мяхан, пудинг эдихэ ёһотой болонот. Сай, компот, кисель, сок, һү, хүнэй зүйлнүүдые, минеральна уһа уухада болоно.

Нүлһэнэй үбшэнтэй, бусад инфекцитэй тэмсэхэ үүргэтэй аргууд хэрэглэгдэнэ. Эмүүд сооһоо антибиотик, микробуудтай тэмсэхэ зүйлнүүд, спазмолитик, хүлһэ гаргадаг ургамалнууд (кукурузын зүйлнүүд, бессмертникэй сэсэгүүд г.м) дурадхагдана. Тиихэдэ дуоденальна зондировани гү, али зондогүй тюбаж хэгдэнэ.

Ехээр хүжэрһэн холециститтэй, хотын болон гэдэһэнэй шархануудтай хүндэ тюбаж хэгдэхэ ёһогүй.

Нүлһэн соогоо шулуутай байһантай холбоотой холециститтэй наатнай, нэн түрүүн шулуутнай гаргаха, хайлуулха аргууд хэгдэхэ ёһотой болоно. **Ессенуеки, Боржом, Железноводск, Трускавец, Моршино, Дорохова, Горячинск, Аршаан** курортнуудта холецистит үбшэнтэй зон аргалуулха аргатай байна.

Эрэшүүлэй хоолдо

ГАНСА МЯХА ЭДИХЭ БЭШЭ...

Танай эрэшүүлэй рациондо эдэ продуктууд заабол байха ёһотой:

Капуста. Сагаан, савойско, үнгэтэ капуста хадаа ехэ калоритой бэшэ, тэрээн соохи антиоксидантууд простатын бадаган (рак) үбшэнэй хүжэрэлгыг бууруулна. Тэрээнһээ гадна капуста соо "С" түхэлэй витамин олон, тиимэһээ хүйтэ абалгын үбшэнүүдхэ аршална, хабдарай бусад үбшэниие бууруулдаг байна.

Творог. Белок, кальци ехэтэй эдээн болоно. Илангаяа хүндэ ажал хэдэ эрэшүүлдэ творог тон хэрэгтэй. Долоон хоног соогоо 2 дахин үбгэдөө творогоор гү, али тэрээгээр хэһэн эдэе хоолоор хүндэлэгты, эдээлүүлэгты.

Ямаршые загаһан. Илангаяа далайн загаһан ехэ тарган кислотануудтай, тиимэһээ тестостерон гаргаха үүргые дэмжэжэ, тэрэшлэн эрэ хүнэй хүсэн загаһа эдиһэнһээ дулдыдана.

Гранат. Энэ фрукт хадаа предстательна железагай бадаган (рак) үбшэнэй бии боллогые үгы хэдэ онол аргатай байна.

Үхэрэй мяхан. Үхэрэй мяхан хадаа белок асардаг гол үүргэтэй. Эндэ бүхы организмда кислород дам-

жуулдаг түмэр (железо) ехэ байдаг юм.

Финики. Үдэр бури эрэ хүндэ тон хэрэгтэй белок болбосоруулгада хэрэгтэй финигүүдээр эрэшүүлээ эдээлүүлэгты. Мяхатай тэдэнэ шангагты, шарагты, элдэб саладуудта, бусад хоолдо нэмэгты.

Анхан колбаса, шараһан хартаабха, бусад эдээнэй орондо эрэшүүлдээ дээдэ нэрлэгдэгшэ эдэе хоол эдюулхэ, бэлдэхэ шухала гэжэ хануулнабди.

НЮУРАЙ ЗАРЯДКА

Нюураа нэгэ бага нөрөөгүй, зарядка хээгүй нааши, сагай үнгэрхэдэ, амьшэ, нюдыеш тойроод уршалаанууд олошорхо, хасаршни хонхойхо, нүдэдшни хонхойгоод, гунигтайгаар харагдаха. Тиимэһээ орёо бэшэ упражнениүүд (зарядка) шамда туһалха байна.

Толгойгоо хойшонь хаяад, үргээе үргөөд, доодохи уралаараа хамарайнгаа үзүүртэ хүрэхые оролдогты.

Хасараа агаар оруулан пүмбылгөөд, уралнуудаа хабшаад байгты.

Агаар ама руугаа оруулаад, худал "шарик" урагша

хойшонь, дээшэ доошонь ябуулагты!

Хоёр гарайнгаа долёобор хургануудаа нүдэнэйнгөө газар талада баригты, харин барбаадайнуудаараа аманайнгаа гадаада таланууд дээрэ табигты, тиигээд "о", "у" гэнэн үзэгүүдэй абяануудые уралаараа гаргагты.

Нидхэнүүдээ шадаха зэргээрээ дээшэн үргэжэ, таба хүрэтэр тоологты.

Эдэ упражнениүүдые үглөө бүри хэжэ байбалтнай, нюуртнай уршалаагүй, харин хоёрдохой "үргэнтнай" бии болохогүй, хасартнай ягаараад байха байна.

2012 он - Россиин түүхын жэл

Түүхын хуудаһа ирахдаа

Дашарабдан ГОМБОДОРЖИЕВ - артист, журналист, оршуулагша

Республикадамнай түрэл хэлээ мэдэхгүй буряадай үгы шахуу байһан сагта кино-театрнуудта харуулдаг кинофильм бүхэн буряад хэлэн дээрэ оршуулагдадаг һэн. Эрхүү хотын кинохроникийн режиссер Улаан-Үдэ ержэ, буряад хэлэтэй артистнарыг суглуулжа, сэхэ

оршуулга хэдэг бэлэй. Мүнөө үеын наһатайшуул залуу ябахандаа, кинодо ошоод, Россиин мэдээжэ артистнарай үһэн буряад хэлэн дээрэ дуугархыень хараха аза талаантай байгаа бшуу. Энэ ажал эхинһэнь хэһэн хүн хадаа Дашарабдан Гомбодоржиев болоно.

Дашарабдан Гомбодоржиевай Агын багшанарай училищи дүүргээд, Ленинград хотын дээдэ һургуулида һурахаяа ошоходонь, ехэл эрдэмтэй хүн болоод ерэхэ гэжэ түрэн эжынь этигэн хүлээдэг һэн. Хүдөө нютагайхид багша, доктор, агроном, зоотехник, инженер гэхэн лэ мэргэжэл зүндөө шэлэхые оролдодог бэлэй. Харин Дашарабдан Ленинград хотын театрай, хүгжэмэй, кинематографиин институт дүүргээд, 1958 онһоо Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театрай артистаар хүдэлжэ эхилһэн юм. Тэрэ үеын артистын ажал нилээд хүндэ, юрэ зохёогдоһон байдал зүдэрүү һэн ааб даа: ябаган ороёо шэрэжэ, ашаанай машинада һуугаад, хүдөө нютагуудаар эндэ тэндэ айлаар хоножо ябаха. Эдэ бүгэдые артистын ажалда үнэнхэ зүрхэнһөө дурлаһан лэ зон тэсэжэ гарадаг байгаа. Дашарабдан Гомбодоржиев өөрынгөө маяг, нюур шарай, онсо абари зандаа таарама энеэдэтэй, комическа рольнуудыг наададаг һэн. Нэгэтэ түрэн нютаг Зүдхэлидэ гастрольдо ошоод, архинша Базарай роль үнэмшэмэ бэрхээр наадахадань, түрэн эжынь: "Үгы, иихэдээ хүбүүмни аяар холын Ленинградта архиншание нажаажэ наадаха һургуулида һураа гэшэ гүш? Хүн зонон хүндэлхөөр ондоо мэргэжэл олдоогүй юм гү?" гэжэ ехэтэ голхороод, зүжэгэй үедэ гаража ябашаһан юм гэлсэдэг.

Долоон жэлэй туршада Дашарабдан Буряад драмын театрай артистаар хүдэлөөд, саашань журналистаар, радиогой сурбалжалагшаар хүдэлһэн юм. Эгээл тэрэ үедэ Эрхүүгэй кинохрони-

кынхид Улаан-Үдэдэ кино оршуулжа эхилхэдэнь, Дашарабдан һайнаар табигдаһан хоолойтой, мүн ород, буряад хэлэндэ бэрхэ һэн тула, оршуулгашыг хэжэ ядаагүй. Тэрэнэй нүхэр Цырегма Батоевна "В бой идут одни старики" гэхэн фильм суг оршуулалсаһанаа тодохоноор һанана. Энэмнай мүнөө үеын оршуулга бэшэ, харин оршуулагшын тон буряадаар хэлэһэн үгэнүүдын артистын аманайн нээгдэхэдэнь тудыха, таараха

ёһотой байгаа. Цырегма Батоевна Дашарабдан нүхэртээ суг хамта Агын багшанарай училищида һураһан юм. "Дашарабдан намһаа нэгэ курс дээгүүр һурадаг һэн. Баян дээрэ гоёор наадаха даа, бидэ хүгжэм доронь вальс хатардаг бэлэйбди. Артист болохо һаналаа хэндэшь хэлээгүй байгаа. Хожомоо Буряад драмын театрай артист болоод, хамтын байрын 32-дохи таһалгын түлхүүр абаад ерэхэдэнь, бидэ гэр бүлэ болоо һэмди. Нүхэрэйнгөө тайзан

дээрэ зүжэгтэ наадажа байхыень харахадаа, ехэтэ һанаата болодог һэм. Алдуу эндүүень бэдэрхэш" – гэжэ Цырегма Батоевна хөөрэнэ. 1965 ондо Дашарабдан Гомбодоржиевай артистынгаа ажал орхиходонь, түрэн эжынь болон наһанайн нүхэр ехэтэ баясаһан юм. Зүгөөр суг ажаллаһан нүхэдын, танил талань иимэ бэлигтэй артист аад, юундэ ажалаа орхибо гэшэб гэжэ ехэ гайхаа бэлэй. Теэд сурбалжалагшын ажал баһал һонирхолтой: радиогоор

элдэб дамжуулга хэжэ, радио-найруулга болон зүжэгүүдтэ хабаадаха, һонин хүнүүдтэй уулзаха. Мүн хажуугаарнь кинофильмүүдыг оршуулжа баһал һонирхолтой ажал ха юм даа. "Оршуулга хэжээ абяа буулгадаг найруулагша ерээд, бултыень бэлдээд, һөөргөнэ Эрхүүгээ абаашадаг һэн... Тэрэ үедэ буряад хэлэнэй байдал нилээд дээрэ байгаа. Харин мүнөө байдалнай хэсүү, буряад хэлэн дээрэ кинофильм оршуулхаһаа байха, мэндээшье ородоор хэлсэдэг саг болонхой. Теэд хүн зоннай ехэ эрдэмтэй болоол гэшэ аабза," – гээд Цырегма Батоевна тэгшэлнэ. Тэрэ өөрөө Улаан-Үдын багшанарай институт дүүргээд, нүхэрэйнгөө хажууда оршуулагшын ажал хэжэ, бүхэли наһандаа "Буряадай залуушуул" гэхэн газетэдэ корректорээр хүдэлһэн юм. Хүдөө бэшээшэдэй ажалнуудыг заһаха, шэмэглэхэ, баһал зохёохы ажалтай жэшээтэй. Энэ гэр бүлэ гурбан хүүгэдыг хүн болгоһон. Гэр бүлээ, түрэл гаралаа дүнгэлсэжэ ябаһан Дашарабдан Гомбодоржиев шадал шамбай наһандаа, 49-тэйдөө, алтан дэлхэйтээ хаясаһан юм. Эсэгын хүмүүжэлээр үндыһэн хүүгэдын булта найдамтай харгыда гаранхай, мүнөө ехэ хүбүүниинь сэрэгэй полковник, дунда хүбүүниинь врач, одхон эрхэ басгганиинь хүгжэмшэн. Наһанайн нүхэр Цырегма Батоевна үнэр баян аша зээнэрээ тойруулан, бултанай түлөө бурхандаа зальбаран, эхын зургаан зүйлэй бүхы амитадта ан-бунхан ажаמידарал хүсэн, бурхантай буянтай ажаһууна.

Цырегма САМПИЛОВА.

Дашарабдан, Цырегма Гомбодоржиевтанай оршуулга (дубляж) хэһэн «В бой идут одни старики» фильмһээ хэһэгүүд

ҮНТЭРХЭН ЗҮҮН ЖЭЛЭЙ АРСАН ЗҮҮР

2012 он – Росийн түүхын жэл

Аркадий Батомункуевай проект

Дэлхэйн түүхэд эгээл аймшагтай дайнай дүүрэхээр 67 жэл үнгэршэбэ. Илалтын түлөө хэлэшэгүй олон зон ами наһаяа үгөө. Тиин мүнөө бидэ баатарлигаар алдалан унаһан сэрэгшэдтэ, дайнай болон ара талын хүдэлмэрийн ветерануудта доро дохин, баяр баясхангаа мэдүүлнэбди.

Срхим снайпернууд С.Номоконов болон Б.Канотов. 1942 он.

Хэнэйшье мэдэхээр, буряад ангуушад амитанай арһа бүтэн үлээхын тулада нюдэ руунь оножо буудадаг һэн. Тиигэжэ тэдэ мэргээр буудалгын аргагүй ехэ дүй дүршэлтэй байгаа бшуу.

Буряад снайпер П.Доржиев. 1942 он.

Генерал-майор Н.Э.Берзарин снайпер С.Д.Номоконовтой хөөрэлдэжэ байна. Буряад мэргэн буудагша немец генералые буудажа унагаагаад, мэдээжэ болоһон юм. Тиин дайнай урда ангуушан байһан Номоконов дайсанай олон снайпернуудые һалгаһан габьяатай. Манай снайпер хажуудаа ходо абажа ябадаг гаһан дээрээ буудажа унагааһан фашис сэрэгшэдые сэгхэнээр, харин офицернуудые хэрээһээр тэмдэглэдэг байгаа. Нэгэтэ командирын Номоконовые дуудажа, заанай яһаар бүтээгдэһэн гаһа бэлэглээ юм. Дайнай дүүрэхэ тээшэ буряад снайперай мэргээр буудажа һалгаһан дайсадай тоо 367-до хүрөө. Дайшалхы баатаршалгын түлөө Семен Данилович Номоконов Ленинэй орденээр, Улаан Тугай болон Улаан Одоной хоёр-хоёр орденээр, мүн тиихэдэ олон тоото медальнуудаар шагнагдаһан.

Радна Аюшеев, Зэдын аймагта 1922 ондо түрэхэн. Тэрэ 1940 ондо сэрэгэй албанда татагдаад, дайнай эхилхэдэ, Хойто далайн флотто снайпераар алба хаагаа. Тус фото-зураг 1942 ондо абхуулһан. "Краснофлотец" сониной фотокорреспондент Роберт Диамонт тэрэниие буулгаа юм. Тус фото-зураг Росийн мэдээжэ музейнүүдтэ хадагалаатай байдаг. Радна Аюшеев дайһаа бусажа ерээгүй. Эхэнь 1944 ондо хүбүүнэйнгээ һүүлшын бэшэг абаа.

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай һаа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын онорто дурадхыг гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үсынхидтэ дамжуулаял.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26; электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36.

Рэгзэн Намжилович Намжиловай наһанай нүхэр Сэрэн Балдановна Дарима басагантаяа. Рэгзэн Намжилович энэ фото-зурагые бүхы дайн соогуур өөртөө хадагалжа ябаа юм.

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮНАН ЛУУ ЖЭЛ ХАБАРАЙ ҺҮҮЛШЫН ХҮХЭ ЛУУ ҺАРА

Буряад литэ	24ХЭ	25ХЭ	26	27Д	28	29Д	30
Европын литэ	14	15	16	17	18	19	20
Гараг	Дабаа	Мягмар	Нагба	Пурбэ	Баасан	Бимба	Нима
Нэрэ	Нара	Марс	Меркури	Юпитер	Солбон	Сатурн	Наран
Үдэр	понед.	вторник	среда	четверг	пятница	суббото	воскр.
Үнгэ	хүхэгшэн	улаан	улаагшан	шара	шарагшан	сагаан	сагаагшан
Үдэр	Гахай	Хулгана	Үхэр	Бар	Туулай	Луу	Могой
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
һуудал	хиу	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула

Гарагай 2-то хабарай һуулшын хүхэ Луу харын майн 14 (хуушанай 24).

Хүхэгшэн Гахай, 2 хара мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хийд бодхохо, хэшэг даллага абаха, сан табиha, лама хубараг болохо, тарни уншаха, ном заалгаха, гэр байшан бариха, эм найруулха, хүрэнгэ эһээхэ, замда мүр гаргаха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, таряа тариха, гүлгэ тэжээхэ, анда нүхэр болохо, харюулга хэхэ, һогтуу галзууе номгодхоодо һайн. Тээрмэ бодхохо, арамнай хэхэ, модо отолхо, худаг малтаха, эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатаахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

Гарагай 3-да майн 15 (хуушанай 25). Улаан Хулгана, 1 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, угаал үйлэдэхэ, түмэрөөр урлаха, зүүдхэл шэмэг зүүхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, замда гараха, анда нүхэр болохо, шэнэ барилга ашаглаха, худалдаа хэхэ, гэрлэхэ, туһатай үйлэ бүтээхэ, шэнэ ноёниие табиha, замда гараха, захирхы тушаалай ажал хэхэ, дайсаниие дараха үйлэнүүдтэ һайн. Эм найруулха, үзэл үзэхэ, мори урилдаха, хүүгэдые үргэжэ абаха, нохой тэжээхэ, нялхые хүлдэ оруулха, газашань ябуулхада харша.

Хүнэй үһэ абаа һаа, нюдэнэй хараа муудаха.

Гарагай 4-дэ майн 16 (хуушанай 26). Улаагшан Үхэр, 9 улаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Хэшэг даллага абхуулха, бэшэг зурхай зураха, дасанай тахил заһаха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда туһатай ажал эрхилхэ, мал худалдаха, байшан гэрэй һуури табиha, газар хахалха, хүрэнгэ табиha, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дарахада һайн. Угаал хэхэ, замда гараха, аралжаа хэхэ, урлан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда һуралсаха, сэргэ хүдэлгэхэ, лама болохо, ном соносохо, газашань үгэхэ, хүрэнгэ эһээхэ, хатуу үйлэ ажал хэхэ тэбшэгтэ.

Хүнэй үһэ абабал, зол жаргал оршохо.

Гарагай 5-да майн 17 (хуушанай 27). Шара Бар, 8 сагаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан тэбюулха, хангал тахюулха, һахюуһанда үгэлгэ үгэхэ, бурхан шүтээн, орон гэрээ арамнайлаха, дасан шүтээн бодхохо, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, эм найруулха, модо тари-

ха, отолхо, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, хубсаһа эсхэхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, тангариг үгэхэдэ һайн. Хүншүү хөрбоһо гаргаха, хүүгэдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, түрэл садан бололсохо, ном эхилэн заалгаха үйлэнүүд сээртэй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, амгалан байдал оршохо.

Гарагай 6-да майн 18 (хуушанай 28). Шарагшан Туулай, 7 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лама болохо, огторгойн үүдэ сахиha, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, ном заалгаха, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэдэ һайн. Үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай һуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, худалдаа эрхилхэ, нохой абаха, түрэл садан болохо, газар хахалха, һубаг татаха, таряа тариха, сэргэ хүдэлгэхэ, хурим хэхэ үйлэнүүд таарамжагүй.

Хүнэй үһэ абабал, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 7-до майн 19 (хуушанай 29). Сагаан Луу, 6 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, лусууд тахиха, дасан шүтээн бодхохо, хэшэг даллага абхуулха, угаал үйлэдэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлаха, нүүдэл хэхэ, дайсаниие номгодхохо, эм найруулха, ехэ хүндэ бараалхаха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, һаһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, таряа тариха, модо һуулгахада һайн. Бэри буулгажа, хурьгэ оруулжа болохогүй; онгосо, һала, модон тээрмэ урлаха, хүүргэ бариха, хүн, мал ханаха, төөнэхэ, газар малтаха, мал худалдаха, ехэ гол гаталха, заһаһа бариха, тангариг үгэхэ, һубаг татахада муу.

Хүнэй үһэ абаа һаа, хүнэһэн зайлажа төөрихэ.

Гарагай 1-дэ майн 20 (хуушанай 30). Сагаагшан Могой, 5 шара мэнгын, уулада һуудалтай үдэр.

Бурхан тахиха, дасан хийд нэргээхэ, арамнайлаха, лама болохо, ном номлохо, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, мори, үхэр һургаха, гэрэй һуури табиha, гэр бүрихэ, хүрэнгэ табиha, эм найруулха, эрдэм номдо һургаха, буянай үйлэ бүтээхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, нүүдэл хэхэ, мал газашань гаргаха, эзэлээр абахада һайн. Шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, модо отолхо, худалдаа хэхэ, зарга бариха, ехэ хэрэг үүдэхэ, ном уншаха, газар хахалха, нохой абаха, хурим хэхэ үйлэнүүдые хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, эрлигтэй ушарха.

АХА ДҮҮ АРАДУУДАЙ ХАРИЛСАА БЭХИЖҮҮЛЭН

Апрелин 20-до Монголой нийслэл Улаан-Баатарта Бурядад арадай уран зохёолшо, түүхын эрдэмэй доктор Ардан АНГАРХАЕВАЙ табан богиһоо бүридэһэн түүхэтэ роман-мозаикатай танилсалга болоо. Буряад арадай, бүхы монгол туургата арадуудай түүхы дэлхэйн түүхэтэй холбоотойгоор харуулһан тус зохёол Россиин-Монголой суг хамтын проект болоо.

Танилсалгы Россиин посольствын зүбшэлэгшэ Р.Ракшаев нээгээ. Монгол шудлалай уласхоорондын эблэлэй зүгһөө академик, Монголой Хүдэлмэрийн Баатар, Гүрэнэй шангай лауреат Ш.Бира, Монголой Уран зохёолшодой холбооной зүгһөө соёлой габьяата ажал ябуулагша С.Оюун, академик, ород хэлэн болон литературы багшанаарай Монголой эблэлэй президент С.Галсан, Түбэй директор, Монголд Россиин хани барисанай эмхиин хүтэлбэрилэгшэ, посольствын зүбшэлэгшэ Е.Михайлов, Монгол шудлалай уласхоорондын эблэлэй гэшүүн, түүхын эрдэмэй доктор, БГУ-гай профессор Ш.Чимитдоржиев, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, БГУ-гай профессор Е.Балданмаксарова гэгшэд үгэ хэлээ.

Апрелин 21-23-да Ш.Чимитдоржиев, Е.Балданмаксарова болон А.Ангархаев Монголой Эрдэмэй академиин Түүхын, Хэлэ болон литературы институтуудта, монгол шудлагшадай уласхоорондын эблэлдэ уригдажа, Монголой эрдэмтэдэй БГУ-гай Монгол шудлалай түбтэй харилсаа холбоонуд тухай хөөрөлдөө эмхидхээ. Ардан Лопсонович Ангархаев тус түбэй директор юм гэжэ һануулая.

Гадна хэмжээ ябуулгануудта Монголд ажаһуудаг буряадуудай эмхиин түлөөлэгшэд хабаадаа гэбэл: Монгол-Бурядад хани барисанай бүлгэмэй президент, Улаан-Баатарта БГУ-гай түлөөлэгшэ, профессор С.Билэгсайхан, юридическэ эрдэмэй доктор, профессор С.Бадарч, Гүрэнэй шангай лауреат С.Амар болон мэдээжэ уран зохёолшод болон литераторнууд.

Түнхэнэй аймагай түлөөлэгшэд – аймагай захиргаанай дэргэдэхи Аха захатанай зүблэлэй түрүүлэгшэ, уран зохёолшон В.Сыренов, зүблэлэй гэшүүн Н.Манзаев, олзын хэрэг эрхилэгшэ Г.Сыренов, Д.Манзаров Монголд ажаһуудаг буряадуудай эмхиин түлөөлэгшэдтэй соёл болон аяншалгын талаар харилсаа холбооной асуудалнуудые зүбшэн хэлсээ.

Намсарай МАНЗАЕВ.

Амаршалга

Ураалһаа эхилээд, Алас-Дурна хүрэтэр 4 Социалист Ажалай Геройнуудтай, 18 Эхэ-Герой, нэгэ айлһаа 3 генералтай (Юрий, Олег, Сергей Хышиктүевүүд), алдарт зоноороо Аргата нютаг суутай.

Совет засагай, партиин журамай шанга үедэ Лодой Дондугов, Ринчин Балдашкиев, Шагдар Очиров, Дашинима Дондугов, Шагжи Чирипов ламанарта Баргажан голлой буряадууд, ород, эвенк, еврей, хитад зон Аргата руу ламанарта ерэжэ, зоболонһоо мултаржа, мүнөөшье сэдхэлээ бадаруулһаар ябанад.

Жэлэй дүрбэн сагта хүрэнгэ, аарса, бозо, эзэгэй, хүнэй архишье билтарма. Үйлсэдэ һогтуу нэгэшье хүн харагдахагүй. Иимэ тогтууритай баян байдал иматгал алишье талаараа мэргэн хурса бодолтой колхозой түрүүлэгшэнэр Гарма Дамбаев, Попони Будаев, Цыбык Дондугов, Дансаран Дондугов гэгшэдһээ эхитэй.

Һаяхан Аргата нютагай суута һаалишан **Санжидма Бадмаевна ТАРАСОВА** 65 жэлэйнгээ, нүхэрын **Алексей Дмитриевич** 70 һаһанайнгаа һайндэрые үхибүүдэйнгээ, аша эзэнэрэй, ураг таригайнгаа дүхэригтэ үнгэргэбэд. Санжидма 10 класс дүүргээд, комсомол-залуушуулай фермэ толгойлжэ, 10-дахы, 11-дэхи, 12-дохи табан жэлнүүдтэ хүтэлбэрилөө. Үндэр амжалтануудые туйлажа, "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденээр шагнагдаа, мүн Берлиндэ болоһон Бүхэдэлхэйн залуушуулай фестивалда хабаадаа. Санжидма Бадмаевна Алексей Дмитриевич хоёрые түрэнэн үдэрөөрнэ амаршалаад, бэе элүүр, сэдхэл дүүрэн ябахыетнай хүсэнэб.

Владимир БАТОРОВ.

<p>Буряад Үнэн</p> <p>Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В. Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С. Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (замгендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (замгендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>Телефоны:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - замгендиректора - руководитель редакций газет 21-68-08 - редактор 21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - компьютерный центр 21-66-76 - производственный отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», редакционно-издательский отдел 21-62-62 - реклама 21-50-52 - подписка и распространение</p>	<p>АДРЕС:</p> <p>670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн». Учредитель - Правительство Республики Бурятия</p>	<p>Подписной индекс 73877</p> <p>Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г.</p> <p>e-mail: unen@mail.ru</p>
	<p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн».</p> <p>Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография» тиражом 5000 экз.</p> <p>Объем 6 пл. Заказ №697. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.</p> <p>Подписана в печать 5.05.2012 в 16.00 - по графику; 5.05.2012 г. в 16.00 - фактически. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18900 экз. Цена свободная.</p>	<p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>	<p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж). Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54</p>

ИВАЛГЫН ЭДИР СУРБАЛЖАЛАГШАД БЭРХЭ ДАА!

Ивалгын аймаг эдир сурбалжалагшадар баян. Эдэ үдэрнүүдтэ Ивалгын аймагай бэрхэ алтан гуурнашад Гильбэрын хуурин газарай Кокорино тосхондо оршодог дунда хургуулида аймагай хэблэлэй фестивалда сугларжа, бэлиг шадабарияа дүүрэн харуулаа.

Аймагай 10 хургуулин эдир сурбалжалагшадай команданууд хүндэтэ жюридэ өөр тухайгаа хөөрөө, мүн тийхэдэ «Хээрын редакци» байгуулжа, арга шадалаараа хүдэлөө. 1-дэхи хууринуудта Ивалгын дунда хургуулин «Школьные окна» гэжэ сониний бүлгэм, «Поколение» гэжэ Гильбэрын газетэ хүртэбэд. Эгээл хонирхолтой портфолио «Гильбиринка» гэжэ газетын эдир бэшээшэ Соелма Таряшинова харуулхан байна.

Мүн тийхэдэ «Хээрын редакци» гэжэ конкурсно тон хайнаар Ганзуринай дунда хургуулин «Сэлэнгэ» хэблэл хабаадажа, түрүүшын хуури эзэлээ. Тус хэблэл соо эдир бэшээшэ Анастасия Бояринова хүдөөгэй эмшэнэй юрын ажабайдал, ажал тухайн тон тодорхойгоор бэшээ. Тэрэнэй репортаж сооноо хүдөөгэй эмшэнэй хүнгэн бэшэ ажабайдалынь ойлгон хараабди: тэрэ эртэ үглөөгүүр бодожо, үнээгээ хаагаад, хүүгэдтээ эдэе хоолынь бэлдээд, ажалдаа гарана. Ажалынь үглөөнэй 8 цагһаа

Ивалга тосхоной хурагшад түрүү хуури эзэлбэ

эхилнэ. Үдэр бүри хүдөөгэй эмшэлэлгын газар нютагай зон ерэжэ, үбшээ аргална. Зарим ушарта тэрэ үбшэлхэн хүнэй гэртэ ошодог юм.

Нүгөө хүүгэдэй репортаж соо хүдөөгэй зоной Илалтын хайндэр - Майн 9-дэ бэлдэжэ байһан тухайн хэлэгдээ. Хонирхон уншахадамни, "Гильбэрын хуурин газарта" апрелин 26-һаа эхилээд, майн 26 болотор ариг сэбэртэ зориулһан хэмжээ ябуулга үнгэргэгдэжэ

байнхай. Энээн тухай 8-даху классай хурагша Соелма Таряшинова "Гильбиринка" гэжэ сонин соогоо бэшэнхэй. Тус хуурин газарай хургуулишые үндэр амжалтануудтай: тэрэ "Кока-кола" компаниин болон ООН-ой Хүгжэлтын программын уласхоорондын түлэбэй грантаар шагнагдаа. Тэрэшлэн хэлэхэ болоо хаа, 1980 ондо хүдөөгэй газарнуудые үһалжа байхаар түхээрэлгэ тодхогдоо юм. Тус проектээр эндэхи

үһанай газарнууд сэбэрлэгдэхэ. Ивалгын дасанай лама санаартанаар суг хамта үһа голнуудай хажууда мүргэлэй газарнууд тэмдэглэгдэхэ.

Мүн тийхэдэ тус хуурин газарта хүүгэдэй тон зохид байшаншые бии. Энэ байшан 2009 онһоо эхилээд, 2011 он болоотор баригдаа. Нёдондо сентябриин 1-дэ хүүгэдэй сэсэрлиг нээгдэһэн байна. Мүнөөдэр эндэ 40 гаран хүүгэд ябананд. Директорынь - Дарима Дашиев-

на Цыденова, хүмүүжүүлэгшэд - Зарина Бимбаевна Васильева, Виктория Александровна Дамбаева, Дора Георгиевна Чойсоронава, ахамад тогоошон - Ирина Ильинична Гамзякова.

Тус фестивалие эдир сурбалжалагшад республиканска эблэлэй аймагай таһагай хүтэлбэрилэгшэ, багша Сима Дашицыренова хүтэлбэрилөө. Бултание хургуулин байшан соогоо урин налгайгаар хургуулин директор Тамара Жапова угтаа.

Республиканска нэмэлтэ нуралсалай талаар түбэй методист, эдир сурбалжалагшад республиканска эблэлэй түрүүлэгшын орлогшо Лилия Цыдыпова багшанарта мастер-класс харуулаа, гол шухала һанамжаараа хубаалдаа. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, Бурядай гүрэнэй университетэй журналистикын болон рекламн кафедрье дагша Насигма Бадмаева сугларгшадта журналистикын факультет тухай хөөржэ үгөө.

Конкурсын дүнгүүдэй согсолгоходононь, хүүгэдтэ бэлэгүүд барюулагдаа, тэрэ тоодо "Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай зүгһөө хэблэгдэжэ байһан сэтгүүлнүүд. Арадай Хуралай депутат Цыденжап Батуевай зүгһөө туһалагшань, мүн тийхэдэ "Халюта" сониний редактор К.П.Поспелов үгэ хэлээ.

Даша-Доржын СЭСЭГ.

Улаан-Үдэ-Кокорино.

РОБОТОТЕХНИКЭ ХҮГЖЭЖЭ ЭХИЛЭЭ

Робототехникын кружок Улаан-Үдэдэ Хрустальная, 1 гэжэ хаягаар оршодог Буряад Республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын дэргэдэхи Хүүгэдэй нэмэлтэ нуралсалай түбтэ нээгдэнхэй. Тус түбэй онһон шэнэлэлгэнүүдэй талаар таһагай дарга Борис Владимирович Шульга гэгшын кабинет соо 10 түхээрэлгэ бии. Тэрэн бүхэндэнь компьютер бии. Робототехникэ үзэхэ хурагшад тест гараһан байна. Иигэжэ хүүгэдэй бэлиг шадабарии элирүүлэгдээ. Робот хэжэ хураха дуратай хүүгэд өөрынхээрээ оршон тойронхидо хандадаг байха ёһотой.

Робототехникын талаар эгээл түрүүшын алхамуудые Эрдэмэй Бага Академи хэһэн байна. Академи багшанарые суглуулаад, нуралсалай курсануудые үнгэргэбэ. Тус курсануудай дүнгүүдээр, бэлигтэй багшанар Челябинск хотодо үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулгада хабаадаа.

Мүнөөдэр республика дотор 20 эмхинүүдтэ хүүгэд конструкторнууд дээрэ хүдэлнэд. Эрдэмэй Бага Академи тус эмхинүүдтэ 4 конструктор дамжуулаа. Хүүгэдэй нэмэлтэ нуралсалай Республиканска түб үшөө 6 конструктор худалдажа абаһан байна. Тиймэһээ ерээдүйн эдир

Хүбүүд түрүүшынхией конкурсно хабаадаба

робототехнигүүд бэлиг шадабарияа рободой лабораторно модель дээрэ мүлижэ эхилээ, конструировани, программировани хэжэ туршанад. Энээн тухай Борис Владимирович Шульга ехэ хонирхолтойгоор хүүгэдтэ хөөржэ үгэбэ. Улаан-Үдэдэ тиймэшые олон кружогууд үгы. Мүнөөдэр хүүгэд рободой гурбан мөөртэй модель хэжэ хураа.

"Рободые ямаршые зорилготойгоор программировалхаар", - гээд Борис Шульга хэлэнэ.

Иимэ рободой модель конструктор шэнгээр суглуулагдана. Рободууд элдэб янзын байдаг: нэгээрнь гольф наадажа болохоор, нүгөөдэнь гансал нэгэ утаһаар ябах зорилго үгтэнэ.

Борис Шульгагай хэлэһээр, авиакосмическа кружок нээхэ түсэб бии, түб соо проектор та-

бигдаха, хүүгэдтэ лекторинууд хэгдэхэ. хурагшад олон болохо. Тиин бага бүлгэм эмхидхэгдэхэ. Мүн "Экогород" түхэлэй конструкторнууд худалдан абтаха. Түбтэ радио-хүтэлэлгын модельнүүдэй кружогууд, радиоэлектроникын бүлгэмүүд нээгдэхэ.

Тээмэндэ эдир робототехнигүүд 1-дэхи республиканска олимпиадада ха-

Эдир робототехник

Шиидхэгдээгүй асуудал:

Робототехникын талаар Росси гүрэн бусад гүрэнүүдһээ гээгдэнэ, харин Буряад Республика бусад регионуудһаа ехэ гээгдэлтэй.

баадалсаа. Мүн тус конкурсно 14 хүүгэдэй эмхинүүдэй түлөөлэгшэд мүрьсэбэ. Олимпиада гурбан шатаар ябуулагдаа: кегель-ринг, сумо, лабиринт. "Лабиринт" гэжэ конкурсын шатада 59-дэхи гимназийн хурагша Александр Николаев түрүүшын хуури эзэлээ. Тиин хурагша Константин Павлов "сумо" гэжэ шатада баярай бэшэгээр шагнагдаа.

Даша-Доржын СЭСЭГ.